

Wegloper waarheen?

Een sociaal-culturele geschiedenis van het
wegloopenfenomeen in Nederland, 1950-2000

Sophie Janssens

Onderzoeksmasterscriptie Geschiedenis

Universiteit van Amsterdam

Studentnummer: 11043997

Begeleider: dr. J.J.B. Turpijn

Woorden: 23717

Inleverdatum: 1-7-2023

Inhoudsopgave

Woord vooraf	2
Inleiding	4
Hoofdstuk 1. Een ongeluk wordt gevreesd: 1950-1969	15
Hoofdstuk 2. Van signalement naar signaal: 1969-1983	33
Hoofdstuk 3. Wie wegloopt, wordt gezien: 1982-2000	70
Conclusie	91
Literatuur	100
Bronnen	107

Woord vooraf

Hoewel misschien niet elke historicus het zal toegeven, ben ik ervan overtuigd dat de bestudering van het verleden niet alleen een academische, maar bovenal een persoonlijke aangelegenheid betreft. Om deze reden voelde ik mij als piepjonge geschiedenisstudent sterk aangetrokken tot de geschiedenis van de sociale groep waartoe ik zelf behoorde: de jongere. Na een tamelijk lange en intensief beleefde studieperiode valt het te bediscussiëren of ik inmiddels nog steeds onder deze categorie val. In ieder geval kan ik mijzelf al een decennium niet meer onder de minderjarige jongeren scharen. Desalniettemin is mijn historiografische interesse in deze sociale groep de afgelopen jaren alleen maar toegenomen.

De minderjarige jongere bevindt zich namelijk zowel binnen de historiografie als vandaag de dag in een eigenaardige positie. Waar de term emancipatie meestal wordt opgevat als het streven naar een *volledig* gelijke positie binnen de samenleving, verbinden historici, sociologen, pedagogen en andere sociale wetenschappers aan deze zelfde term aanzienlijk beperktere kwalificaties wanneer het om minderjarige jongeren gaat. Zo reikt de geschiedenis van vrouwenemancipatie veel verder dan de handelingsonbekwaamheidsafschaffing van getrouwde vrouwen, terwijl de historiografische verhandelingen over machtsrelaties tussen minderjarigen en hun opvoeders goeddeels eindigen bij de manifestatie van het gedemocratiseerde gezin. Het besluit om zich als minderjarige hiervan te distantiëren en diens mogelijkheden om een zelfstandig leven te leiden, worden daarbij nagenoeg volledig buiten beschouwing gelaten.

Deze lacune berust allicht op de breed gedeelde opvatting dat het onderscheid tussen minder- en meerderjarigheid – uit bescherming van het kind – beter gekoesterd dan verworpen dient te worden. Hoewel hier vanzelfsprekend goede redenen voor bestaan, verdient de maatschappelijke positie van minderjarigen mijns inziens meer aandacht dan ooit tevoren. Klimaatpijbelars en (ex)jeugdzorgpupillen vormen slechts twee voorbeelden de vele minderjarigen die de noodklok steeds luider doen klinken. Anders dan veel op popcultuur en consumptie gebaseerde narratieven over jongeren doen voorstellen, draait dergelijk jongerenverzet in de kern om fundamentele mensenrechten, zoals zelfbeschikking en zelfbehoud. In dit licht schreef ik, met veel toewijding en plezier, mijn scriptie over een bijzondere groep minderjarigen die zich vaak om dezelfde redenen aan het ouderlijk of anderszins wettelijk gezag onttrok: de wegloper.

Dit onderzoek had niet kunnen plaatsvinden zonder de begeleiding, steun en inspiratie van velen. Ik wil daarom van deze gelegenheid gebruik maken om mijn oprechte dank uit te spreken aan degenen die mij tijdens dit proces hebben bijgestaan.

Allereerst mijn grote dank aan Jouke Turpijn, mijn begeleider. Zijn mateloze bevologenheid, kritische reflecties en zeer gewaardeerde betrokkenheid zijn van onschatbare waarde. Wat begon met een nogal gammel knapzakje, is dankzij hem uitgegroeid tot een serieuze huisraad vol kennis en ideeën, die ik voorgoed bij mij zal blijven dragen.

Mijn waardering gaat tevens uit naar de docenten die mij gedurende mijn opleiding de weg hebben gewezen. Bijzondere dank aan Gemma Blok, die mij niet alleen begeleidde in mijn vooronderzoek, maar mij ook in de periode daarna op vele manieren wist te motiveren en inspireren. Het waren Peter van Dam en Laura van Hasselt die mij aanspoorden om de research master geschiedenis te volgen. Ik heb dit traject als een enorme verrijking ervaren, en ben hen daarom zeer dankbaar voor hun advies. Ook dank ik Tim Verlaan, wiens commentaar van grote waarde is gebleken voor de aanscherping van mijn ideeën.

Daarnaast wil ik mijn speciale dank uitspreken aan de voormalige weglopers die ik tijdens mijn vooronderzoek heb mogen spreken: Natasha Gerson, Truus Oldenburg en Christa Ooms. Hun verhalen vormden de basis van mijn podcast *De wegwijzers* en speelden vervolgens een belangrijke rol tijdens mijn schrijfproces. Datzelfde geldt voor Huig de Groot. Hij bood mij een aantal cruciale inzichten en leerde mij de weglopende jongere vanuit een vernieuwend perspectief te aanschouwen. Veel dank hiervoor.

Ook veel dank aan Eelco Boss voor zijn waardevolle lessen over de geschiedenis van de (alternatieve) jeugdzorg en zijn behulpzaamheid tijdens mijn brononderzoek. Onze gesprekken hebben niet alleen mijn begrip verdiept, maar vormden ook een remedie tegen de eenzaamheid die nog weleens opdoemt, wanneer men zich in een nog vrijwel onaangeraakt onderwerp stort.

Wanneer ik zelf de neiging kreeg om weg te lopen, boden Rosa Uijtewaai, Jelle Mars en Jo van der Spek mij een luisterend oor en een zachte schouder. Dank, goede vrienden. En natuurlijk heel veel dank aan mijn lieve familie, Vivianne, Tim, Marlie en Niels voor hun onvoorwaardelijke steun en liefde. Olifant en Mores dank ik voor hun respectievelijke wijsheid en relativiseringsvermogen. Maar bovenal wil ik mijn lievelingsmens bedanken. Lieve Remy, dankjewel voor je warmte, geduld en alle vreugde die je in mijn leven brengt. Terwijl ik mij soms volledig in het weglopen dreigde te verliezen, bouwde jij eigenhandig onze prachtige thuishaven. Dus nu, na deze onstuimige reis: voor anker.

Inleiding

Op het moment dat een Haarlemse politieagent zijn bal lek stak, vestigde zich in Hans (1942-1993) een diepgewortelde aversie tegen autoriteiten. Toen hij eind jaren vijftig onvrijwillig terechtkwam in een gereformeerd internaat te Klokkenberg, zat er volgens hem dan ook weinig anders op dan weglopen. Via een omzwerving belandde hij in 1960 voor het eerst in Amsterdam. Een 'verschrikkelijk harde stad', zou hij later zeggen, maar wel één waar 'het allemaal gebeurde'.¹

Ongeveer vijftien jaar later kwam Truus (1959) tot dezelfde conclusie. Beschadigd door de fysieke en seksuele mishandelingen die haar jeugd hadden getekend, verruilde ze haar ouderlijk huis in Beverwijk op veertienjarige leeftijd voor het roerige Nautisch Kwartier van Amsterdam. Haar zoektocht naar liefde en genegenheid strandde echter al snel – achter een raam op de Geldersekade.²

In het daarop volgende decennium werd de hoofdstad er niet minder wreed op. 'Amsterdam was een heel harde, agressieve stad. Het was moeilijk om je te handhaven,' stelde ook Natasha (1969) later vast.³ Wars van de sociale codes van medeleerlingen en 'onredelijke' verplichtingen zoals gymles, besloot de zelfbenoemde 'plattelandspunker' uit Hardenberg op haar vijftiende definitief weg te lopen. In 1984 belandde ze in een kraakpand in de Amsterdamse Holendrechtstraat. Of, zoals Natasha het zelf liefkozend noemde, 'het stoute-kindertjeshuis', omdat het uitsluitend bewoond werd door 'allemaal weglopertjes uit de provincie die zich staande probeerden te houden in Amsterdam en elkaar het graf in trokken.'⁴

De vlucht uit hun internaat en ouderlijke huizen dreef deze drie jongeren elk hun eigen levenspad op. Hans ontpopte zich tot vooraanstaand Provo-lid en maakte zich onder meer onsterfelijk door op 10 maart 1966 een rookbom naar de feeststoet van het pas

¹ 'De opkomst', VPRO, 9-10-1977.

² Truus Oldenburg, *Fucking Hell. Het verhaal van Truus Oldenburg* (Amsterdam 2018) 9 – 16.

³ Loes de Fauwe, *Een moeilijke jeugd. De zoektocht van Anita Leeser, kinderrechter* (2008) 179.

⁴ Ibidem, 196 – 179.

getrouwde prinsenpaar in de Raadhuisstraat te gooien.⁵ Truus raakte verslaafd aan heroïne en crack en worstelde zich als tippelaarster door de heroïne-epidemie.⁶ Natasha bewoog zich daarentegen in het midden van de Amsterdamse kraakscene. Zo wist ze bij de beruchte ontruiming in de Schaepmanstraat op 24 oktober 1985 maar net uit de handen van de politie te ontsnappen. Tijdens de krakersrellen twee dagen later, toen bleek dat medekraker Hans Kok in een politiecel was overleden, werd ze echter alsnog gearresteerd.⁷ Hoewel haar tweedaagse verblijf in de politiecel tot meerdere botbreuken en een miskraam leidde, weigerde de zestienjarige Natasha een officiële klacht in te dienen. In alle politieke hectiek rond de zaak-Hans Kok wilde ze zich niet laten gebruiken want, zoals ze later verklaarde: 'Ik was zelf geen lieverdje en dit ging alleen mij persoonlijk aan.'⁸

Hoe persoonlijk zij ook zijn, de ervaringen van Natasha Gerson, Hans Tuynman en Truus Oldenburg maken deel uit van een groter, gecanoniseerd verhaal over de tegen-culturele jeugdbewegingen in Nederland. De beelden van rookbommen op de Raadhuisstraat, van dealende junks in de Warmoesstraat en van tanks in de Vondelstraat staan gebrand op het collectieve netvlies van de Nederlandse samenleving en staan als zodanig in het culturele geheugen gegrift. Als respectievelijke getuigen van de zogenoemde culturele revolutie, de heroïne-epidemie en de kraakbewegingen, vertegenwoordigen Hans, Truus en Natasha belangrijke ankerpunten van de ontwikkeling van de jeugdcultuur en de daarmee verband houdende maatschappelijke positie van jongeren in de Nederlandse naoorlogse samenleving.

Binnen de Nederlandse geschiedschrijving toonde Piet de Rooy als een van de eerste historici belangstelling in dit studieveld. In zijn invloedrijke artikel 'Vetkuifje waarheen?' (1986) onderzoekt hij hoe de positie van Nederlandse jongeren zich ten opzichte van de rest van de samenleving in de jaren vijftig en zestig ontwikkelde. Zijn belangrijkste inzichten zijn dat er in deze periode sprake was van seksuele bevrijding, een

⁵ Hans Tuynman, *Full-time Provo* (Amsterdam 1966) 17 – 19.

⁶ Oldenburg, *Fucking Hell*, 9 – 48.

⁷ De Fauwe, *Een moeilijke jeugd*, 170 – 174, 179 – 182.

⁸ Ibidem, 171 – 172.

grensvervaging tussen klassen en een extreme toename van welvaart. Dit laatste leidde tot een ambivalente relatie met consumptie onder jongeren, wat volgens De Rooy moet worden begrepen als ‘een ingewikkeld verzoek om aan die samenleving te mogen deelnemen’. De Rooy besluit zijn artikel met de conclusie dat het belang van ‘samen jong zijn’ door het ontstaan van een eigen jeugdcultuur weliswaar is toegenomen, maar dat jongeren nauwelijks meer macht in de samenleving hebben verworven.⁹

Sinds de opkomst van de historiografische interesse in de jeugd in de jaren tachtig heeft zich een historisch narratief omtrent de naoorlogse maatschappelijke positie van jongeren gemanifesteerd dat vrijwel geheel overeenkomt met De Rooy's conclusie. In hoofdlijnen gaat dit narratief ervan uit dat zowel de economische als de sociaal-culturele positie van jongeren de eerste twee naoorlogse decennia geleidelijk versterkten, om daarna ongeveer halverwege de jaren zeventig een hoogtepunt te bereiken. Vanaf de late jaren zeventig zou vooral de economische positie van jongeren echter ernstig verzwakken. Met name vanaf de jaren tachtig verrees er een publiek angstbeeld waarin men vreesde dat de extreme jeugdwerkloosheid zou leiden tot politiek extremisme, gewelddadigheid, rebellie en etnocentrisme. Hoewel onderzoekers dit angstbeeld destijds al overtuigend ontkrachtten, kon dit niet verhelpen dat jongeren die in deze tijd opgroeiden in de publieke herinnering nog altijd geassocieerd worden met ‘de verloren generatie’.¹⁰

Over het algehele verloop van deze ontwikkeling bestaat weinig onenigheid. In plaats daarvan onderscheiden de historische analyses van de maatschappelijke positie van jongeren zich vooral van elkaar door de wisselende nadruk op de rol die jongeren zelf in dit proces speelden. Zo dicht socioloog Eric Duivenvoorden in *Rebelse jeugd* (2015) jongeren een grote mate van *agency* toe door te stellen dat zij de maatschappelijke verhoudingen

⁹ Piet de Rooy, ‘Vetkuifje waarheen? Jongeren in Nederland in de jaren vijftig en zestig’ in: H.W. von der Dunk, Wederopbouw, welvaart en onrust (Houten 1986) 119 – 146.

¹⁰ Jouke Turpijn, *80's dilemma. Nederland in de jaren tachtig* (Amsterdam 2011) 123 – 124; Zie voor de manifestatie van deze publieke historische beeldvorming bijvoorbeeld: Bob van Huet en Sanne Riepema, ‘Geboren in de 60's? Dan hoor je thuis in de Verloren Generatie’, 29 juni 2017, website Algemeen Dagblad. <https://www.ad.nl/dit-zijn-wij/geboren-in-de-60-s-dan-hoor-je-thuis-in-de-verloren-generatie~a98dceb7/?referrer=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F> (15-6-2023).

middels collectieve verzetsvoering wisten te verleggen.¹¹ In 1950. *Welvaart in zwart-wit* (2000) beschouwen historici C.J.M. Schuyt en Ed Taverne de veranderende maatschappelijke positie van jongeren daarentegen veeleer als een ontwikkeling die tot stand kwam middels structurele processen. Hierin noemen zij onder meer een algehele amerikanisering, de naoorlogse welvaartstoename en de sociale gevolgen van politieke en andere institutionele besluitvorming, zoals de expanderende verzorgingsstaat en secularisering.¹²

Binnen deze beschouwingen beroepen historici en sociologen zich zowel op structurele factoren zoals economische conjunctuur en demografische ontwikkelingen, als de gedragingen van jongeren zelf. Voor dit laatste verdiepen zij zich in een breed scala aan typische ‘jongerenfenomenen’, variërend van het aantal gemotoriseerde rijwielen dat jongeren aanschaffen, tot hun overwegingen universiteiten te bezetten.¹³ Tot op heden hebben zij echter buiten beschouwing gelaten dat er in de tweede helft van de twintigste eeuw een ongekend aantal jongeren besloot van huis of uit instellingen weg te lopen.¹⁴

Dit is opmerkelijk gezien het overweldigende aantal bronnen dat aantoonde dat dit ‘wegloophenomeen’ niet alleen in Nederland, maar ook in andere Westerse landen decennia

¹¹ Eric Duivenvoorden, *Rebelse jeugd. Hoe nozems en provo's Nederland veranderden* (Amsterdam 2015) *passim*.

¹² C.J.M. Schuyt en Ed Taverne, *150. Welvaart in zwart-wit* (Den Haag 2000) *passim*.

¹³ Zie bijvoorbeeld: Mark van den Heuvel en Hans Mommaas, ‘Oorden van vrijheid en vermaak. De herstructurering van de vrije-tijd’ in Ger Tillekens e.a., *Nuchterheid en nozems. De opkomst van de jeugdcultuur in de jaren vijftig* (Muiderberg 1990) 148 – 164, aldaar 151 – 153; Hans Righart, *De eindeloze jaren zestig. Geschiedenis van een generatieconflict* (Amsterdam en Antwerpen 1995) 257 – 262.

¹⁴ Naar schatting steeg het aantal weglopers in Nederland van enkele honderden tot duizenden per jaar in de jaren zestig, naar 7.500 tot 10.000 per jaar in de jaren zeventig, en tot 25.000 tot 40.000 per jaar in de jaren tachtig. Zie hiervoor: Lidy van Marssing, ‘Twee weken op bureau kinderpolitie’, *De Volkskrant* 25 – 09 – 1965, 11; ‘Wolter: Toekomst? Ik heb geen toekomst’, *Nieuwsblad van het Noorden* 24 – 09 – 1966, 19; ‘Sosjale Joenit helpt honderden weglopers’, *De waarheid* 15 – 01 – 1976, 4; Kees Blankman, *Weglopen in getallen* (Utrecht 1975) 11; Huub Angenent en Balthazar Beke, *Gezinsweglopers* (1983 Groningen) 17; *Rondom Tien*, NCRV, 23-12-1985.

lang een grote publieke, wetenschappelijke en politieke belangstelling genoot. De debatten hierover waren niet alleen talrijk, zij fungeerden ook als brandpunt waarop allerlei hedendaagse kwesties met betrekking tot de jeugd samenkwamen. Wie zich afvroeg waarom het aantal weglopers zo aanzienlijk steeg, hield deze vraag immers onvermijdelijk tegen het licht van een snel veranderende maatschappij.

Hoewel weglopen van alle tijden is, verrezen dergelijke publieke bevragingen over het weglopenfenomeen pas in het begin van de negentiende eeuw. Als ongewenst neveneffect van de industrialisatie en urbanisatie werden zwervende kinderen in West-Europese en Amerikaanse steden in toenemende mate als maatschappelijk gevaar beschouwd. Deze bezorgdheid van Westerse elites en middenklassen ging gepaard met een wetenschappelijk discours waarin weglopen werd geformuleerd als een vorm van afwijkend probleemgedrag. De opvatting dat wegloupgedrag niet alleen begrepen, maar vooral verholpen diende te worden, werd gevoed door de overtuiging dat weggelopen minderjarigen zouden opgroeien tot toekomstige delinquenten.¹⁵

In de inleiding van *The Oxford Handbook of the History of Youth Culture* stelt historicus James Marten dat de criminalisering van typisch jongerengedrag kenmerkend is voor de manier waarop de jeugd in moderne samenlevingen wordt gepercipieerd. Door de nadruk te leggen op delinquentie, protestbewegingen, luide muziek en talloze andere vormen van overlast veroorzakend gedrag, worden jongerenverschijnselen doorgaans gepresenteerd als bedreigingen voor de sociale orde. Volgens Marten vormt de bestrijding van deze bedreiging het gehele teleologische uitgangspunt van de sociale jeugdwetenschappen. Deze zouden er namelijk vooral op gericht zijn om vermeende 'jeugdproblemen' op te lossen, en daarmee de problematisering en criminalisering van de jeugd als sociale groep in stand houden. Dit in tegenstelling tot historici, die veeleer proberen te begrijpen waarom een samenleving de jeugd en hun gedragingen als problematisch ervaart en welke persoonlijke of maatschappelijke motivaties er achter de

¹⁵ Ido Weijers, *De creatie van het mondige kind. Geschiedenis van pedagogiek en jeugdzorg* (2001 Amsterdam) 143, 154.

vorming van jeugdculturen schuilgaan.¹⁶

Hoewel Martens lezing goed te verdedigen valt ten aanzien van de bestaande wetenschappelijke literatuur over het weglloofenomeen, werpt hij een tamelijk gechargeerd onderscheid op tussen een sociaalwetenschappelijke en historiografische benadering van de jeugd. Zo gaat Marten voorbij aan een groot aantal pedagogen en jeugdsociologen die in hun werk wel degelijk ingaan op de cultuur- en sociaal historiografische aspecten die hun vakgebied de afgelopen anderhalve eeuw gevormd hebben.¹⁷ In Nederland wijdden pedagoog Manuela du Bois-Reymond en onderwijssocioloog Frans Meijers bijvoorbeeld al in 1987 een volledige bundel aan het geruchtmakende ‘massajeugdonderzoek’ uit de jaren vijftig, waarin zij expliciet vertrekken vanuit de vraag wanneer de jeugd als een probleem wordt gedefinieerd.¹⁸

De bundel *Op zoek naar een moderne pedagogische norm* (1987) toont overtuigend aan dat een negatieve beeldvorming van de jeugd en jeugdwetenschappelijk onderzoek elkaar in het eerste naoorlogse decennium wederkerig beïnvloedden, maar laat desalniettemin nog veel vragen onbeantwoord. Zo verschaffen de artikelen weinig bevredigende inzichten over hoe de beeldvorming omtrent jongeren zich na de jaren vijftig heeft kunnen ontwikkelen en welke heersende maatschappelijke waarden hieraan ten grondslag lagen. Net zo min gaat de bundel in op de rol die actoren zoals media en ouders in de ontwikkeling van deze beeldvorming hebben gespeeld en welke mate van *agency* jongeren zelf bezaten om dit proces te beïnvloeden.¹⁹

¹⁶ James Marten, ‘Introduction. A Kaleidoscope of Youth Cultures’ in: James Marten ed., *The Oxford Handbook of the History of Youth Culture*, als schriftelijke publicatie nog te verschijnen, website Oxford Academic. <https://academic.oup.com/edited-volume/35409/chapter/396351117> (15-6-2023).

¹⁷ Christine Feldman-Barrett, ‘Back to the future: mapping a historic turn in youth studies’ *Journal of Youth Studies* 21 (2018) afl. 6, 733 – 746.

¹⁸ Frans Meijers en Immanuela du Bois-Reymond, ‘Inleiding’ in: Frans Meijers en Immanuela du Bois-Reymond ed., *Op zoek naar de moderne pedagogische norm. Beeldvorming over de jeugd in de jaren vijftig: het massajeugdonderzoek (1948 – 1952)* (Amersfoort en Leuven 1987) 11 – 40, aldaar 11.

¹⁹ Meijers en Du Bois-Reymond ed., *Op zoek naar de moderne pedagogische norm*.

Ook in andere theoretische verhandelingen over de sociale jeugdwetenschappen komen deze kwesties weinig aan de orde. Voor zover er aandacht wordt besteed aan de heersende publieke opvattingen over jongerenverschijnselen, beperken de verhandelingen hieromtrent zich grotendeels tot hun invloed op de veranderende visies op de jeugd binnen het wetenschappelijke veld. Deze lacunes berusten niet zozeer op een gebrek aan zelfreflectie binnen de sociale jeugdwetenschappen. Vruchtbaarder is het om te stellen dat de neiging om de ontwikkelingen binnen de jeugdwetenschappen als een geïsoleerd proces te beschouwen een volledig inzicht in de veranderende verhoudingen tussen jongeren en de rest van de samenleving in de weg staat.

Zoals cultuurtheoreticus Stuart Hall in het artikel ‘The Spectacle of the other’ (1997) laat zien, spelen representatie en beeldvorming een cruciale rol in de maatschappelijke positionering van sociale groepen. De manier waarop bijvoorbeeld jongeren worden gerepresenteerd in de media, het onderwijs, het jeugdzorgsysteem en andere sociale instituties heeft invloed op hoe zij door de samenleving worden gezien en behandeld.²⁰ Tegelijkertijd stelt Hall dat sociale groepen niet alleen passieve ontvangers zijn van de hieruit voortkomende narratieven. Door hun stem te versterken kunnen sociale groepen zoals minderjarigen tegenwicht bieden aan de dominante representaties van henzelf, en hiermee actief bijdragen aan een nieuwe beeldvorming.²¹

Het wegløopfenomeen vormt om twee redenen de uitgewezen casus om dit spanningsveld tussen representatie en *agency* binnen de maatschappelijke positionering van minderjarigen nader te onderzoeken. Ten eerste leent een historiografische analyse van het wegløopfenomeen zich goed om na te gaan in hoeverre minderjarigen in staat waren om de maatschappelijke houding ten aanzien van typisch jongerengedrag en de beeldvorming omtrent henzelf te beïnvloeden. Wie als minderjarige wegløopt, wordt

²⁰ Stuart Hall, ‘The spectacle of the “other”’ in: Stuart Hall e.a. ed., *Representation. Cultural representations and signifying practices* (Londen 2003) 223 – 290.

²¹ Stuart Hall, ‘Notes on Deconstructing “the Popular”’ in: Stuart Hall en David Morley, *Essential Essays vol. 1. Foundations of Cultural Studies* (Durham 2019) 347 – 361, aldaar 353 – 360.

immers ontegenzeggelijk geconfronteerd met wat er aan *agency* overblijft wanneer zij of hij besluit zich letterlijk te distantiëren van het ouderlijk of anderszins wettelijk gezag.

Ten tweede biedt het weglloofenomeen de mogelijkheid om verschillende jeugd-gerelateerde historiografische thema's met elkaar te verbinden. In Nederland spitst historisch onderzoek naar jongeren zich grotendeels toe op een viertal tamelijk afgebakende onderwerpen: de geschiedenis van het onderwijssysteem en jeugdinstituties; de ontwikkeling van jeugd-gerelateerde wetenschappen; de beeldvorming van jongeren binnen de media; en de ontwikkeling van jeugdculturen. Uit mijn vooronderzoek is gebleken dat deze thema's in relatie tot het weglloofenomeen niet los van elkaar stonden, maar dat de ontwikkelingen binnen deze gebieden elkaar doorlopend beïnvloedden. Door te analyseren hoe verschillende actoren zoals mediamakers, hulpverleners, ouders, wetenschappers, wetgevers, wetsprekers en weggelopen jongeren zich tot elkaar verhielden, kan een meerstemmig inzicht worden verschaft in de manieren waarop de sociale positionering van minderjarigen in een samenleving gevormd wordt.

Met deze beschouwingen in gedachten, vertrekt dit onderzoek vanuit de volgende constatering: in de tweede helft van de twintigste eeuw nam het aantal minderjarige weglopers in Nederland significant toe, en als gevolg hiervan groeide de publieke, politieke en wetenschappelijke belangstelling in deze groep jongeren aanzienlijk. Tegelijkertijd zorgden verschillende maatschappelijke ontwikkelingen ervoor dat de manier waarop er over weglopende jongeren gedacht en gesproken werd, veranderde. Deze veranderende houding ten aanzien van weglopers beïnvloedde vervolgens ook de praktijk van het weglopen. In dit onderzoek zal worden geanalyseerd hoe deze ontwikkeling verliep.

Om deze ontwikkeling te kunnen bestuderen, zal in navolging van het werk van Hall worden ingegaan op de manieren waarop verschillende actoren de wegloper representeerden en tot welke beeldvorming dit leidde. De term representatie verwijst naar de manier waarop media, wetenschappers en andere actoren culturele betekenis aan weglopers en weglooopedrag toekenden. Dit hangt nauw samen met het begrip beeldvorming. Hiermee wordt het proces aangeduid waarbij er specifieke ideologische opvattingen en denkbeelden aan weglopers als sociale groep werden verbonden. Deze beelden beïnvloedden hoe weglopers werden gepercipieerd en behandeld.

Daarnaast zal worden geanalyseerd welke invloed deze ontwikkelingen hebben gehad op de praktijk van het weglopen. Met deze praktijk worden alle materiele en immateriële zaken bedoeld die de leefomstandigheden van weglopers konden beïnvloeden. Deze behelzen bijvoorbeeld de regelingen omtrent sociale voorzieningen zoals bijstandsuitkeringen aan weglopers, maar ook hun positie op de arbeidsmarkt of de wetgeving omtrent het huisvesten van weggelopen minderjarigen.

Dit onderzoek maakt gebruik van een verscheidenheid aan primaire brontypen. Hieronder vallen verschillende mediavormen zoals kranten, tijdschriften, radio- en televisieprogramma's; wetenschappelijke publicaties over de jeugdzorg, de visies op de jeugd in het algemeen en onderzoek naar weglopers in het bijzonder; politieke verhandelingen; en bronnen van (alternatieve) hulporganisaties zoals jaarboeken, jaarverslagen, notulen en zwartboeken. Deze brede bronbenadering maakt het mogelijk om het wegløopfenomeen vanuit verschillende perspectieven te belichten, maar levert tevens een stortvloed aan materiaal op, dat binnen de ruimte van dit onderzoek niet allemaal op gelijkwaardige wijze bestudeerd kan worden. Er zijn daarom noodzakelijkerwijs keuzes gemaakt die enige toelichting behoeven.

Voor de bestudering van de mediarepresentatie van het wegløopfenomeen wordt veel gebruikgemaakt van audio-(visuele) bronnen. Deze keuze berust op het gegeven dat de stem van weggelopen jongeren zelf in deze brontypen directer doorklinkt dan in geschreven mediavormen. Het eerste hoofdstuk vormt hier echter een uitzondering op. Vanwege het beperkte audio-(visuele) bronmateriaal over weglopers in de jaren vijftig en zestig, wordt voor de analyse van deze periode voornamelijk gebruikgemaakt van krantenartikelen. Deze zijn in te zien in de door de Koninklijke Bibliotheek ontwikkelde online databank Delpher. De audio- en audiovisuele bronnen zijn op één uitzondering na terug te vinden via de website van Clariah Media Suite. De uitzondering betreft de podcast *De wegwijzers*, en is te beluisteren via Spotify.

Zoals historicus Michel-Rolph Trouillot heeft laten zien, gaat de vorming van narratieven binnen de geschiedschrijving dikwijls gepaard met het uitsluiten of verminderen van de zichtbaarheid en betekenisgeving van bepaalde groepen mensen,

gebeurtenissen of ideeën.²² Dit verschijnsel wordt binnen de geschiedschrijving aangeduid met de door Trouillot gemunte term *silencing* en komt in vrijwel alle denkbare historiografische thema's voor.²³ Zo ook in het weglloofenomeen. Hoewel weglopers gedurende de tweede helft van de twintigste eeuw steeds vaker aan het woord kwamen en in beeld verschenen, werd hun zichtbaarheid voornamelijk gefaciliteerd door andere actoren zoals mediamakers, hulpverleners en wetenschappers. Omdat dit gegeven van aanzienlijke betekenis zal blijken voor de *agency* van weggelopen jongeren, zal in dit onderzoek ook worden ingegaan op welke stemmen er binnen de bestudeerde bronnen niet naar voren zijn gekomen.

Om de rol van de alternatieve hulpverleningsorganisaties binnen het weglloofenomeen te onderzoeken, wordt veel gebruikgemaakt van het archief van het Landelijk Overleg Alternatieve Hulporganisaties (LOAH). Het LOAH vertegenwoordigde vrijwel alle lokale alternatieve hulporganisaties in Nederland en wordt daarom als een representatieve actor van de sector in het algemeen beschouwd. Het archief van het LOAH – openlijk in te zien bij het IISG – bestaat uit een grote hoeveelheid verschillende documenttypen zoals vergaderingsnotulen, verslagen van mandaatgroepen, persberichten, brieven en vele andere. Hoewel niet altijd even zorgvuldig gesorteerd, bieden zij waardevolle inzichten in de werkwijzen, idealen en bezigheden van de alternatieve hulpverlening.

Daarnaast wordt echter ook geregeld de nadruk gelegd op drie alternatieve hulpverleningsorganisaties in het bijzonder, namelijk de Sosjale Joenit in Den Haag, het Amsterdamse Release en het Jongeren Advies Centrum Amsterdam (JAC). Dit heeft een drietal redenen. Allereerst betreffen dit de eerste Nederlandse alternatieve hulporganisaties en werden er in navolging van hen vele gelijksoortige en gelijknamige lokale organisaties opgericht. Ten tweede stonden met name deze drie organisaties vaak in de publieke belangstelling en worden zij ook in publicaties over de alternatieve hulpverlening dikwijls als casus opgevoerd. Een derde reden betreft de toegankelijkheid

²² Michel-Rolph Trouillot, *Silencing the Past. Power and the production of History* (Boston 1995).

²³ Ibidem, 14 – 30.

van hun bronmateriaal. De jaarverslagen van de Sosjale Joenit Den Haag en het archief van Release Amsterdam zijn openlijk in te zien bij het IISG. Het archief van het JAC Amsterdam is opgenomen in de openbare collectie van het Stadsarchief Amsterdam.

Dit onderzoek bestaat uit een drietal hoofdstukken die elk een specifieke periode behandelen. Het eerste hoofdstuk gaat in op de periode 1950-1969, waarin het wegloophenomeen transformeerde van een particuliere aangelegenheid tot een maatschappelijk probleem. Hierin wordt duidelijk dat de beeldvorming omtrent weglopers in belangrijke mate werd bepaald door een wetenschappelijk en publiek narratief, waarin afwijkend jongerengedrag sterk geassocieerd werd met delinquentie en onmaatschappelijkheid. Het tweede hoofdstuk beslaat de periode 1969-1982, en gaat in op de rol die de wegloper werd toebedeeld in de emancipatiestrijd van jongeren. Deze strijd concentreerde zich voornamelijk op de versterking van de rechtspositie van minderjarigen. Het laatste hoofdstuk behelst de periode 1982-2000, waarin zowel het aantal weglopers als hun zichtbaarheid weliswaar een hoogtepunt bereikten, maar de wegloper zelf desalniettemin gereduceerd werd tot een 'randgroepjongere'. Na deze halve eeuw te hebben afgelopen, voegen wij ons tot slot weer bij de paden van weglopers Hans, Truus en Nathasha.

Hoofdstuk 1. Een ongeluk wordt gevreesd: 1950-1969

Op de laatste dag van 1964 publiceerde *Trouw* een paginagrote fotocollage van een veertiental bijzondere gebeurtenissen die het jaar volgens de krant hadden getekend. Naast het eerste Duitse staatbezoek sinds de Tweede Wereldoorlog, het beroemde Beatlesconcert in Blokker en het huwelijk van Prinses Irene, bleek 1964 ook het jaar te zijn geweest van Rietje Afink: 'het meisje dat vier maanden niet te vinden was.'²⁴ De dertienjarige Rietje uit Amsterdam had op 30 april de trein naar Hoek van Holland genomen om vanaf daar in het kader van een tiendaags schooreisje per boot naar Engeland te reizen. Toen zij veertien dagen later echter nog steeds niet terug was, informeerden haar ouders bij haar school. Het schoolreisje bleek verzonnen, en al snel zou uitkomen dat Rietje van huis was weggelopen uit vrees dat haar ouders zouden ontdekken dat zij haar schoolrapporten had vervalst en was blijven zitten.²⁵

Vier maanden lang was heel Nederland in de ban van Rietjes verdwijning. Terwijl inspecteur J.F. Heijdeman en zijn rechercheurs de ene na de andere theorie ontwierpen en verwierpen, verbaasden journalisten zich over de geraffineerde voorbereiding van Rietje, die kennelijk zo doortrapt was, dat zij iedere volwassene te slim af bleek te zijn.²⁶ Ze zou onder meer in Apeldoorn, Brussel, Bielefeld en Keulen zijn gesignaleerd.²⁷ Er zou een geheimzinnige Engelse dame in het spel zijn geweest.²⁸ Er zouden bijna duizend ondervragingen zijn geweest die geen enkel tastbaar spoor opleverden, evenmin als de vertoning van Rietjes foto op Engelse, Franse, Duitse, Belgische en Luxemburgse televisie.²⁹

²⁴ 'Dit gebeurde in 1964', *Trouw*, 31-12-1964, 13.

²⁵ 'Fantasierijk meisje (13) al veertien dagen weg', *Nieuwsblad van het Noorden*, 16-5-1964, 1.

²⁶ 'Verdwijning meisje uniek', *Het Parool*, 22-5-1964, 5.

²⁷ 'Rietje Afink was niet in Apeldoorn', *Trouw*, 25-5-1964, 5; 'Zoekers Rietje Afink terug uit Brussel', *De Telegraaf*, 31-7-1964, 3; Hans Smits, 'Na twee maanden nog geen spoor van Rietje Afink', *Het Parool*, 4-7-1964, 3; *Brandpunt*, KRO, 25-7-1964.

²⁸ 'Nog geen spoor van Rietje Afink', *De waarheid*, 28-5-1964, 2.

²⁹ Smits, 'Na twee maanden nog geen spoor van Rietje Afink', *Het Parool*, 4-7-1964, 3.

En na een visioen van Nederlands beroemdste medium Gerard Croiset, waarin Rietje ijsjes op een strand bij Oostende verkocht, werd de gehele Belgische badplaats tevergeefs uitgekamd.³⁰

De sensationele media-aandacht voor de verdwijning van Rietje Afink staat in schril contrast met eerdere berichtgevingen over weglopers. Deze hadden zich tot in de jaren zestig goeddeels beperkt tot pragmatische doeleinden. Zo maakte de politie veelvuldig gebruik van het bereik van kranten om de lezer op vermissingen te attenderen. Hierbij werd meestal de volledige naam van de wegloper vermeld, evenals diens woonplaats, geboortedatum, uiterlijke kenmerken, mogelijk laatst gedragen kleding en potentiële bijgedragen bezittingen. Om de ernst van de situatie te schetsen, werden deze oproepen geregeld afgesloten met een onheilspellend 'een ongeluk wordt gevreesd'.³¹ Daarnaast konden met regelmaat lezen over de geslaagde opsporingen van weglopers. Deze berichten waren zo mogelijk nog korter dan de inlichtingsverzoeken en werden samen met bromfietsdiefstallen en ter water geraakte auto's vaak rechtstreeks uit de wekelijkse rapportages van de plaatselijke politie overgenomen. Het was daarbij gebruikelijk om de leeftijd, het geslacht en de woonplaats van de wegloper te vermelden, en in sommige gevallen werd ook diens naam bekend gemaakt.³²

Wie in de jaren vijftig en zestig de krant las, wist dus dat minderjarigen soms wegliepen. Volgens schattingen gebeurde dit enkele honderden tot duizenden keren per jaar.³³ Het precieze aantal weglopers is echter onduidelijk, omdat de politie en

³⁰ 'Ostende kent haar niet, slechts één vrouw herinnert zich iets', *Nieuwsblad van het Noorden*, 24-7-1964, 3.

³¹ Zie bijvoorbeeld: '13-jarige van huis weggelopen', *De Telegraaf*, 1-4-1955, 9; 'Meisje vermist: slecht rapport', *Nieuwe Tilburgse courant*, 21-12-1952, tweede blad; 'Opsporing van meisje verzocht', *Provinciale Drentsche en Asser courant*, 3-7-1955, 4.

³² Zie bijvoorbeeld: 'Uit het politierapport', *Zutphens dagblad*, 1-6-1951, 2; 'Weggelopen jongens spoedig terecht', *Trouw*, 23-3-1950, 53; 'Wegloper aangehouden', *Deventer dagblad*, 12-10-1954, 2; 'Jonge wegloper terug naar huis in Peizerwold', *Leeuwarder courant*, 16-6-1959, 5.

³³ 'Zaak Rietje Afink is gesloten, maar: In Nederland worden nu nog 170 jongens en meisjes vermist', *Twentsch dagblad Tubantia*, 2-9-1964, vierde blad, 1.

kinderbeschermingsorganisaties geen statistieken bijhielden. Bovendien genoot het weglloofenomeen tot halverwege de jaren zeventig vrijwel geen wetenschappelijke aandacht in Nederland.³⁴ Daarin was Nederland geen uitzondering, want afgezien van in Noord-Amerika en in mindere mate het Verenigd Koninkrijk bestond er geen noemenswaardige internationale wetenschappelijke traditie op het gebied van weglloofgedrag.³⁵

Tot aan de jaren veertig zochten Noord-Amerikaanse onderzoekers de oorzaken van weglloofgedrag grotendeels in de persoonlijkheid van weglopers. Daarbij ging men in eerste instantie voornamelijk uit van een freudiaanse benadering, waarbij het onvermogen om vluchtgedrag te onderdrukken voort zou komen uit een gebrek aan 'algemene' en 'morele' intelligentie. Met de opkomst van de psychopathologie in de jaren twintig begonnen onderzoekers weglloofgedrag daarnaast ook te verklaren als uitingen van emotionele instabiliteit, psychoses of simpelweg krankzinnigheid. Daarnaast verrezen er vanuit de opkomende sociologie enkele theorieën die weglloofgedrag vanuit een situationeel perspectief verklaarden. Hierin lag de nadruk op gezinsproblemen zoals alcoholisme, echtscheidingen of misbruik. Dergelijke factoren werden daarbij met name toegeschreven aan de culturen van migrantenfamilies.³⁶

Tussen de late jaren veertig en de jaren zeventig verdween de wetenschappelijke belangstelling in weglopers echter grotendeels op de achtergrond. Voor zover weglloofgedrag nog bestudeerd werd, was dat voornamelijk zijdelings, als deelaspect van wetenschappelijk onderzoek naar jeugddelinquentie.³⁷ Dit vakgebied ontwikkelde zich zowel in Nederland als daarbuiten in twee tegengestelde richtingen. Binnen de psychologie leidde de groeiende terreinwinning van de psychiatrie en met name de psychopathologie

³⁴ Huub Angenent en Balthazar Beke, *Gezinsweglopers. Een oriënterend onderzoek naar het weglopen van minderjarigen uit het ouderlijk gezin* (Groningen 1983) 30 – 31.

³⁵ Dorus Borst, *Weglopers* (Amsterdam 1985) 13 – 14.

³⁶ Sean A. Kidd en Barry Taub, 'A History of Psychological Research into the Runaway Phenomenon: From Delinquent to Street Kid', *Journal of Social Distress and the Homeless* 13 (2004) 327 – 343, aldaar 330 – 336.

³⁷ Ibidem, 337.

tot het uitgangspunt dat jeugddelinquentie een gevolg zou zijn aangeboren, biologische factoren. In navolging van de Amerikaanse Chicago School groeide de jeugdsociologie in Nederland echter uit tot een discipline waarin het ontstaan van specifiek jongerengedrag en jongerenculturen in sociale context werden onderzocht. Hierin werd jeugddelinquentie gezien als een vorm van ontsporing, als gevolg van problematische milieuomstandigheden. Deze omstandigheden werden niet zozeer geformuleerd in brede sociaaleconomische structuren, maar veeleer in de culturen en gedragingen die nu eenmaal typisch werden geacht voor de laag- of ongeschoolde arbeidersklasse.³⁸

Dat de wegloper binnen deze wetenschappelijke ontwikkeling slechts een bijrol vervulde, heeft volgens psychologen Sean Kidd en Barry Taub twee oorzaken. Ten eerste zou de maatschappelijke urgentie vanwege het gebrek aan publieke interesse en media-aandacht ontbreken. Als tweede wijzen de onderzoekers op de (her)waardering van het gezinsleven. Het gezin als instituut werd in de jaren vijftig en zestig van dermate grote maatschappelijke waarde geacht, dat de moedwillige afwijzing daarvan – door bijvoorbeeld weg te lopen – wel moest duiden op een problematische, maar toch zeldzame afwijking.³⁹

Hoewel onderzoek naar wegloupgedrag in Nederland zoals gezegd uitbleef, vertoont de Nederlandse situatie opvallende gelijkenissen met de ontwikkeling van het Noord-Amerikaanse ‘wegloopparadigma’. In Nederland werd wegloupgedrag immers evenzeer als afwijkend probleemgedrag beschouwd. Net als delinquentie en andere vormen van probleemgedrag vormde weglopen in sommige gevallen een reden voor uithuisplaatsing. Dit gebeurde met name wanneer kinderbeschermingsorganisaties de pedagogische capaciteiten van ouders in twijfel trokken.⁴⁰

Dit houdt verband met de door Kidd en Taub genoemde maatschappelijke herwaardering van het gezinsleven. Ook in naoorlogs Nederland klonk het ideaal van het

³⁸ Ruud Abma, *Jeugd en tegencultuur. Een theoretische verkenning* (Nijmegen 1990) 17 - 19.

³⁹ Kidd en Taub, ‘A History of Psychological Research into the Runaway Phenomenon’, 337.

⁴⁰ J.J.H. Dekker e.a., *Jeugdzorg in Nederland 1945-2010: Resultaten van deelonderzoek 1 van de commissie-Samson: Historische schets van de institutionele ontwikkelingen van de jeugdsector vanuit het perspectief van het kind en de aan hem/haar verleende zorg* (Groningen 2012) 111 – 112.

gezin als hoeksteen van de samenleving luider dan ooit.⁴¹ Wat in de Verenigde Staten ‘*the wholesome and healthy family*’ was gaan heten, werd in het zichzelf wederopbouwende Nederland door de KVP geroemd met het adagium ‘gezond gezin, gezond volk’.⁴² De focus op de bescherming van het gezonde gezin kwam sterk tot uiting in het beleid van jeugdzorgorganisaties. Tot in de jaren zestig was het jeugdzorgsysteem sterk verzuild en vanwege het gebrek aan wetgeving opereerden individuele kinderbeschermingsinstellingen voornamelijk op basis van eigen overtuiging.⁴³

Met name in de jaren vijftig werd het gangbaar geacht dat kinderbeschermingsorganisaties in het kader van ‘onmaatschappelijkheidsbestrijding’ ingrepen bij ‘asociale gezinnen’. Naast de bescherming van het kind, golden daarbij ook de bescherming van de samenleving en het behoud van diens zedelijkheid als belangrijke uitgangspunten.⁴⁴ Het aantal uithuisplaatsingen en onder toezichtstellingen was dan ook aanzienlijk in de jaren vijftig en zestig. In de periode 1954 - 1966 steeg dit aantal van 17.500 tot boven de 20.000 per jaar, terwijl dit de vijftien jaar daarop weer zou halveren.⁴⁵

De daaropvolgende zorg voor kinderen die in tehuizen terecht kwamen kenmerkte zich in grote mate door repressieve opvoeding. Ongewenst gedrag zoals bedplassen, (dwangmatige) masturbatie, maar ook weglopen werd toegeschreven aan labiliteit en moest worden afgeleerd doormiddel van bestraffing. Dat gold ook wanneer men het ontstaan van persoonlijkheids- en gedragsstoornissen toeschreef aan milieuomstandigheden. Zo werd er tot in de jaren zeventig aangenomen dat slachtoffers van incest dat in ieder geval deels zelf hadden uitgelokt door zich onzedelijk te gedragen. Hierin speelde mee dat men ervan overtuigd was dat incest alleen voorkwam bij onmaatschappelijke gezinnen, waar ook minderjarige gezinsleden nu eenmaal deel van

⁴¹ Dirk Damsma, *Familieband. Geschiedenis van het gezin in Nederland* (Utrecht en Antwerpen 1999) 155 – 156.

⁴² Nelleke Bakker e.a., *Vijf eeuwen opvoeden in Nederland. Idee en praktijk 1500 – 2000* (Assen 2010) 282 – 285.

⁴³ Dekker e.a., *Jeugdzorg in Nederland 1945-2010*, 43 – 46.

⁴⁴ Ibidem, 34 – 36.

⁴⁵ Ibidem, 88, 92.

uitmaakten. Wanneer een jongere zich ongewenst of afwijkend gedroeg, lag dat dus in eerste plaats aan de jongere zelf, al dan niet als gevolg van het gegeven dat zij of hij een product was van een probleemgezin.⁴⁶

Hoewel Kidd en Taub de afwezigheid van media-aandacht en de maatschappelijke waardering van het gezin als twee afzonderlijke factoren voor de gebrekkige wetenschappelijke belangstelling in het weglloofenomeen noemen, lijkt het op basis van de hierboven beschreven ontwikkelingen beter om te stellen dat het eerste als gevolg van het tweede moet worden gezien. Het gebrek aan publieke interesse in het weglloofenomeen stond – in ieder geval in Nederland – niet op zichzelf, maar was onderdeel van de algemeen heersende opvatting dat weglloofgedrag evenals delinquentie als een symptoom van onmaatschappelijkheid gold.

De wetenschappelijke onderbouwing voor afwijkend jongerengedrag – waar ook wegllopen onder werd geschaard – was onderhevig aan een aanleg-opvoedingsdebat. Dit bleek echter weinig invloed te hebben op de maatschappelijke houding ten aanzien van afwijkend jongerengedrag, noch op de behandeling van jeugdzorgcliënten. De prioriteit lag in de eerste plaats bij het verhelpen van probleemgedrag. Of dit gedrag moest worden toegeschreven aan biologische factoren, of sociale omstandigheden bleek in de praktijk irrelevant.⁴⁷

Hoewel deze elkaar feitelijk tegenspraken, bleken de psychopathologische en sociaal-culturele verklaringen voor afwijkend jongerengedrag ook in de berichtgeving omtrent Rietje Afink goed naast elkaar te kunnen bestaan. In de hardnekkige behoefte om haar weglloofgedrag te verklaren, zocht menig journalist en boze brievenschrijver de oorzaken zowel in sociale omgevingsfactoren als Rietjes mentale gezondheid.

Zo wees men graag naar het gezin waar Rietje uit kwam. In de uitgebreide interviews met het bezorgde, doch alleszins hoopvolle echtpaar Afink werd het vuur hen flink aan de schenen gelegd met vragen over hoe zij het zo ver hadden kunnen laten komen, zonder op de hoogte te zijn geweest van Rietjes ‘vervalsing, verzinsels, leugens [en]

⁴⁶ Ibidem, 152 – 155.

⁴⁷ Ibidem.

bedrog'.⁴⁸ Daarbij werd de lezer geen enkel detail over het gezin zelf ontzegd. Wie Rietjes zaak volgde, leerde van alles over meneer Afinks zwakke gezondheid die hem het ongeschoolde fabrieksarbeid had doen neerleggen en hoe de familie als samengesteld gezin met zes kinderen in het kleine appartement in de Amsterdamse Jacob van Lennepstraat gewend was samen te leven.⁴⁹ In andere artikelen werd het nog minder subtiel geformuleerd. Met koppen als 'Ouders tonen nog te veel onverschilligheid' werden meneer en mevrouw Afink als voorbeeld genomen voor het algemenere gebrek aan verantwoordelijkheidsgevoel onder laagopgeleide ouders, dat schoolverzuim in de hand zou werken.⁵⁰

Een tweede type verklaring lag in de psychologische gesteldheid van het dertienjarige meisje. Hoewel Rietjes stiefmoeder in een interview stelde dat Rietje het zonnetje in huis was, legde journalist Hans Smits liever de nadruk op haar uitspraken die op een potentiële stoornis konden duiden. Misschien was Rietje wel depressief en ook met het gegeven dat mevrouw Afink een tube harttabletten miste, moest rekening worden gehouden.⁵¹ Maar vooral de manier waarop Rietje haar verdwijning tot in de kleinste details had voorbereid, zou wijzen op een achterliggende mentale stoornis. Dat de politie er niet in slaagde Rietje op te sporen, zou te maken hebben met de abnormale geslepenheid waarmee het meisje iedereen had kunnen manipuleren. De krantenlezer hoefde zich dan ook niet al te veel te belasten met gevoelens van compassie of bezorgdheid, vond inspecteur J. F. Heijdeman. Rietje zat waarschijnlijk ergens ondergedoken, mogelijk had ze zelfs een baantje gevonden. Immers: 'Voor een meisje dat in staat is zo geraffineerd te acteren, moet het ook mogelijk zijn met een netwerk van leugens medelijden op te wekken

⁴⁸ Smits, 'Na twee maanden nog geen spoor van Rietje Afink', *Het Parool*, 4-7-1964, 3.

⁴⁹ Ibidem.

⁵⁰ 'Onwettig schoolverzuim is oude kwaal. Ouders tonen nog te veel onverschilligheid' *Algemeen Handelsblad*, 3-6-1964, 2.

⁵¹ Smits, 'Na twee maanden nog geen spoor van Rietje Afink', *Het Parool*, 4-7-1964, 3.

en onderdak te vinden.’⁵²

Uiteindelijk bleek Rietje al die tijd in Parijs te hebben gezeten. Vlak voor haar veertiende verjaardag was ze vanwege geldgebrek zelfstandig terug naar Hoek van Holland gereisd. Hier werd ze al spoedig herkend, waarna ze door de politie naar huis werd gebracht.⁵³ Een dag na haar thuiskomst verschenen Rietje en haar stiefmoeder in het televisieprogramma *Brandpunt* (KRO). In dit interview – waarin zijzelf in totaal nog geen minuut aan het woord was – vertelde Rietje nauwelijks meer dan dat dat ze erg blij was weer thuis te zijn en niet van plan was nog eens weg te lopen.⁵⁴ Hoewel een sociaal wenselijker antwoord moeilijk denkbaar is, leidde de uitzending zo mogelijk tot nog meer consternatie dan Rietjes verdwijning. De volgende dagen stonden de bladen vol met verwensingen. Zo luchtte mevrouw Dupon uit de Van de Driftstraat 63 haar hart in *Het vrije volk* met de stelling dat het ‘brutale nest’ beter een ‘klap op haar blote bibs’ kon krijgen, in plaats van met vreugde te worden onthaald.⁵⁵

Het bestuur van het Landelijk Katholiek Vrouwengilde had de voorzitter van de KRO zelfs een protestbrief geschreven vanwege het podium dat de omroep aan Rietje had gegeven.⁵⁶ Hiermee sloot de vrouwengilde zich aan bij de vaker gehoorde kritiek dat de aandacht voor Rietje alleen maar navolging in de hand zou werken.⁵⁷ Deze angst kwam niet geheel uit de lucht vallen, want al snel na Rietjes verdwijning volgden de urgentie verhogende achtergrondartikelen waarin journalisten in kaart probeerden te brengen hoeveel Rietjes Nederland eigenlijk telde. De politie deed daarop haar best de lezer gerust te stellen. Weliswaar klopte het dat er jaarlijks een aantal honderden tot duizenden

⁵² ‘Verdwijning meisje uniek’, *Het Parool*, 22-5-1964, 5.

⁵³ ‘Rietje Afink terecht’, *Algemeen Handelsblad*, 31-8-1964, 1.

⁵⁴ *Brandpunt*, KRO, 1-9-1964.

⁵⁵ ‘Brutaal nest’, *Het vrije volk*, 12-9-1964, 9.

⁵⁶ ‘Protest Katholiek Vrouwengilde’, *Nieuwe Haarlemsche courant*, 7-9-1964, 7.

⁵⁷ ‘Moeder ongerust over TV-interview. Kind ziet Rietje Afink op scherm: wil óók weglopen’, *Het vrije volk*, 8-9-1964; ‘Rietje in Brandpunt’, *De Volkskrant*, 5-9-1964, 8.

jongeren van huis wegliepen, maar in tegenstelling tot de geruchten was er van een daadwerkelijke 'hausse' geen sprake.⁵⁸ Kinderen die van huis wegliepen waren volgens een politiewoordvoerder dan ook vooral 'nozemachtige types, die weinig binding met hun ouders [hadden]'.⁵⁹

Zowel haar ouders als Rietje zelf verklaarden overigens dat er aan hun onderlinge relatie niets mankeerde.⁶⁰ En met haar nieuwe mantelpakje en parelketting gaf Rietje tijdens haar televisiemoment duidelijk de indruk dat zij zich liever identificeerde met een Franse Audrey Hepburn, dan met meisjes die zich achterop de brommer van James Dean vlijde. Haar verschijning kan dan ook eerder worden opgevat als een poging om zich te distantiëren van de nozemachtige jeugd, die zo typerend werd geacht voor het laaggeschoolde arbeidersmilieu waarin zij opgroeide. Maar ook dit gold juist als een bron voor publieke verontwaardiging. Niet alleen haar kledingstijl, maar vooral ook dat het 'kind van deze ontwikkeling, die niet zo hoog [lag]' de neiging had haar antwoorden in gebrekkig, doch pretentius Frans te formuleren wekten de grootste ergernis.⁶¹

⁵⁸ 'Vooral in de zomer zoekt de jeugd het "avontuur" op', *De Telegraaf*, 13-6-1964, 13.

⁵⁹ 'Zaak Rietje Afink is gesloten, maar: In Nederland worden nu nog 170 jongens en meisjes vermist', *Twentsch dagblad Tubantia*, 2-9-1964, vierde blad, 1.

⁶⁰ Smits, 'Na twee maanden nog geen spoor van Rietje Afink', *Het Parool*, 4-7-1964, 3; *Brandpunt*, KRO, 1-9-1964; 'Rietje Afink las de kranten. "Mijn stiefmoeder heeft ons nooit verwaarloosd"', *De Telegraaf*, 2-9-1964, 3.

⁶¹ 'Wij zien het zo...', *Limburgsch dagblad*, 10-9-1964, 21.

Afbeelding 1: Rietje Afink en haar stiefmoeder na thuiskomst, 31-8-1964 (Nationaal Archief)

Het eindoordeel was duidelijk: Rietje was bezeten van een mateloze arrogantie en de ene na de andere televisierecensent en brievenschrijver haastte zich te melden dat ze de aandacht niet waard was. Toch waren het juist deze mediaproducten en -consumenten geweest die Rietje tot de personificatie van de daarvoor zo anonieme wegloper hadden gemaakt. En dat terwijl Rietje, met haar vermeende 'nozemachtige' streken en arbeidersachtergrond volgens de publieke normen weinig afweek van het stilzwijgende standaardbeeld van de wegloper als onmaatschappelijke jongere.

De consternatie omtrent Rietjes verdwijning kwam dan ook niet alleen voort uit verwondering, als wel uit de publieke bevestiging van het destijds heersend narratief over de arbeidersjeugd. Al sinds de jaren vijftig werd dit narratief binnen de mediaberichtgeving gedomineerd door een negatieve beeldvorming waarin de steeds zichtbaar wordende manifestaties van arbeidersjeugdculturen werden geproblematiseerd en

gecriminaliseerd.⁶² Na een decennium durende reeks van sensationele mediaberichten over roerige bioscoopbezoeken, dansavonden en samenscholingen op straat, vormde Rietjes verdwijning in feite niets meer dan het zoveelste ‘nozemrelletje’.⁶³ De collectieve overtuiging dat haar wegloupedrag in dit licht moest worden beschouwd, bleek dermate hardnekkig dat Rietje zelf zo goed als geen mogelijkheid verkreeg om de beeldvorming omtrent haarzelf te beïnvloeden. Haar representatie fungeerde vrijwel uitsluitend ter bekrachtiging van de sterk heersende overtuiging dat afwijkend gedrag onder de arbeidersjeugd een bedreiging voor de maatschappelijke orde vormde.

Niet veel later begon de maatschappelijke houding ten opzichte van deviante jongeren echter langzaam te veranderen. In plaats van afwijkend jongerengedrag enkel te verklaren in termen van delinquentie en psychische stoornissen, ontstond er halverwege de jaren zestig een hernieuwde aandacht voor externe sociale factoren. In tegenstelling tot hiervoor betroffen deze sociale factoren echter niet zozeer de gezinssituatie of het sociaaleconomische milieu waaruit een jongere voortkwam, maar reikten deze zover als de maatschappij in het algemeen.⁶⁴

In Nederland werd deze theoretische visie met name geïntroduceerd door criminoloog Wouter Buikhuisen. In zijn dissertatie *Achtergronden van nozemgedrag* (1965) vergelijkt hij het gedrag van nozemachtige jongeren met dat van jongeren die ook daadwerkelijk voor criminele activiteiten waren veroordeeld. Buikhuisen concludeert dat de criminalisering van ‘nozems’ grotendeels onterecht was. Dit soort jeugdgroepen – merendeels bestaande uit laag geschoolde jongens tussen de 16 en 18 jaar, afkomstig uit lagere sociaaleconomische bevolkingsgroepen – gedroegen zich opstandig uit verveling en een (terecht) gebrek aan interesse in wat de maatschappij hen te bieden had. Aldus draait Buikhuisen de rollen om: de nozems waren niet zozeer een bedreiging voor de samenleving, maar de maatschappij vormde wel een steeds groter probleem voor

⁶² Duivenvoorden, *Rebelse jeugd*, 96 – 102; De Rooy, ‘Vetkuifje, waarheen?’, 84 – 85.

⁶³ Duivenvoorden, *Rebelse jeugd*, *passim*.

⁶⁴ H. J. H. Brentjes, *Visies op jeugd. Een systematische vergelijking van theorieën over jeugd en maatschappij* (Deventer 1978) 184 – 185.

jongeren.⁶⁵

Deze visie won aan terrein naarmate ook andere groepen jongeren zich 'afwijkend' gingen gedragen. Met de opkomst van pleiners, provo's, studentenbewegingen en hippies verhardde het besef dat afwijkend gedrag onder jongeren als signaal naar de samenleving moest worden opgevat.⁶⁶ Het zou nog tot halverwege de jaren zeventig duren totdat een groep onderzoekers en theoretici van het Centre for Contemporary Cultural Studies (CCCS) van de Universiteit van Birmingham voor het eerst zou benoemen dat er aan deze veranderende houding jegens jongeren een klassenkwestie ten grondslag lag.⁶⁷ In het invloedrijke artikel 'Subcultures, Cultures and Class' (1976) introduceren onder anderen John Clarke en Stuart Hall het onderscheid tussen jeugdculturen uit arbeidersklassen (subcultures) en jeugdculturen uit middenklassen (tegenculturen). Beide culturen droegen in de kern een politieke lading en vormen van verzet in zich, maar de manieren waarop deze gereciperd werden, verschilden aanzienlijk.⁶⁸

Jongeren uit de arbeidersklasse verzetten zich tegen de gevestigde orde doormiddel van een groepsstijl die doorspekt was van een klassenbewustzijn. Dit verzet werd echter weinig als zodanig geformuleerd en dat maakte het makkelijk om het opstandige gedrag van deze jongeren te depolitiseren en elke vorm van ordeverstoring voor te stellen als betekenisloze, criminele rebellie.⁶⁹ Tegenculturen verzetten zich daarentegen veel explicieter tegen de heersende waarden en instituties door daar een geheel andere ideologie tegenover te stellen en werden daardoor veel serieuzer genomen door intellectuele en politieke autoriteiten. Bovendien kwamen deze ideologieën op veel dramatischere manier tot uiting. Want waar het dagelijkse leven van arbeidersjongeren

⁶⁵ Wouter Buikhuisen, *Achtergronden van nozemgedrag. Analyse und Deutung der Halbstarcken-Erscheinung* (Assen 1965) 320 – 329.

⁶⁶ Brentjes, *Visies op de jeugd*, 184 – 188.

⁶⁷ Abma, *Jeugd en tegencultuur*, 33 – 34, 37 – 40.

⁶⁸ John Clarke e.a., 'Subcultures, Cultures and Class: a theoretical overview' in: Stuart Hall en Tony Jefferson ed., *Resistance Through Rituals. Youth subcultures in post-war Britain* (New York 1999) 9 – 74.

⁶⁹ Ibidem, 15 – 20, 36 – 53, 71 – 72.

nog gestructureerd werd door het heersende ritme van werktijden en het regime van het ouderlijk huis, zagen de provo's, studenten en hippies de gelegenheid zich geheel te onttrekken aan dergelijke maatschappelijke disciplineren. Een belangrijk overkoepelend kenmerk van tegenculturen was dan ook dat jongeren zich als collectief begonnen te distantiëren van de maatschappij en streefden naar hun eigen alternatieve samenleving.⁷⁰

Eenzelfde soort klassenonderscheid is waar te nemen in de veranderde duiding van het wegllopenfenomeen. Al tijdens Rietjes verdwijning, op 10 mei 1964, verscheen er in het *New York Times Magazine* een artikel waarin werd opgemerkt dat er een opvallende toename plaatsvond in het aantal Amerikaanse jongeren dat van huis wegliep. Tot de auteurs verbazing ging het hier echter niet om problematische jongeren waarvan dit soort delinquent gedrag verwacht kon worden, maar om 'goede studenten'. Deze jongeren liepen dan ook niet zozeer van een slechte thuissituatie *weg*, maar liepen vooral een aantrekkelijkere wereld *tegemoet*.⁷¹

Ditzelfde fenomeen werd een jaar na Rietjes terugkomst ook in Nederland gesignaleerd. In september 1965 verscheen er in *De Volkskrant* een pagina vullende reportage, getiteld 'Twee weken op bureau kinderpolitie'. Hierin volgde journalist Lidy van Marissing de bezigheden van de Amsterdamse kinderpolitie, die vrijwel volledig uit het opsporen van weggelopen minderjarigen bestonden. Mede door weglopers zelf aan het woord te laten, schetste Van Marissing een beeld van de nieuwe jeugd die zich, in de diepgevoelde behoefte 'vrij te zijn', moedwillig losmaakte van hun veilige, maar lege omgeving. Op barkrukken in donkere hoekjes van geheimzinnige barretjes bouwden de weggelopen 'vrijbuiters' bij jukeboxlawaai aan cynische filosofieën over de hedendaagse obsessie met geld en seks. Aan het besluit om weg te lopen lag bovenal een diepe onvrede met de 'geordende maatschappij' ten grondslag.⁷²

Zo werd wegloupedrag nog steeds getypeerd als een vorm van onmaatschappelijkheid, maar in tegenstelling tot eerder droeg deze onmaatschappelijkheid

⁷⁰ Ibidem, 57 – 71.

⁷¹ Mark David Janus e.a., *Adolescent 'runaways': causes and consequences* (Massachusetts 1987) 2.

⁷² Lidy van Marissing, 'Twee weken op bureau kinderpolitie', *De Volkskrant*, 25 – 09 – 1965, 11.

wel degelijk een diepere maatschappelijke betekenis. Net als de *youth runaways* in Amerika werden jonge Nederlandse ‘vrijbuiters’ de meest letterlijke manifestatie van de jeugd die zich in toenemende mate van de samenleving begon te distantiëren.

Dat er aan wegloupedrag een serieuze ideologie ten grondslag zou liggen, betekende echter nog niet dat het moest worden getolereerd. Integendeel, de gewaarwording dat het toenemende aantal weglopers te danken was aan een algehele culturele revolutie vormde juist de aanleiding om het als een maatschappelijk probleem te erkennen. Men raakte zich immers bewust van het angstwekkende gegeven dat ook ‘gewone’ jongeren, uit ‘gezonde’ middenstandsgezinnen bezeten konden raken van een avontuurlijke wegloupedrang, waarvan de kranten in de jaren daarop dan ook steeds vaker melding maakten.⁷³

Ondertussen verrees er ook aandacht voor het groeiende aantal tehuisweglopers. Zo zouden er in 1967 alleen al uit de jeugdinrichtingen in het Twentse Rekken rond de tweehonderd wegloupegevallen zijn geweest. Hoewel de meeste daarvan al na korte tijd werden opgespoord, erkende de directie het probleem van de ‘vluchtelingen [...] die op weg naar “de vrijheid” tot misdrijven [kwamen].’⁷⁴ Dat het voor tehuizen en de politie steeds moeilijker werd om weglopers vroegtijdig in de kraag te vatten, had deels te maken met destijds sterk groeiende mobiliteit in Nederland. In een krantenartikel over de Rekkense weglopers wordt bijvoorbeeld gewezen op de regelmatige berichten over weggelopen jongens die bromfietsen of zelfs auto’s stalen om er vervolgens mee vandoor te gaan. Meisjes pakten het doorgaans eenvoudiger, maar evengoed ‘zeer doeltreffend’ aan. Omdat de inrichtingsterreinen langs een openbare weg lagen, was het meestal gemakkelijk om al liftend in Haaksbergen of Enschede terecht te komen. Lukte het om vandaaruit naar Amsterdam, Rotterdam of misschien Duitsland te reizen, dan was het voor de politie een

⁷³ Zie bijvoorbeeld: Hans Smits, ‘Amsterdam is in trek bij weglopers’, *Het Parool*, 15-4-1967, 3; ‘Steeds meer tieners willen avonturieren over de grens’, *Limburgsch dagblad*, 4-8-1967, 13; ‘Vermissingslijst van 300 minderjarigen. Recherche dag en nacht op speurtocht’, *De tijd*, 5-8-1967, 3.

⁷⁴ ‘Weglopen uit “Rekken” niet zo’n kunst, wegblijven wel’, *Tubantia*, 28-10-1967, 5.

moeilijke zaak om hen weer terug te vinden.⁷⁵

Toch had de aantrekkingskracht van grote steden ook voordelen voor het opsporingsproces. In steden als Nijmegen, Den Haag en vooral het Magisch Centrum Amsterdam liep de kinderpolitie een aantal vaste adressen af waarvan de kans zeer groot was dat weglopers er vroeg of laat zouden belanden. Daarbij valt te denken aan uitgaansplekken zoals Paradiso of Fantasio, maar ook jeugdherbergen, kraakpanden, communes en woonschepen waren populair.⁷⁶ Een beruchte onderduikplek voor weglopers was de oude dekschuit van Provo-lid Hans Tuynman, die in de kranten bekend was komen te staan als de 'provoboot'. Hier werd onderdak geboden aan meerder- en minderjarige jongeren, ook uit het buitenland, die al dan niet met toestemming van hun opvoeders het vrije leven verkenden.⁷⁷

In een interview met *De Telegraaf* uit maart 1967 schetste de opgespoorde weglloopster Diewertje uit West-Knollendam een tamelijk ontluisterend beeld van de toestanden aan boord. Nadat Diewertje via een nieuwe liefde op de provoboot was beland, bleef ze er enkele maanden wonen. Ze vergaarde er een soort opzichtersrol, wat nog niet zo gemakkelijk was: 'Geld was er zogenaamd nooit, je moest maar zien hoe je de keukenkast gevuld hield en wat er niet achter slot en grendel zat was prijs.'⁷⁸ Ook beschreef Diewertje dat meisjes zonder vriend naar het ruim werden meegenomen, alwaar iedere jongen die daar zin in had zich aan hen kon vergrijpen. Achteraf geklaag hierover kon ook binnen de tegencultuur op weinig begrip rekenen, want net als in veel jeugdzorginstellingen vond men ook hier: 'Meid, maar je hebt er toch zelf om gevraagd?' Bovendien was de situatie aan boord niet alleen onveilig in sociaal opzicht. In de zomer sliepen er meestal zo'n twintig

⁷⁵ Ibidem.

⁷⁶ 'Vermissingslijst van 300 minderjarigen. Recherche dag en nacht op speurtocht', *De tijd*, 5-8-1967;

Smits, 'Amsterdam is in trek bij weglopers', *Het Parool*, 15-4-1967, 3.

⁷⁷ Zie bijvoorbeeld: 'Minderjarige meisjes van provoboot gehaald', *Algemeen Handelsblad*, 31-8-1966, 2.

⁷⁸ "'Dat is ééns, maar nooit weer' ... Het provomeisje uit West-Knollendam', *De Telegraaf*, 23-3-1967, 5.

jongeren per nacht, al kon dit aantal ook oplopen tot tachtig en vanwege het gebrek aan (sanitaire) voorzieningen liet er aan de hygiëne veel te wensen over.⁷⁹

Afbeelding 2: 'Provoboot' van Hans Tuynman, Korte Prinsengracht Amsterdam, 9-3-1967 (Nationaal Archief)

Kortom, de provoboot was 'een broeinest van verval en criminaliteit', en de journalist in kwestie vroeg zich dan ook af: 'hoe komen overigens gezonde, niet door een asociaal milieu besmette kinderen in deze maalstroom?'.⁸⁰ Dit bleek een kwestie van indoctrinatie. Waar in 1964 de nozemachtige Rietje de onschuldige jeugd op slechte ideeën zou brengen, vreesde men de jaren daarna vooral voor de giftige aantrekkingskracht van het langharige tuig dat zich provo noemde. Eenmaal verzeild geraakt op de provoboot, was het moeilijk om daar nog buiten te treden, zo ervaarde ook Dieuwertje: 'Op die provoboot is het zo op het eerste gezicht allemaal vrijheid, blijheid en broederschap, maar je gaat al gauw dieper kijken. Alleen: je zit er zelf in. Je hebt er je contacten. Je bent er deel van.'⁸¹

Dit alles was samen met de rijke aanwezigheid van marihuana en LSD reden voor de politie om er meermaals per week een inval te plegen. Drugs werd door slimme opbergplaatsen daarbij nooit gevonden, maar het aantal opgespoorde weglopers was

⁷⁹ Ibidem.

⁸⁰ Ibidem.

⁸¹ Ibidem.

talrijk.⁸² Eenmaal leidde dit tot een veroordeling tot celstraf van zes weken voor Hans Tuynman, wegens het moedwillig onttrekken van een minderjarig meisje aan naspeuringen van de politie.⁸³

De ongezonde situatie aan boord was niet alleen een doorn in het oog van de politie en *De Telegraaf*, maar ook van een deel van de provobeweging zelf. Met name voor provoraadslid Irène van de Weetering die zich vanaf 1966 bezighield met jongerenproblemen als drugs, abortus en weglopers. Als provo moet Van de Weetering wars zijn geweest van de burgerlijke verheerlijking van het gezin en als feminist zal ze patriarchale vanzelfsprekendheid van het opvoedersgezag hebben bestreden. Maar als raadslid van de gemeente Amsterdam formuleerde ze de noodzaak voor hulpverlening aan weglopers bovenal praktisch: het groeiende aantal jongeren dat vanwege persoonlijke problemen de maatschappij ontvluchtte, gaf aan dat de jeugdzorg ernstig tekortschoot. Maar tegelijkertijd bewees de provoboot dat informele pogingen om jongeren op te vangen de situatie alleen maar verder uit de hand deed lopen.⁸⁴

Dit vormde voor Van de Weetering de aanleiding om bij de gemeente aan te dringen op nieuwe vormen van ambulante jeugdhulpverlening. Hoewel zij later zou verklaren zich gepasseerd te hebben gevoeld, vormde haar noodkreet wel een belangrijke aanzet tot de oprichting van het eerste Jongeren Advies Centrum (JAC). Daarmee was Van de Weetering een van de vertegenwoordigers van de tegencultuur die eind jaren zestig de alternatieve hulpverlening in het leven zouden roepen.⁸⁵ Deze jeugdhulporganisaties zouden zich intensief met weggelopen jongeren bezighouden en verhieven het weglloofenomeen tot

⁸² Zie bijvoorbeeld: 'Provo-boot leeggehaald', *De Telegraaf*, 31-3-1967, 35; 'Minderjarigen van provoboot gehaald', *Het Parool*, 27-4-1967, 5; 'Veertien kinderen van provoboot gehaald', *Leeuwarder courant*, 10-5-1967, 1.

⁸³ 'Meisje in provoboot. Zes weken voor Hans T.', *Algemeen Handelsblad*, 15-12-1967, 6.

⁸⁴ Stadsarchief Amsterdam, Archief van het Jongeren Advies Centrum (JAC) (31173), inv.nr. 143: Jaarverslagen. 1970-1996, JAC Amsterdam, *Bij leven en welzijn. Evaluatie over 5 jaar JAC Amsterdam* (Amsterdam 1975) 23 – 24.

⁸⁵ Ibidem.

een belangrijke maatschappelijke kwestie. Deze kwestie had alleen niets meer te maken met onmaatschappelijkheidsbestrijding, maar alles met de emancipatie van de jeugd.

Hoofdstuk 2. Van signalement naar signaal: 1969-1983

In de jaren zeventig verrezen er in heel Nederland activistische hulporganisaties die zich fel verzetten tegen de onderdrukte positie van minderjarigen. Hun inzet leidde tot grondige veranderingen in de publieke opvattingen over jongeren in het algemeen en weglopers in het bijzonder. Deze alternatieve jeugdhulporganisaties waren dan ook veel meer dan de naweeën van de roerige zestiger jaren: zij waren het geboren kind zelve, dat in de loop van de jaren zeventig zou uitgroeien tot een volwassen speler in de emancipatiestrijd van de jeugd. Zoals de feministische beweging haar strijd om zelfzeggenschap voor vrouwen liet gelden middels het recht op abortus, en de kritische psychiatriebeweging de onderdrukking van gehandicapten bevocht tijdens de bezetting van Dennendal, zo bestreed de alternatieve hulpverlening de onderdrukking van jongeren aan de hand van de wegloper.⁸⁶ Hiermee werd het wegllopfenomeen verheven tot een prangende sociale kwestie, die leidde tot een decennium lang durend debat tussen alternatieve en traditionele hulpverleners, politici, rechters, politie, ouders en jongeren zelf.

De alternatieve hulpverlening ontstond uit een samensmelting van twee gelijktijdige ontwikkelingen. Een deel van de alternatieve hulpverleningsorganisaties kwam voort uit de tegenculturen die in de loop van de jaren zestig waren ontstaan. Zo ontstond de Sosjale Joenit in 1969 in Den Haag als onderdeel van de Eksperimentele Maatschappij (EM), een studentensociëteit, opgericht door (ex)provo's, Kabouters, hippies en kritische studenten.⁸⁷ Middels de Sosjale Joenit beoogde de EM jongeren de mogelijkheid te bieden om 'naar eigen vermogens en door middel van ontmoeting met de ander, zelf te kunnen komen tot het vinden van zichzelf, de erkenning van de ander, een waardebepaling van de huidige samenleving en de creatie van een zinvolle toekomst.'⁸⁸ In de praktijk bestonden de

⁸⁶ Duco Hellema, *Nederland en de jaren zeventig* (Amsterdam 2012) 60 – 61; Gemma Blok, *Baas in eigen brein. 'Antipsychiatrie' in Nederland, 1965-1985* (Amsterdam 2004) 28 – 29, 172.

⁸⁷ Herman de Kler en Ineke van der Zande, 'Hulpverlening tegen de achtergrond van het maatschappelijke proces' in: Herman de Kler en Ineke van der Zande ed., *Alternatieve hulpverlening. Teksten en kritiek* (Amsterdam 1979) 10 – 38, aldaar 23.

⁸⁸ Sosjale Joenit E.M., *Jaarverslag 1972. 4 jaar Sosjale Joenit 1969 tot en met 1972* (Den Haag 1973) 3.

activiteiten van de Sosjale Joenit voornamelijk uit het bieden van advies aan jongeren en het voeren van sociale acties.⁸⁹

Ongeveer een jaar later vatten *Aloha*-redacteuren Dick Arendshorst, Susan Janssen en Koos Zwart in samenwerking met de Bond voor Vrijheidsrechten het plan op om een telefoonlijn te installeren waartoe met name jongeren zich konden wenden voor juridisch advies over drugsgebruik. Dit initiatief was geïnspireerd op het Londense Release, waar zij dankzij het transnationale *underground* medianetwerk mee in contact waren gekomen. Het plan voor een telefoonlijn breidde zich echter al snel uit. Toen het Amsterdamse Release in 1970 haar deuren opende, bestond zij uit een volledig inloopcentrum, gerund door vrijwilligers. Hier konden jongeren terecht met vragen over abortus, financiële problemen, kraakpanden en tal van andere onderwerpen.⁹⁰

In zijn werk *The Silent Revolution* (1977) signaleert socioloog Ronald Inglehart een bijzondere verrijzing van een postmaterialistisch waardepatroon in de jaren zestig en zeventig, onder met name jongeren. Deze ontwikkeling valt volgens Inglehart toe te schrijven aan de gunstige economische omstandigheden en naoorlogse welvaart. Omdat de nieuwe generatie niet langer gedreven werd door materiële noodzaak en schaarste, ontstond er voor haar de ruimte om te strijden voor immateriële waarden zoals persoonlijk welzijn, individuele vrijheid, tolerantie en mensenrechten.⁹¹

De Sosjale Joenit en Release vormen een uitwerking van deze ontwikkeling binnen de jeugdzorg. Beide organisaties werden opgericht vanuit de overtuiging dat de rond prestatie en consumptie georganiseerde maatschappij en de daaruit voortgekomen normen, waarden en structuren leidden tot de onderdrukking van jongeren. Traditionele

⁸⁹ Herman de Kler, 'Wij experimenteren. Een persoonlijke terugblik op de eerste jaren bij de Sosjale Joenit en wat daar aan vooraf ging (1959-1973)' in: Sjors Gerritsen en Ton Schrama ed., *Hulp in nood. Opbouw, groei en verwording in een kwart eeuw alternatieve hulpverlening* (Utrecht 1994) 25 – 39, aldaar 31 – 33.

⁹⁰ Eelco Boss, "'Resistance after the War": the Cultural Transfer of the Concept "Release" from London to Amsterdam', *The Global Sixties: An Interdisciplinary Journal*, nog te verschijnen.

⁹¹ Ronald Inglehart, *The Silent Revolution. Changing Values and Political Styles Among Western Publics* (Princeton 1977) 3 – 18, 72 – 98, 262 – 289.

hulpverleningsinstanties zouden vanwege hun 'op autoriteit gebaseerde en bevoogdende principes' alleen maar bijdragen aan de verergering van jongerenproblemen.⁹² De alternatieve hulpverlening stelde zich daarom ten doel niet-bevoogdend en niet-individualiserend hulp te verlenen. Professionele deskundigheid werd afgewezen en de solidariteit met de hulpvrager stond voorop. Daarbij streefden de organisaties naar radicale veranderingen van de maatschappelijke structuren en instituties. Door jongeren een politiek en maatschappelijk inzicht bij te brengen, en vandaaruit aanzet te geven tot acties, diende de hulpverlening een politiserende werking te hebben.⁹³

Afbeelding 3: Medewerkers Release, Spinozastraat Amsterdam, 5-10-1972 (Nationaal Archief)

Naast deze tegen-culturele organisaties verrees in 1970 ook het eerste Jongeren Advies Centrum (JAC) te Amsterdam. Haar ontstaansgeschiedenis laat zich lezen als een schoolvoorbeeld van historicus James Kennedy's theorie over de Nederlandse bestuurscultuur in de jaren zestig. In *Nieuw Babylon in aanbouw* (1995) stelt Kennedy dat

⁹² IISG, Archief Landelijk Overleg Alternatieve Hulpverlening (ARCH02846), inv.nr. 2: 1978-1982, Joop de Smet, 'De alternatieve hulpverlening en hulpverlening aan weglopers', 23-3-1982, 1.

⁹³ Ibidem, 1 – 2.

het tolerante en progressieve klimaat dat zich in de jaren zestig in Nederland manifesteerde niet alleen te danken was aan anti-institutionele protestbewegingen, maar vooral aan behoedzame gezagsdragers die zich onmachtig voelden de *status quo* te verdedigen. In plaats van zich zinloos te verzetten tegen de breed gevoelde drang naar maatschappelijke veranderingen, toonden vertegenwoordigers van gevestigde partijen, dagbladen, verenigingen en kerken zich bereid tot de omarming van de moderniteit. Deze buigzame houding zorgde er niet alleen voor dat Nederland de roerige jaren zestig tamelijk vreedzaam en geweldloos doorstond, maar bood volgens Kennedy ook de ruimte voor experimentele initiatieven en grondige culturele vernieuwingen.⁹⁴

De oprichting van het JAC kan worden beschouwd als een product van deze mentaliteit. In de loop van de jaren zestig verrees de bezorgdheid over het welzijn van jongeren ook binnen de instituties waartegen Release en de Sosjale Joenit zich zo nadrukkelijk verzetten. Naar aanleiding van de gemeentelijke Nota Jeugdzaken (1967) over een vermeende toeneming van het generatieconflict en problemen omtrent de vrije tijdsbesteding van jongeren, stelde de gemeente Amsterdam in 1968 de commissie Coördinatie Beleid Jeugdzaken Sociale Zorg en Openbare Orde in.⁹⁵ Deze commissie bestond uit vertegenwoordigers van de gemeente, jeugdzorgmedewerkers en een vertegenwoordiger van de universitaire wereld, en werd ten doel gesteld om de problematiek omtrent 'langharigheid en het openlijke softdrugsgebruik' aan te pakken.⁹⁶

Eerdere pogingen om het losbandige gedrag van jongeren in Amsterdam door middel van hardhandige repressie in te perken, hadden van kwaad tot erger geleid, zo constateerde de gemeente. De televisiebeelden van knuppelende agenten tijdens de happenings en acties van Provo had de laatste alleen maar meer sympathie bezorgd. Het was daarom zaak om een nieuwe vorm van jongerenhulpverlening te initiëren, zonder

⁹⁴ James Kennedy, *Nieuw Babylon in aanbouw. Nederland in de jaren zestig* (Amsterdam 2017) 20 – 31.

⁹⁵ Stadsarchief Amsterdam, Archief van het Jongeren Advies Centrum (JAC) (31173), inv.nr. 143: Jaarverslagen. 1970-1996, JAC Amsterdam, *Bij leven en welzijn*, 8 – 9.

⁹⁶ JAC Amsterdam, *10 jaar Jongeren Advies Centrum Amsterdam* (Amsterdam 1980), 16.

daarbij repressief op te treden.⁹⁷ De eerder genoemde initiatieven van Provo-raadslid Irene van de Weetering werden tijdens de oriëntatiegesprekken hierover wel ter sprake gebracht, maar vanwege het anarchistische karakter van Provo al snel terzijde geschoven. In plaats daarvan besloot de gemeente tot een adviescentrum voor drugsproblematiek en andere jongeren-gerelateerde zaken, dat ontwikkeld diende te worden door deskundigen binnen de verslavingszorg en de psychologie.⁹⁸

De organisatie van dit Jongeren Advies Centrum werd in 1970 in handen gelegd van Donald Mac Gillavry. Mac Gillavry was als jonge psycholoog werkzaam bij de Universiteit Leiden en stond binnen wetenschappelijke kringen bekend als een vrije geest. In tegenstelling tot zijn opdrachtgevers had hij weinig op met de opvatting dat de jeugd een kwestie van openbare ordeverstoring betrof. In plaats daarvan baseerde hij zich in zijn beleidsplannen op de ontwikkelingspsychologie. Deze stroming gaat uit van de idee dat de adolescentieperiode per definitie een tijd is met vele ingrijpende gebeurtenissen, die bovendien plaatsvinden in een voortdurend veranderende en chaotische samenleving. Dat deze levensfase gepaard gaat met crisissituaties en stoornissen, is volgens ontwikkelingspsychologen dan ook niet meer dan normaal. Wel stelden Mac Gillavry en de zijnen dat de contemporaine maatschappij en het bestaande jeugdzorgsysteem het jongeren bemoeilijkten om deze problemen op een gezonde manier te kunnen overwinnen. Het was daarom noodzakelijk om een klimaat te scheppen, waarin jongeren zelfstandig aan hun problemen konden werken en daarin zo nodig op informele manier begeleid konden worden.⁹⁹

De moderne inzichten binnen de ontwikkelingspsychologie hielden sterk verband met de opkomende populariteit van de antipedagogiek. Deze ontwikkelde zich vanaf het begin van de jaren zeventig tot een brede internationale stroming binnen de jeugdwetenschappen. In de basis zette de antipedagogie zich af van de idee dat jongeren in

⁹⁷ Ibidem.

⁹⁸ Stadsarchief Amsterdam, Archief van het Jongeren Advies Centrum (JAC) (31173), inv.nr. 143: Jaarverslagen. 1970-1996, JAC Amsterdam, *Bij leven en welzijn*, 8 – 10.

⁹⁹ JAC Amsterdam, *10 jaar Jongeren Advies Centrum Amsterdam*, 18 – 20.

hiërarchisch verband opgevoed of geleid diende te worden. In plaats daarvan moesten jongeren zoveel mogelijk middelen worden aangereikt om tot een verbetering van hun maatschappelijke positie te komen.¹⁰⁰

Het JAC moest een alternatief op de bestaande hulpinstellingen bieden, waar cliënten zich anoniem en kosteloos met alle mogelijke problemen konden melden, zonder wachtlijsten. De zorgverlening moest bovenal laagdrempelig zijn en uitgaan van de jongere als een zelfstandig individu. Daarnaast diende het JAC een signalerende functie te hebben. Dit hield in dat het JAC aan de hand van haar waarnemingen en ervaringen moest vaststellen welke maatschappelijke factoren tot jongerenproblemen leidden. Vervolgens zou het JAC middels sociale actievoering moeten proberen maatschappelijke veranderingen te bewerkstelligen.¹⁰¹

Het progressief-wetenschappelijke JAC en de radicaal-anarchistische organisaties Release en de Sosjale Joenit groeiden al in de vroege jaren zeventig steeds dichter naar elkaar toe. Binnen het JAC ontstonden er onder andere conflicten over de hiërarchische verhoudingen tussen betaalde deskundigen en (ongeschoolde) vrijwilligers.¹⁰² Daarnaast nam de interne kritiek op het sociale actiebeleid toe. Volgens sommigen leidde de nadruk op deskundigheid tot het ongewenste gevolg dat sociale actie vooral verbaal bedreven werd, en daarmee geen politiserende en solidariserende uitwerking had.¹⁰³ De discussies leidden tot een nieuwe werkvisie. Uitgangspunten als anonimiteit en laagdrempeligheid werden daarbij behouden, maar de nadruk op deskundigheid verdween op de achtergrond. In lijn hiermee maakte de verticale gezagsstructuur geleidelijk plaats voor een horizontale organisatievorm, waarbij de salarissen op den duur vrijwel volledig genivelleerd

¹⁰⁰ Ineke van der Zande en Sjors Gerritsen, 'Het Fata Morgana van het jeugdbeleid' in: M. de Bois-Reymond e.a. ed., *Jeugd onderzocht* (Amersfoort 1986) 177 – 191, aldaar 177 – 178.

¹⁰¹ JAC Amsterdam, *10 jaar Jongeren Advies Centrum Amsterdam*, 17 – 26.

¹⁰² Stadsarchief Amsterdam, Archief van het Jongeren Advies Centrum (JAC) (31173), inv.nr. 143: Jaarverslagen. 1970-1996, JAC Amsterdam, *Bij leven en welzijn*, 29 – 34.

¹⁰³ JAC Amsterdam, *10 jaar Jongeren Advies Centrum Amsterdam*, 24 – 25.

werden.¹⁰⁴ Daarnaast zette het JAC steeds meer in op sociale actievoering, die de positie van jongeren in de samenleving moest versterken.¹⁰⁵

Ondertussen werden er binnen de radicalere, anarchistische organisaties dikwijls discussies gevoerd over de werkbaarheid van de radicaal anti-institutionele werkwijze.¹⁰⁶ Samenwerking met traditionele jeugdzorginstellingen en de politie konden weliswaar beschouwd worden als een knieval naar het repressief-tolerante systeem, maar bleek tegelijkertijd vaak noodzakelijk om jongeren van dienst te kunnen zijn.¹⁰⁷ Bovendien bleken maar weinig alternatieve hulporganisaties financieel te kunnen overleven zonder landelijke en gemeentelijke subsidies.¹⁰⁸

Met name in de eerste helft van de jaren zeventig werden deze echter redelijk gemakkelijk verstrekt.¹⁰⁹ Het sinds de jaren zestig opgekomen 'welzijnsideaal' werd in de jaren zeventig immers niet alleen door tegen-culturele bewegingen, maar ook door vrijwel alle politieke partijen omarmd. De prangende behoefte aan de uitbereiding van de welzijnssector werd binnen de politiek echter niet zozeer beantwoord met een centraal georganiseerd welzijnsbeleid. In plaats daarvan zette het ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk (CRM) vooral in op de ondersteuning van kleinschalige en particuliere initiatieven doormiddel van nieuwe subsidieregelingen. Als gevolg hiervan verrezen er in de jaren zeventig talloze nieuwe vormen hulpverlening, zoals

¹⁰⁴ Stadsarchief Amsterdam, Archief van het Jongeren Advies Centrum (JAC) (31173), inv.nr. 144: : Jaarverslagen. 1970-1996, JAC Amsterdam, *Jaarverslag 1978* (Amsterdam 1979) 53 – 54.

¹⁰⁵ Jacqueliën Soetenhorst- de Savornin Lohman, 'Alternatieve hulpverlening en overheidsbeleid: horzel of vlieg' in: Sjors Gerritsen en Ton Schrama ed., *Hulp in nood. Opbouw, groei en verwording in een kwart eeuw alternatieve hulpverlening* (Utrecht 1994) 41 – 49, aldaar 44.

¹⁰⁶ Sjors Gerritsen, 'Van begin noch eind. 25 jaar alternatieve hulpverlening als beweging in de tijd' in: Sjors Gerritsen en Ton Schrama ed., *Hulp in nood. Opbouw, groei en verwording in een kwart eeuw alternatieve hulpverlening* (Utrecht 1994) 11 – 23, aldaar 16.

¹⁰⁷ Sosjale Joenit E.M., *Jaarverslag 1972*, 20 - 21.

¹⁰⁸ Gerritsen, 'van begin noch eind', 14.

¹⁰⁹ Ibidem.

daklozenopvang, verslaafdenzorg, de kindertelefoon en dus ook de alternatieve hulpverlening.¹¹⁰

Zodoende kreeg de alternatieve hulpverlening al vroeg in de jaren zeventig de vorm van een tamelijk homogene beweging, bestaande uit tientallen lokale JAC's, Sosjale Joenits, Releases, Easy's, AID's, Andere Hulpen, JIS'sen, JAS'sen, Jokari's en andere alternatieve hulporganisaties in allerlei steden.¹¹¹ Hoewel elke lokale organisatie autonoom opereerde, kenmerkten zij zich gezamenlijk door vergelijkbare doelstellingen, werkwijzen, activiteiten en organisatiestructuren. In de basis bestonden de organisaties uit een fysieke locatie waar jongeren zich met allerlei problemen konden melden. Deze werden grotendeels gerund door vrijwilligers en gefinancierd door landelijke en lokale overheden. De organisaties boden advies en therapieën en hielden zich daarnaast bezig met allerlei vormen van sociale actievoering.¹¹² Dit laatste gebeurde meestal in samenwerking tussen alternatieve hulporganisaties onderling, maar ook met andere sociale bewegingen. Zo richtte het Groningse JAC in 1977 samen met Street Corner Work, de studentenorganisatie van Rijksuniversiteit Groningen en woninggroep Huize Druif het Krakers Kollektief Groningen op, en bezette daarmee het voormalige hotel Elzinga aan de Carolieweg. De kraakactie was bedoeld om dakloze jongeren te huisvesten, maar vooral ook als protest tegen de anti-kraakwet en het falende woningbeleid waar met name jongeren het slachtoffer van waren.¹¹³

In eerste instantie lieten zowel links- als rechtsgeoriënteerde mediamakers zich overwegend positief uit over de initiatieven van de alternatieve hulpverlening. Deze

¹¹⁰ Carla van Baalen en Anne Bos ed., *Grote idealen, smalle marges. Een parlementaire geschiedenis van de late jaren zeventig 1971-1982* (Amsterdam 2022) 285 – 287, 289 – 290.

¹¹¹ IISG, Archief Landelijk Overleg Alternatieve Hulpverlening (ARCH02846), inv.nr. 2: 1978-1982, 'Vergaderingsagenda 30 januari 1976', 16-1-1976.

¹¹² Nelly Takken, 'Professionalisering binnen de alternatieve hulpverlening' in: Sjors Gerritsen en Ton Schrama ed., *Hulp in nood. Opbouw, groei en verwording in een kwart eeuw alternatieve hulpverlening* (Utrecht 1994) 81 – 90, aldaar 81 – 82.

¹¹³ 'Hotel gekraakt', *Trouw*, 20-8-1977, 4.

aanvankelijk brede acceptatie werd binnen de organisaties zelf niet altijd met vreugde waargenomen. Zo werd er in een beleidsstuk van de Amsterdamse Release opgemerkt dat een voorzichtig complimenteaus artikel in *De Telegraaf* enkel als 'alarmerend' moest worden opgevat.¹¹⁴ Goedkeuring van traditionele media was voor de medewerkers een 'frustrerende zaak' omdat het aangaf dat Release 'totaal ongevaarlijk voor de bestaande orde was'.¹¹⁵ Sterker nog:

Het bevordert deze zelfs, doordat het de scherpe kantjes er een beetje afslijpt en de ergste misstanden verdoezelt. Met andere woorden: Release is geen haar beter dan iedere vorm van sociaal werk of juridische bijstand, maar drijft op repressieve tolerantie.¹¹⁶

Al snel leidden verschillende activiteiten van de alternatieve jeugdhulporganisaties echter tot ophef. Waar hun ambitie om drugsproblematiek onder jongeren aan te pakken aanvankelijk alleen maar op goedkeuring kon rekenen, verdween deze grotendeels toen bleek dat de organisaties drugsgebruik geenszins wilden ontmoedigen, maar hier slechts 'cleane' en wetenschappelijke voorlichting over wilden geven.¹¹⁷ Zo was het met de sympathie van *De Telegraaf* al snel gedaan toen Release op verzoek van leerlingen van het Amsterdamse Montessori Lyceum een stencil verspreidde, waarin voorlichtingen werden gegeven over het gebruik en verkrijgen van LSD.¹¹⁸

Al vanaf 1970 gold het wegloophenomeen als een van de belangrijkste thema's voor de alternatieve hulpverlening. Voor een deel berustte dit op een praktische reden. Het aantal Nederlandse en buitenlandse weglopers dat zich bij de organisaties meldde, vormde namelijk een substantieel deel van de clientèle, zo vertelden Dick Arendshorst van Release

¹¹⁴ 'Release: Opvangcentrum in Amsterdam voor mensen die de weg kwijt zijn...', *De Telegraaf*, 26-5-1970, 5.

¹¹⁵ IISG, Archief Release (Amsterdam) (ARCH02866): Release Amsterdam, logboeken en correspondentie o.a. van juridisch adviseur Geert Mak, 'Verslag van de Stichting Release Amsterdam', 3.

¹¹⁶ Ibidem.

¹¹⁷ 'Gewoon Helpen', IKOR, 6-9-1970.

¹¹⁸ 'Op Montessori Lyceum. Stencil leert scholieren alles over LSD-gebruik. Ouders boos', *De Telegraaf*, 12-6-1970, 9.

en Donald Mac Gillavry van het JAC in 1970 in de televisiereportage 'Gewoon Helpen' (IKOR).¹¹⁹ Onderzoek laat zien dat het totale aantal weglopers in de jaren zeventig tussen de 7.500 en 10.000 per jaar lag, maar vanwege het gebrek aan landelijke registratie is het moeilijk om in kaart te brengen hoeveel daarvan bij de alternatieve hulpverlening terecht kwam.¹²⁰ Wel laat een inventarisatie van het logboek van Release Amsterdam van september 1970 tot maart 1971 zien dat meldingen van weglopers eerder wekelijks of dagelijks dan maandelijks voorkwamen.¹²¹ Volgens de statistieken van de Sosjale Joenit in Den Haag bestond gedurende de eerste vier jaar van haar bestaan maar liefst 18,9 procent van de hulpvragers uit weglopers.¹²² Uit de registratie van het Amsterdamse JAC blijkt dat het aandeel weglopers gedurende de jaren zeventig ongeveer 6 tot 9 procent van het totale cliëntenbestand uitmaakte, wat neerkwam op zo'n driehonderd tot 450 gevallen per jaar. Dat dit aantal door de jaren heen zo goed als gelijk bleef, ondanks dat er in deze tien jaar meer dan zeventig andere opvang- en hulpverleningsmogelijkheden voor weglopers bijkwamen, zou erop wijzen dat de omvang van het fenomeen sterk toenam.¹²³

Maar bovenal verhieven de organisaties het wegløopfenomeen tot een belangrijke ideologische kwestie. De wegloper vormde namelijk de perfecte personificatie van de activistische strijd die de alternatieve hulpverlening tegen de onderdrukte positie van jongeren voerde. Zij of hij was immers een jongere die, ondanks de heersende sociale conventies, diens persoonlijke welzijnsbelangen boven het gezag van opvoeders stelde. Zo formuleerde het JAC in wegløpen als 'een creatieve daad' en een 'protestactie richting het

¹¹⁹ 'Gewoon Helpen', IKOR, 6-9-1970.

¹²⁰ Kees Blankman, *Weglopers in getallen. Een onderzoek naar weggeløpen minderjarigen, uitgevoerd t.b.v. het W.I.J.N.* (Utrecht 1975) 11; 'Sosjale Joenit helpt honderden weglopers', *De waarheid*, 15-1-1975, 4.

¹²¹ IISG, Archief Release (Amsterdam) (ARCH02866): Release Amsterdam, logboeken en correspondentie o.a. van juridisch adviseur Geert Mak, 'Logboek 1'; 'Logboek oct '70 – jan '71'; 'Logboek, jan '71 – apr '71'.

¹²² Sosjale Joenit E.M., *Jaarverslag 1972*, 92.

¹²³ IISG, Archief Landelijk Overleg Alternatieve Hulpverlening (ARCH02846), inv.nr. 2: 1978 – 1982, Bijlage van een brief van Marijke Ruiters en Annemarie Gietman namens het Instituut voor Orthopedagogiek aan de Katholieke Universiteit Nijmegen: 'Weglopers en de hulpverlening aan weglopers; een verkenning', 16-9-1981, 1.

gezin', bedoeld om verandering in een problematische situatie te brengen.¹²⁴ Volgens alternatieve hulporganisaties hadden minderjarigen die van huis wegliepen daar dan ook per definitie een gegronde reden voor. En in het verlengde hiervan gold het als een vanzelfsprekendheid dat weglopers recht hadden op ondersteuning en alternatief onderdak.¹²⁵

Wanneer een wegloper zich in de jaren zeventig bij een alternatieve hulpverleningsorganisatie meldde, waren er grofweg twee opties. Met name in haar eerste jaren, voordat zij een meer activistische koers voer, verwees het JAC weglopers meestal door naar crisisopvangcentra. Al snel na haar opening constateerde Mac Gillavry dat er voor jongeren, die als gevolg van een huiselijke ruzie tijdelijk dakloos waren geworden, geen geschikte opvangmogelijkheden bestonden.¹²⁶ In de eerder genoemde uitzending 'Gewoon Helpen' motiveerde Mac Gillavry het belang van crisisopvangcentra op grond van de ontwikkelingspsychologie:

Het is namelijk zo, dat wij de ervaring hadden dat jongeren die van huis weggelopen waren [...] het conflict dat zij hadden niet op een gezonde manier konden uitwerken, als zij door omstandigheden gedwongen – omdat zij bijvoorbeeld geen geld of slaappleaats hadden – hun conflict met de ouders voortijdig moesten onderbreken en, laat ik zeggen, met hangende pootjes moesten terugkomen.¹²⁷

Om dit probleem te verhelpen, wendde hij zich tot W. Van Halm, directeur van het Amsterdamse Burgerweeshuis aan het IJsbaanpad, dat niet lang daarna herdoopt werd tot het Sociaal Agogisch Centrum. Van Halm zag de mogelijkheid een pand aan het Valeriusplein te huren met de bedoeling daarin een opvangcentrum voor tijdelijk thuisloze

¹²⁴ IISG, Archief Landelijk Overleg Alternatieve Hulpverlening (ARCH02846), inv.nr. 2: 1978 – 1982, De Smet, 'De alternatieve hulpverlening en hulpverlening aan weglopers', 23-3-1982, 2.

¹²⁵ Ibidem, 1 – 6.

¹²⁶ Stadsarchief Amsterdam, Archief van het Jongeren Advies Centrum (JAC) (31173), inv.nr. 143: Jaarverslagen. 1970-1996, JAC Amsterdam, *Jaarverslag 1970* (Amsterdam 1971) 17.

¹²⁷ 'Gewoon Helpen', IKOR, 6-9-1970.

jongeren te starten. Het zogeheten Plein 36 viel organisatorisch en financieel onder het Sociaal Agogisch Centrum, maar wat het interne beleid betreft zou het crisiscentrum onafhankelijk en met een aparte staf opereren. Plein 36 telde tien bedden waar weggelopen jongeren gratis kost en onderdak konden krijgen, voor een maximum van tien dagen, die genoeg werden geacht om tot een oplossing van de crisissituatie te komen.¹²⁸

Afbeelding 4: Donald Mac Gillavry in 'Gewoon Helpen', IKOR, 6-9-1970

In de jaren hierna volgden enkele vergelijkbare initiatieven, maar al snel zou blijken dat dergelijke crisiscentra verschillende problemen met zich meebrachten.¹²⁹ Zo ontstonden er conflicten tussen de staf van Plein 36 en kinderschermingstehuizen, die het er niet mee eens waren dat hun pupillen daar zonder toestemming verbleven. Dit leidde tot een solidariteitsprobleem, want in tegenstelling tot de alternatieve hulporganisaties, behoorden de crisiscentra bestuurlijk gezien tot hetzelfde overkoepelende jeugdhulporgaan als de kinderschermingstehuizen. Daarnaast bleek het in de praktijk

¹²⁸ Stadsarchief Amsterdam, Archief van het Jongeren Advies Centrum (JAC) (31173), inv.nr. 143: Jaarverslagen. 1970-1996, JAC Amsterdam, *Jaarverslag 1970*, 17 – 18.

¹²⁹ Stadsarchief Amsterdam, Archief van het Jongeren Advies Centrum (JAC) (31173), inv.nr. 143: Jaarverslagen. 1970-1996, JAC Amsterdam, *Bij leven en welzijn*, 102.

moeilijk om het alternatieve karakter van het crisiscentra te behouden. Omdat de meeste medewerkers enkel 'tehuis-ervaringen' hadden, en het verblijf gepaard ging met intensieve observatie van de client, dreigden de centra een verkapt kinderbeschermingstehuis te worden.¹³⁰

Het JAC, dat zich ondertussen steeds activistische profileerde, constateerde vanaf 1973 juist een toenemende institutionalisering van de crisiscentra. Volgens het JAC zou dit leiden tot teveel pedagogische bevoogding. Pogingen om de bekoelde relatie tussen het JAC en de crisiscentra te herstellen, strandden in 1974. De directe aanleiding betrof een conflict tussen de medewerkers van het JAC en Plein 36, dat voortvloeide uit een bezetting van het crisiscentrum door de bewoners. Deze hadden zich verzet tegen het gedwongen vertrek van twee jongeren. De bezetting eindigde in een hardhandige verwijdering door de politie en uit verbolgenheid hierover besloot het Amsterdamse JAC verder overleg met de crisiscentra te staken.¹³¹

Als vervangende oplossing voor de dakloze wegloper ging het JAC Amsterdam steeds vaker over tot de werkwijzen van radicalere alternatieve hulporganisaties. Deze verwezen weglopers eveneens geregeld door naar opvangcentra, maar maakten daarnaast vooral gebruik van particuliere opvangadressen. Hier konden weggelopen minderjarigen voor periodes variërend van twee weken tot drie maanden verblijven. Het verblijf ging gepaard met ambulante hulpverlening, wat inhield dat een alternatieve hulpverlener de wegloper begeleidde in het komen tot een oplossing van diens problemen. Daarnaast kon de alternatieve hulpverlener optreden als bemiddelaar tussen weglopers en hun voogden, maar dit gebeurde enkel op verzoek van de jongere. Ook moesten de jongeren verzekerd kunnen zijn van de geheimhouding van het adres voor opvoeders, de kinderbescherming

¹³⁰ Stadsarchief Amsterdam, Archief van het Jongeren Advies Centrum (JAC) (31173), inv.nr. 143: Jaarverslagen. 1970-1996, JAC Amsterdam, *Het JAC Amsterdam in zijn voornaamste geledingen. Ervaringen met een 1 ¾ jaar oude hulpverleningsinstantie* (Amsterdam 1972), 24 – 25.

¹³¹ Stadsarchief Amsterdam, Archief van het Jongeren Advies Centrum (JAC) (31173), inv.nr. 143: Jaarverslagen. 1970-1996, JAC Amsterdam, *Bij leven en welzijn*, 103 – 105.

en politie.¹³²

Dit opvangadressen-systeem vereiste een behoorlijke organisatie en gold zowel tijdens interne als landelijke vergaderingen van alternatieve hulporganisaties als een belangrijk thema.¹³³ Met name de werving van de adressen vergde veel inspanning. In eerste instantie bestonden de onderdakverleners voornamelijk uit vrienden of kennissen van alternatieve jeugdzorgwerkers, maar vanwege het grote aantal weglopers probeerden veel alternatieve jeugdhulporganisaties later ook opvangadressen te werven middels kranten, vakbladen voor maatschappelijk werkers en televisieprogramma's.¹³⁴ Vaak verleenden de particuliere opvangadressen niet alleen onderdak aan minderjarigen, maar ook aan andere mensen voor wie geheimhouding noodzakelijk was, zoals weggelopen (ex-)psychiatrische patiënten, politieke vluchtelingen of 'illegalen'.¹³⁵ Een ander belangrijk thema was het contactonderhoud met de opvangadressen. Sommige organisaties, zoals de Sosjale Joenit Den Haag, organiseerden van tijd tot tijd bijeenkomsten voor opvanggezinnen. Daarbij werd voornamelijk gesproken over de ideologie en doelstellingen van de alternatieve hulpverlening, de ervaringen die verschillende adressen hadden

¹³² IISG, Archief Landelijk Overleg Alternatieve Hulpverlening (ARCH02846), inv.nr. 2: 1978 – 1982, 'Opvangadressen in de Hulpverlening', 17-10-1980, 1 – 5; Ibidem, 'Bijlage van het verslag "Opvangadressen in de Hulpverlening"', 1 – 4.

¹³³ Zie bijvoorbeeld: Sosjale Joenit E.M., *Jaarverslag 1972*, 87 – 88; Stadsarchief Amsterdam, Archief van het Jongeren Advies Centrum (JAC) (31173), inv.nr. 143: Jaarverslagen. 1970-1996, JAC Amsterdam, *Jaarverslag 1975* (Amsterdam 1976) 50 – 52; IISG, Archief Landelijk Overleg Alternatieve Hulpverlening (ARCH02846), inv.nr. 1: 1974-1978, 'GSD, weglopers/sters en geheimhouding van opvangadressen', 3-1979, 1 – 12; IISG, Archief Landelijk Overleg Alternatieve Hulpverlening (ARCH02846), inv.nr. 2: 1978 – 1982, 'Opvangadressen in de Hulpverlening', 17-10-1980, 1 – 5; Ibidem, Bijlage van het verslag 'Opvangadressen in de Hulpverlening', 1 – 4.

¹³⁴ Zie bijvoorbeeld: Sosjale Joenit E.M., *Jaarverslag 1973* (Den Haag 1975) 25; IISG, Archief Landelijk Overleg Alternatieve Hulpverlening (ARCH02846), inv.nr. 2: 1978 – 1982, 'Opvangadressen in de Hulpverlening', 17-10-1980, 1 – 5; Ibidem, Bijlage van het verslag 'Opvangadressen in de Hulpverlening', 1 – 4; *Werkwinkel*, NOS, 9-4-1975; 'Van Gewest tot Gewest', NOS, 1-5-1974.

¹³⁵ IISG, Archief Landelijk Overleg Alternatieve Hulpverlening (ARCH02846), inv.nr. 2: 1978 – 1982, 'Opvangadressen in de Hulpverlening', 17-10-1980, 1.

opgedaan en praktische punten zoals de financiering van het verblijf.¹³⁶

Wat opvalt aan de vele discussies en verhandelingen over de opvangadressen, is dat zij voornamelijk ingaan op de belangen van opvangders en maar weinig op die van weglopers. Zo was het gebruikelijk om tijdens de aanmelding van een adres op te tekenen of er een voorkeur bestond voor bijvoorbeeld meisjes, jongens of moeders met kinderen, en vormde de schadevergoeding bij eventuele diefstal een veelbesproken thema. De veiligheidswaarborging van weglopers bleef echter onbesproken. Een sprekend voorbeeld van deze lacune is het overzichtsverslag over de organisatie van opvangadressen van enkele tientallen alternatieve hulporganisaties. Het verslag was bedoeld om alternatieve hulporganisaties een inzicht te bieden in de verschillende mogelijke werkwijzen en ging in op thema's als de financiering, de werving en de rechtspositie van opvangadressen.¹³⁷ De criteria die de organisaties aan opvangders stelden komen wel kort ter sprake, maar de veiligheid van weglopers wordt daarbij volledig buiten beschouwing gelaten. In plaats daarvan beperkt het verslag zich tot de uitspraak dat de opvattingen over selectie verschilden op ideologisch vlak. Zo wilde het JAC Leiden een zo breed mogelijk publiek bereiken, terwijl Release Den Haag juist 'heel gericht een bepaald soort mensen [wilde] bereiken en zeer duidelijke eisen [stelde] aan opvangadressen wat betreft hun instelling en politieke kleur.'¹³⁸

De grootste zorg over het opvangen van weglopers betrof echter de strafbaarheid ervan. In 1971 werden twee medewerkers van de Sosjale Joenit Den Haag vervolgd en veroordeeld tot geldboetes vanwege een overtreding van het Artikel 280 van het Wetboek van Strafrecht.¹³⁹ Dit artikel luidde:

¹³⁶ Sosjale Joenit E.M., *Jaarverslag 1972*, 87 – 88.

¹³⁷ IISG, Archief Landelijk Overleg Alternatieve Hulpverlening (ARCH02846), inv.nr. 2: 1978 – 1982, 'Opvangadressen in de Hulpverlening', 17-10-1980, 1 – 5; Idem, Bijlage van het verslag 'Opvangadressen in de Hulpverlening', 1 – 4.

¹³⁸ Ibidem, 2.

¹³⁹ Sosjale Joenit E.M., *Jaarverslag 1973*, 26.

Wie opzettelijk een minderjarige onttrekt aan het (ouderlijk) gezag wordt gestraft met een gevangenisstraf van ten hoogste drie jaren, of zes jaar wanneer het kind jonger dan twaalf jaar is.¹⁴⁰

In de jaren hierna volgden op grond van ditzelfde artikel meerdere veroordelingen tot geldboetes en voorwaardelijke gevangenisstraffen van alternatieve hulpverleners.¹⁴¹ Deze vormden in 1974 de directe aanleiding voor de oprichting van het Landelijk Overleg Alternatieve Hulpverlening (LOAH).¹⁴² Het LOAH vertegenwoordigde ongeveer dertig alternatieve jongerenhulporganisaties, die maandelijks bijeenkwamen. Tijdens deze bijeenkomsten werden discussies gevoerd, afspraken gemaakt en mandaatgroepen opgericht. Deze mandaatgroepen verzamelden informatie over de werkwijzen en problemen van individuele organisaties, onderzochten de mogelijkheden voor nadere samenwerkingen en fungeerden als een soort adviescommissies voor thema's als opvangadressen, publiciteit en Artikel 280.¹⁴³

De eerste jaren stelde het Nationaal Centrum Geestelijke volksgezondheid (NCGV) de daar werkzame Jan Lieveense beschikbaar, die zich voor anderhalve dag per week als coördinator voor het LOAH kon inzetten. Deze anderhalve dag bleek echter al snel te weinig te zijn, waardoor met name de plaatselijke JAC's gedwongen werden om steeds meer van deze taken op zich te nemen. Omdat deze vaak met een personeelstekort

¹⁴⁰ Artikel 280 van het Wetboek van Strafrecht, website Wettenbank.

<https://wetten.overheid.nl/BWBR0001854/2018-07-01#BoekTweede> (21-6-2023).

Het artikel werd in deze vorm vastgelegd in 1897: Tweede Kamer der Staten-Generaal, Kamerstuk 13538, nr. 3, Voorstel van wet van de leden Roethof en Haas-Berger tot aanvulling van artikel 280 van het Wetboek van Strafrecht; Memorie van toelichting, vergaderjaar 1974-1975, 7 – 8, website officiële bekendmakingen.nl. <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/0000204238> (30-6-2023).

¹⁴¹ IISG, Archief Landelijk Overleg Alternatieve Hulpverlening (ARCH02846), inv.nr. 1: 1974-1978, 'Bijeenkomst 1 september 1978. Bijlage 3. Mandaatgroep Kinderrecht. Artikel 280', 1-9-1978, 1.

¹⁴² IISG, Archief Landelijk Overleg Alternatieve Hulpverlening (ARCH02846), inv.nr. 2: 1978-1982, Joop de Smet, *Landelijk Overleg Jaarverslag 1978* (Utrecht 1979) 1.

¹⁴³ Ibidem, 1 – 5.

kampten, moest er naar nieuwe oplossingen worden gezocht. Deze werd gevonden bij het Ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk (CRM) dat zich vanaf 1978 bereid toonde een coördinator te subsidiëren. Deze positie werd ingevuld door Joop de Smet, die als vertegenwoordiger van de Sosjale Joenit in Den Haag sinds 1974 bij de activiteiten van het LOAH betrokken was geweest. CRM benadrukte bij de toezegging nog wel dat het LOAH niet ‘de status van een van de vele landelijke toporganen [zou krijgen]’ maar enkel beschouwd diende te worden als een ‘coördinatiepunt’. Uiteindelijk werd er op 2 oktober 1978 de Vereniging Landelijk Overleg Hulpverlening opgericht, waarmee het LOAH officieel de status van een rechtspersoon verkreeg.¹⁴⁴

Tijdens de eerste jaren van haar bestaan richtte het LOAH zich grotendeels op de kwestie Artikel 280. De hieruit volgende rechtszaken vormden immers een grote last voor alternatieve hulpverleners, maar bleken ook een belangrijk middel in hun strijd om bestaansrecht. Om de wijziging, of liever nog, een volledige schrapping van Artikel 280 te kunnen realiseren, probeerde de alternatieve hulpverlening zowel het publieke als het politieke debat hieromtrent te beïnvloeden.¹⁴⁵

Binnen deze debatten draaide het niet zozeer om de vraag of de alternatieve hulpverleners de wet overtraden – dit was juridisch gezien ontegenzeggelijk het geval – maar veeleer om de houdbaarheid van Artikel 280. Als gevolg van een intensief publiciteitsoffensief van de alternatieve hulpverlening, betoogden in de loop van de jaren zeventig ook steeds meer wetenschappers, rechters, politici en traditionele hulpverleners dat de maatschappelijke opvattingen over de sociale positie van minderjarigen het afgelopen decennium dermate waren veranderd, dat hun rechtspositie grondig moest worden verbeterd. Het recht om weg te lopen en het recht op daarop volgende hulpverlening moesten daarvan als essentiële onderdelen worden beschouwd.¹⁴⁶

¹⁴⁴ Ibidem, 2 – 3.

¹⁴⁵ N. Themmen en Sjors Gerritsen, ‘Knelpunten. Twintig jaar Landelijk Overleg Alternatieve Hulpverlening’ in: Sjors Gerritsen en Ton Schrama ed., *Hulp in nood. Opbouw, groei en verwording in een kwart eeuw alternatieve hulpverlening* (Utrecht 1994) 105 – 124, aldaar 106 – 107.

¹⁴⁶ Ibidem.

Voor de veranderende opvattingen over de sociale positie van jongeren sinds de jaren zestig zijn veel sociaal-culturele en economische verklaringen aan te wijzen. Historici en sociologen hebben bijvoorbeeld veelvuldig laten zien hoe naoorlogse jongeren in Nederland en daarbuiten erin slaagden om zichzelf middels een eigen muziek- en consumptiecultuur te emanciperen tot een aparte sociale groep.¹⁴⁷ Daarnaast leidde het innovatieve gebruik van moderne media door groepen als Provo en de actievoeringen door bijvoorbeeld studenten tot een niet te negeren zichtbaarheid, waarmee de jongere zichzelf onomkeerbaar vestigde in het mediabeeld.¹⁴⁸

Maar hoewel zij op de achtergrond onmiskenbaar een rol speelden, werd er binnen het debat over de rechtpositie van jongeren in het algemeen en weglopers in het bijzonder nauwelijks aan deze uit protest en rebellie voortgekomen ontwikkelingen gerefereerd. Veeleer beriepen alternatieve hulpverleners en hun medestanders zich op twee andere maatschappelijke ontwikkelingen: de gelijkwaardigheid tussen ouder en kind als gevolg van de democratisering van het gezin, en een toenemende publieke bewustwording van en verontwaardiging over systematische misstanden binnen de kinderbescherming.

In de jaren zeventig telde Nederland ongeveer driehonderd tehuizen, inrichtingen en gestichten die verbonden waren aan de kinderbescherming.¹⁴⁹ Maar liefst 23 procent van de jongeren die in 1974 in dergelijke instellingen terechtkwam, liep minstens één keer

¹⁴⁷ Zie bijvoorbeeld: De Rooy, 'Vetkuifje waarheen?' 119 – 146; Hans Righart, *De wereldwijde jaren zestig. Groot-Brittannië, Nederland, de Verenigde Staten* (Utrecht 2004) 44 – 66; Duivenvoorden, *Rebelse Jeugd, passim*; Van den Heuvel en Mommaas, 'Oorden van vrijheid en vermaak' 148 – 164; Arthur Marwick, *The Sixties. Cultural Revolution in Britain, France, Italy and the United States, c.1958-c.1974* (Oxford 1998).

¹⁴⁸ Zie bijvoorbeeld: John McMillian, *Smoking Typewriters. The Sixties Underground Press and the Rise of Alternative Media in America* (Oxford 2011); Niek Pas, *Imaazje! De verbeelding van Provo 1965 – 1967* (Amsterdam 2003) 107 – 132, 183 – 206; Yvonne Bernard, 'Van Beeldvorming tot Imaazje. Tien jaar Amsterdamse jeugdcultuur' in: Ger Tillekens e.a., *Nuchterheid en nozems. De opkomst van de jeugdcultuur in de jaren vijftig* (Muiderberg 1990) 186 – 204; Righart, *De eindeloze jaren zestig*, 166 – 202.

¹⁴⁹ IISG, Archief Landelijk Overleg Alternatieve Hulpverlening (ARCH02846), inv.nr. 1: 1974-1978, 'Project Waer Gebeurt. Bijlage van de vergaderingsagenda voor het landelijk overleg van 30 januari', 12-1-1976, 1.

weg.¹⁵⁰ Velen van hen kwamen in contact met alternatieve hulpverleners, die de schrijvende verhalen over de jeugdinstellingen met verbolgenheid aanhoorden. Zoals Release-oprichter Dick Arendshorst in 'Gewoon Helpen' stelde:

Wat wij binnenkrijgen aan vluchtelingen uit kindertehuizen en wat die daar hebben meegemaakt, dat zijn boeken vol ellende. De kinderbescherming is dan een organisatie die daar iets aan moet doen. Nou, waarom die mensen het woord *kinderbescherming* gebruiken, daar begrijpt niemand iets van want het is inderdaad kinderen de vernieling in trappen. Kinderen komen volkomen verknoeid uit deze kindertehuizen, als ze eruit gelaten worden. Dan zijn ze totaal gefrustreerd en dan wordt het erg moeilijk om de mensen dus weer in een normale maatschappij te laten leven.¹⁵¹

Waar het JAC wegelopen van een frustrerende thuissituatie nog als een creatieve daad formuleerde, kon vluchten uit tehuizen niet anders worden opgevat dan als een overlevingsstrategie. De verhalen over de tehuizen bewezen volgens de alternatieve hulpverlening dat hoe dieper een minderjarige in het kinderbeschermingssysteem verstrikt raakte, des te zwaarder zij of hij daaronder te lijden had. De openbaring van de misstanden binnen de kinderbescherming werd daarom een van de belangrijkste middelen om de – soms onwettige – activiteiten en werkwijzen van de alternatieve hulpverlening te rechtvaardigen. In het proces om deze misstanden in kaart te brengen, fungeerde de tehuiswegloper dikwijls als klokkenluider.

Zo vervulden tehuisweglopers een cruciale rol in Waer Gebeurt. Dit was een driejarig samenwerkingsproject van 36 alternatieve hulpverleningsorganisaties, dat zichzelf ten doel stelde om zoveel mogelijk informatie te vergaren over de praktijken binnen jeugdinrichtingen. Omdat de rijksinstellingen zelf, evenals het overkoepelende orgaan Directie Kinderbescherming maar weinig bereid bleken om concrete gegevens te delen, en zij het de onderzoekers bovendien bemoeilijkheden om tehuisbewoners te

¹⁵⁰ Blankman, *Weglopen in getallen*, 11.

¹⁵¹ 'Gewoon Helpen', IKOR, 6-9-1970.

interviewen, leunde het onderzoek van Waer Gebeurt grotendeels op de verhalen van tehuisweglopers. In de periode tussen de zomer van 1975 tot januari 1979 legde Waer Gebeurt een enquête af onder 228 minderjarigen, waarvan het overgrote gedeelte was weggelopen uit kinderbeschermingsinternaten. De enquête ging in op een breed scala aan onderwerpen, variërend van (gedwongen) medicijngebruik en bestraffing tot zakgeldbedragen en vrijetijdsbesteding. Het uiteindelijke rapport *Je voelt je als een beest* (1980) richtte zich echter voornamelijk op isolatiepraktijken.¹⁵²

In 1971 had PSP-Kamerlid Hans Wiebenga al Kamervragen gesteld over straffen en dwangmaatregelen in kinderbeschermingshuizen, zoals ‘platspuiten en isoleren’. Staatssecretaris van Justitie Klaas Wiersma (VVD) antwoordde daar destijds op dat ‘eenzame opsluiting voor straf in een kleine ruimte [...] in ons land niet [voorkwam].’¹⁵³ Deze uitspraak stond echter haaks op de resultaten van Waer Gebeurt. Van de 228 geënquêteerde tehuisjongeren bleek 85 te maken hebben gehad met gedwongen isolatie. Hun ervaringen liepen sterk uiteen, maar de conclusies logen er niet om: de fysieke omstandigheden lieten sterk te wensen over en de mentale gevolgen ervan waren zeer schadelijk, terwijl de wetenschappelijke verantwoording en controle op registratie ontbraken.¹⁵⁴

De betekenis van het rapport reikte volgens de samenstellers Janet van Bavel, Guus de Beer en Erik van Ingen Schenau verder dan alleen de schokkende resultaten over isolatiepraktijken. Zij lieten bovenal zien hoe ondoorzichtig de rijksinstellingen waren. Dat de onderzoekers zich vrijwel volledig moesten beroepen op de verhalen van weglopers, gaf volgens hen aan hoe ondemocratisch het jeugdzorgsysteem in elkaar zat. Het rapport diende dan ook om ‘duidelijk [te] maken hoe moeilijk het is om in een zich democratisch noemend land als Nederland aan gegevens te komen die men van hogerhand liever met veel geheimzinnigheid (voorzichtigheid noemen ze dat) omkleedt – en dat terwijl het gaat

¹⁵² Janet van Bavel e.a. ed., *Je voelt je als een beest. Isolaties van minderjarigen in Nederlandse tehuizen* (Rotterdam 1980) 3 – 5.

¹⁵³ Ibidem, 3.

¹⁵⁴ Ibidem, 6 – 9, 83 – 86.

om (semi)overheidsinstellingen die door iedere burger betaald worden en via het parlement controleerbaar zouden moeten zijn.¹⁵⁵

Een belangrijke organisatie die zich inzette voor de democratisering van de kinderbescherming was de Belangenvereniging Minderjarigen (BM). De BM werd in 1971 opgericht en beoogde een vakbond te zijn voor kinderen en jongeren die afhankelijk waren van de kinderbescherming.¹⁵⁶ Haar werkwijze kenmerkte zich door harde actievoeringen zoals bezettingen van jeugdinrichtingen en overheidsgebouwen.¹⁵⁷

Dat deze tot succes konden leiden, blijkt onder andere uit de bezetting van het Amsterdamse meisjeshuis Opdreef in de Van Breestraat. Op woensdagavond 14 maart 1979 besloten Christa Ooms en een medebewoonster in een opwelling de enige twee aanwezige leidinggevenden op te sluiten. Binnen een kwartier na een telefonische inlichting waren er twee BM-vertegenwoordigers ter plaatse. Op instigatie van de BM werden de twee gijzelaars bevrijd, maar de bezetting was een feit. In de dagen die volgden onderhandelde BM-lid Huig de Groot met de directie over een achtdelig eisenpakket van de bewoonsters.¹⁵⁸ Zij eisten onder andere meer inspraak middels de instelling van een bewonersraad, het recht op inzage in de rapporten die er over hen geschreven werden en gratis tandenborstels en tampons.¹⁵⁹ Na negen dagen ‘capituleerde’ het bestuur en werden alle eisen ingewilligd.¹⁶⁰

¹⁵⁵ Ibidem, 3.

¹⁵⁶ Hans Simonse, *De visie van de Belangen Vereniging Minderjarigen op de kinderbescherming* (Rotterdam 1981) 3, 12 - 18.

¹⁵⁷ Carol Burgemeestre e.a. ed., *Als je nu nog een keer wegloopt breekt we je beentjes. Interviews met kinderen die van overheidswege werden beschermd* (Amsterdam 1983) 315 – 326.

¹⁵⁸ Rudie Kagie en Hans Simonse, ‘Akties in de kinderbescherming zijn niet langer voorpagina-nieuws’, *Jeugd en samenleving*, 12 (1982) afl. 5, 303 – 307, aldaar 303 – 305.

¹⁵⁹ Ingrid Gouda Quint, ‘Kinderen van de rekening in opstand’, *Panorama*, 68 (1979) afl. 15, 68 – 71, aldaar 70.

¹⁶⁰ Kagie en Simonse, ‘Akties in de kinderbescherming zijn niet langer voorpagina-nieuws’, 304.

Een andere belangrijke activiteit van de BM was het samenstellen van zwartboeken waarin diverse misstanden binnen rijksinstellingen aan het licht werden gebracht. Hiervoor maakte de BM frequent gebruik van de verhalen van tehuisweglopers. Zo komt in het zwartboek *Rijksinrichtingen. Zwartboek van de Belangenvereniging Minderjarigen* (1979) onder anderen de ondergedoken wegloper Henk aan het woord. Op het moment dat hij werd geïnterviewd, was Henk vijftien jaar en had hij in vijf verschillende tehuizen en inrichtingen gezeten. Zijn verblijven daar tekenden zich door isolatie, gedwongen arbeid en fysiek geweld van bewakers. De ellende begon volgens hem toen hij op jonge leeftijd uit huis werd geplaatst vanwege een instabiele thuissituatie. Henk belandde in het kindertehuis 't Witte Zand in Zweelo, waar hij zich doodongelukkig voelde. Omdat hij naar zijn moeder verlangde, liep hij regelmatig terug naar huis. Zijn weglouppogingen leverden hem het label 'moeilijk opvoedbaar' op en zodoende raakte Henk verstrikt in een zichzelf versterkend proces, waarbij zijn opstandige gedrag telkens leidde tot overplaatsingen naar strengere tehuizen. Waar hij aanvankelijk geen enkele 'schuld' had aan zijn uithuisplaatsing, groeide hij in de tehuizen naar eigen zeggen op als een crimineel.¹⁶¹ Zoals hij zelf concludeerde: 'Mijn mening over tehuizen is, dat je er alleen maar kapot gaat. Rijksinrichtingen zijn opleidingscentra voor de onderwereld. Je wordt er alleen maar slechter.'¹⁶²

Dergelijke verhalen gaven niet alleen inzicht in de gewelddadige en ontrenderende praktijken binnen de rijksinstellingen, maar toonden volgens de BM ook aan hoe het kinderbeschermingssysteem leidde tot de criminalisering van kwetsbare jongeren. Het beeld van de kinderbescherming als fuik voor onschuldige minderjarigen kon ook op bijval rekenen van progressieve journalisten. Met name Rudie Kagie, wiens persoonlijke jeugd getekend was door een traumatisch tehuisverleden, toonde zich nauw betrokken bij de

¹⁶¹ Belangenvereniging Minderjarigen, *Rijksinrichtingen. Zwartboek van de Belangenvereniging Minderjarigen* (Rotterdam 1979), 47 – 48.

¹⁶² Ibidem, 48.

activiteiten van de BM.¹⁶³ Hij werkte mee aan diverse artikelen en zwartboeken en bewees zich daarmee een representant van de opkomende participatiejournalistiek.¹⁶⁴ Zijn kritische houding ten opzichte van het jeugdzorgsysteem leverde onder meer het ruchtmakende boek *De kinderbeschermers* (1979) op, waarin hij betoogde dat de kinderbescherming uitsluitend diende als politiek apparaat om de maatschappij te beheersen, met alle schadelijke gevolgen voor de tehuisjongeren van dien.¹⁶⁵

Net als vele andere journalisten in de jaren zeventig, omarmde Kagie met dit werk zijn rol als journalistieke activist, die gedreven werd door persoonlijke idealen en maatschappijkritiek.¹⁶⁶ Maar in plaats van zich te beroepen op zijn ervaringsdeskundigheid, onderbouwde hij zijn kritische onthullingen over het kinderbeschermingssysteem voor een groot deel aan de hand van praktijkvoorbeelden van andere (voormalige) tehuisjongeren. Weglopen vormde daarbij een belangrijk thema. Zo illustreert Kagie in de inleiding van *De kinderbeschermers* het mechanisme van de kinderbeschermingsfuik middels het verhaal van Irma. Net als Henk, liep Irma uit protest tegen haar gedwongen opname in tehuizen geregeld weg, waarop telkens een overplaatsing naar een strenger bewaakte instelling volgde. Hierdoor kwam Irma uiteindelijk terecht in een gesloten inrichting voor zwakzinnige meisjes, terwijl zij geen enkele geestelijke beperking had.¹⁶⁷

De schrijvende verhalen van kinderbeschermingspupillen vormden een krachtig pleidooi voor het opvangen van tehuisweglopers. Maar zij rechtvaardigden nog niet waarom de alternatieve hulpverlening weggelopen minderjarigen ook verborgen hield voor hun bezorgde en goedbedoelende ouders. Toch kon de alternatieve hulpverlening

¹⁶³ Zie bijvoorbeeld: Belangenvereniging Minderjarigen, *Rijksinrichtingen*, 2; Kagie en Simonse, 'Akties in de kinderbescherming zijn niet langer voorpagina-nieuws'; Idem, "'Met foefjes worden we zoet gehouden!'" Elf jaar aktievoeren met de Belangenvereniging Minderjarigen' *Jeugd en samenleving*, 12 (1982) afl. 5, 308 – 335.

¹⁶⁴ Huub Wijfjes, *Journalistiek in Nederland 1850-2000. Beroep, cultuur en organisatie* (Amsterdam 2005) 346.

¹⁶⁵ Rudie Kagie, *De kinderbeschermers* (Baarn 1979).

¹⁶⁶ Wijfjes, *Journalistiek in Nederland 1850-2000*, 335 – 346.

¹⁶⁷ Kagie, *De kinderbeschermers*, 10.

tevens voor de opvang van gezinsweglopers op begrip rekenen. Dit blijkt onder andere uit de aanzienlijke hoeveelheid radio- en televisie-uitzendingen en krantenartikelen waarin journalisten alle ruimte aan alternatieve hulpverleners boden om hun werkwijzen te motiveren.¹⁶⁸ In deze media-optredens legden alternatieve hulpverleners veel minder nadruk op onderdrukking en misstanden dan tijdens hun activistische activiteiten rondom tehuisweglopers. In plaats daarvan presenteerden zij de opvang van gezinsweglopers als een empathische en bovenal redelijke oplossing, die aansloot bij de moderne tijdsgeest.

Al in de jaren zestig waren de gezagsverhoudingen binnen veel Nederlandse gezinnen onderhevig aan verandering. De eerder heersende ‘bevelshuishouding’ maakte geleidelijk plaats voor een zogeheten ‘onderhandelingscultuur’, waarin ouders en kinderen steeds meer als gelijken werden beschouwd.¹⁶⁹ Vanaf 1970 werd deze onderhandelingscultuur – zowel binnen de opvoedkundige wetenschappen als onder het overgrote deel van de Nederlandse bevolking – als algeheel geaccepteerde norm voor het moderne gezin beschouwd. De relaties binnen het moderne gezin moesten zich daarbij bovenal kenmerken door vriendschappelijkheid en wederzijdse interesse. Deze democratisering van het gezinsleven ging gepaard met een grotere nadruk op het welzijn van het kind en een toegenomen waardering en verruiming van diens vrijheid.¹⁷⁰

In de poging om de sympathie van een breed publiek voor zich te winnen, refereerde de alternatieve hulpverlening in de mediaberichtgevingen over het opvangen van gezinsweglopers veelvuldig aan deze algemeen geaccepteerde waarden. Een gelijkwaardige en vriendschappelijke relatie tussen ouders en kind, zo werd betoogd, vormde een cruciale voorwaarde voor het welzijn van jongeren. Wanneer hier – om wat voor reden dan ook – geen sprake van was, bood een al dan niet tijdelijk alternatief onderdak de mogelijkheid om dit probleem op te lossen. De voorbeelden van

¹⁶⁸ Soetenhorst- de Savornin Lohman, ‘Alternatieve hulpverlening en overheidsbeleid’, 42.

¹⁶⁹ C. P. G. Tilanus, ‘Jongerenadviescentra: produkt van hun tijd?’ in: Sjors Gerritsen en Ton Schrama ed., *Hulp in nood. Opbouw, groei en verwording in een kwart eeuw alternatieve hulpverlening* (Utrecht 1994) 51 – 63, aldaar 52 – 53.

¹⁷⁰ Bakker e.a., *Vijf eeuwen opvoeden in Nederland*, 266, 345 – 347, 350.

mediaberichtgevingen waarin het opvangen van weglopers op deze manier geformuleerd werd, zijn talrijk. Hoewel de alternatieve hulpverleningsorganisaties daarbij centraal stonden, lieten zij de pleitbezorging vaak over aan wegloper zelf, hun opvanggezinnen, of zelfs de ouders van wie zij waren weggelopen.

Zo vertelde Erik in een uitzending van *Achter het nieuws* (VARA) in 1974 dat hij toevlucht bij het JAC in Utrecht had gezocht omdat hij zijn thuissituatie als ‘totaal onbevredigend’ ervoer. In eerste instantie dacht hij dat de slechte relatie met zijn ouders te maken had met zijn lange haar, kledingkeuzes en ‘jeugdproblemen waar iedereen mee zit’.¹⁷¹ Maar later bleek daar volgens hem een andere oorzaak aan ten grondslag te liggen:

Thuiskomen van werk, op de bank zakken van de vermoeidheid, krantje lezen, tv kijken, even wat koffie drinken en dan naar bed. En dat dag in dag uit. Ik heb echt het idee dat je dan langs elkaar heen leeft en elkaar niks te vertellen hebt. En ik wil gewoon met mensen leven waar je mee op kan trekken als vrienden en niet als ouders.¹⁷²

Dankzij het JAC in Utrecht lukte het Erik om zelfstandig op kamers te wonen. Dat leidde in eerste instantie tot protest van zijn ouders, maar na een tijdje begonnen zij volgens Erik in te zien dat de situatie zo voor iedereen beter was, en ontstond er weer een fijne relatie tussen hen.¹⁷³

De vijftienjarige elektromonteur Roel verklaarde in 1972 in de televisiedocumentaire ‘De hulpverleners’ (VPRO) dat hij geen grip meer had op zijn thuissituatie. Zijn moeder werd geregeld mishandeld door ‘een kerel die daar al een jaar in de kost [was]’, maar bleef zich tegen Roels wil in telkens weer met hem verzoenen. Roel had het gevoel dat hij niets had in te brengen op zijn gezinssituatie en meldde zich daarom bij Release in Haarlem. Hier werd hij ondergebracht bij een opvangadres waar hij graag wilde blijven. Hij voelde een ‘ontzettend’ gevoel van dankbaarheid jegens zijn opvanger, die

¹⁷¹ *Achter het nieuws*, VARA, 19-2-1974.

¹⁷² Ibidem.

¹⁷³ Ibidem.

vervolgens verklaarde dat hun wederzijdse sympathie en respect de basis vormden voor hun goede leefsituatie samen.¹⁷⁴

Afbeelding 5: Roel (rechts) en zijn opvanger in 'De hulpverleners', VPRO, 13-7-1972

In een aflevering van het televisieprogramma *Werkwinkel* (NOS) in 1975 stond de weggelopen Yvonne centraal. Hierin kwamen niet alleen Yvonne zelf, haar vrienden en haar opvanggezin aan het woord, maar ook haar ouders. In dit interview opende de programmamaker het gesprek met de mededeling dat Yvonne was weggelopen als gevolg van een ingewikkeld probleem dat in elk gezin wel kon voorkomen, en benadrukte dat het geen kwestie van schuld betrof. Wel wilde ze graag weten hoe Yvonne's ouders het vonden dat hun dochter tijdelijk ergens anders woonde. Hierop vertelde haar vader dat Yvonne het huis inderdaad met spanningen had verlaten en nu in een gezin woonde waar ze zich wél rustig voelde. Hij stelde dat het voor iedereen beter was, wanneer een kind in een gezin kon leven waar het 'de kans [kreeg] zichzelf te vinden en daar veel beter uit te komen.' 'Perse bij elkaar blijven', hoefde van hem daarom niet zo nodig: 'dan maar liever een goede oplossing, zonder spanningen.'¹⁷⁵

¹⁷⁴ 'De hulpverleners', VPRO, 13-7-1972.

¹⁷⁵ *Werkwinkel*, NOS, 9-4-1975.

De moeder van Yvonne vulde aan dat het in de toekomst gunstig zou zijn om weer bij elkaar te komen, maar dat zou zeer zeker tijd nodig hebben. En dat Yvonne deze weg gekozen had, was ‘aanvankelijk natuurlijk eventjes vreemd en hard en triest’, maar achteraf zagen zij toch in dat dit voor iedereen het beste was. De interviewster verklaarde vervolgens dat dit programma haar kijkers wilde oproepen zich als opvanggezin aan te melden.¹⁷⁶ Op de vraag of de ouders het hiermee eens waren, antwoordde de vader van Yvonne:

Ja, daar ben ik het volkomen mee eens. Als je toch ziet hoeveel problemen er zijn in de maatschappij; hoeveel kinderen met spanningen thuiszitten en hoeveel gezinnen daardoor heel moeilijk draaien, dan vind ik dus – ook omdat de maatschappij nou eenmaal vandaag de dag veel vrijer, veel opener is – dat je gewoon veel meer adressen nodig hebt. Om kinderen in moeilijke situaties op te vangen en ze toch eigenlijk een betere kans te geven dan dat ze dus nu hebben.¹⁷⁷

Afbeelding 6: vader van Yvonne in Werkwinkel, NOS, 9-4-1975

Afbeelding 7: moeder van Yvonne in Werkwinkel, NOS, 9-4-1975

¹⁷⁶ Ibidem.

¹⁷⁷ Ibidem.

Dergelijke media-aandacht voor het wegloopenfenomeen maakte de alternatieve hulpverlening tot een zeer prominente – als niet de prominentste – actor binnen het debat over de sociale positie van jongeren. Maar deze zichtbaarheid bracht ook risico's met zich mee. Uit een groot aantal onderzoeken naar de beeldvorming van sociale bewegingen blijkt dat traditionele media doorgaans geneigd zijn om actiegroepen gewelddadiger, infantiel of radicaler weer te geven dan zij in werkelijkheid zijn. De hiermee gepaard gaande marginalisering van actievoerders leidt tevens tot de diskwalificatie van hun standpunten, en op deze manier dragen traditionele media bij aan de instandhouding van de *status quo*. Dit mechanisme staat binnen media- en sociale bewegingenstudies bekend als het protestparadigma (*protest paradigm*) en wordt voornamelijk toegepast als analytisch concept om te verklaren waarom actiegroepen als Black Lives Matter en Extinction Rebellion op zoveel weerstand stuiten bij een groot publiek.¹⁷⁸

De onomstreden strafbaarheid van het opvangen van weglopers en de hieruit volgende rechtszaken wekken de indruk dat ook de alternatieve hulpverlening ten prooi dreigde te vallen aan het protestparadigma. Hoewel het protest paradigma als concept destijds nog onbekend was, waren de alternatieve hulporganisaties wel degelijk behoedzaam voor een dergelijk mechanisme. Om negatieve beeldvorming te beperken, hanteerde de alternatieve hulpverlening een selectief mediabeleid. Zo stelde de publiciteitsmandaatgroep van het LOAH richtlijnen op over de medewerking aan radio- en televisie-uitzendingen, met daarin het stellige advies om omroepen als TROS, EO en AVRO te vermijden.¹⁷⁹ Hier stond echter tegenover dat goedgezinde omroepen en journalisten actief bij de activiteiten van de alternatieve hulpverlening werden betrokken. Dit blijkt onder andere uit de eerder genoemde samenwerking tussen Kagie en de BM, de aflevering van *Werkwinkel*, waarin de kijker expliciet werd opgeroepen zich als opvangadres aan te melden, maar bijvoorbeeld ook uit het feit dat het VARA-ombudsmantteam deelnam aan

¹⁷⁸ Danielle K. Kilgo e.a., 'Martin to Brown. How time and platform impact coverage of the Black Lives Matter movement.', *Journalism Practice* 13 (2019) afl. 4, 413 – 430, aldaar 413 – 424.

¹⁷⁹ IISG, Archief Landelijk Overleg Alternatieve Hulpverlening (ARCH02846), inv.nr. 1: 1974-1978, 'Notulen landelijk overleg 7-6-1975', 30-6-1975, 1 -2.

brainstormsessies van het Amsterdamse JAC.¹⁸⁰

Een veel beschreven gevolg van het protestparadigma is dat sociale bewegingen zich vaak volledig afweren van traditionele media en in plaats daarvan hun boodschappen communiceren middels hun eigen (sociale) mediakanalen.¹⁸¹ Deze noodzaak gold niet voor de alternatieve hulpverlening. De bereidwilligheid van sympathiserende journalisten bleek dermate groot dat de alternatieve hulpverlening alle ruimte kreeg om haar standpunten over het wegloopenfenomeen op radio, televisie en in grote kranten uit te dragen. Dat de alternatieve hulpverlening weinig te lijden had onder de media-aandacht, maar hier juist van profiteerde, was voor een groot deel te danken aan de progressieve mediacultuur, die in de jaren zeventig hoogtij vierde. Met name links georiënteerde media lieten zich voorstaan op hun streven om op te komen voor onderdrukte minderheidsgroepen, en hun kritische onderzoeksjournalistiek, waarin misstanden binnen instituties werden blootgelegd.¹⁸² In lijn hiermee representeerden journalisten de wegloper niet langer als een onmaatschappelijke delinquent. In plaats daarvan ontstond er een nieuw beeld van de wegloper als zelfstandig individu dat opkwam voor diens persoonlijke welzijn.

Zo geformuleerd, sloot de ideologie van de alternatieve hulpverlening naadloos aan op de al heersende maatschappijopvattingen. In deze tijd waarin het welzijnsideaal breed omarmd werd en emancipatiebewegingen zich binnen alle sectoren van het maatschappelijke leven verspreidden, kostte het de alternatieve hulpverlening weinig moeite om een breed publiek van haar legitimiteit te overtuigen.¹⁸³ Sterker nog, naarmate het wegloopendebat intensiverde, zouden veel journalisten beweren dat niet zozeer de activiteiten van de alternatieve hulpverlening op radicale opvattingen berustten, maar juist

¹⁸⁰ Stadsarchief Amsterdam, Archief van het Jongeren Advies Centrum (JAC) (31173), inv.nr. 143: Jaarverslagen. 1970-1996, 61; JAC Amsterdam, *Jaarverslag 1975*, 61; Van Bavel e.a., *Je voelt je als een beest*, 3.

¹⁸¹ Ilija Tomanić Trivundza en Saso Slaček Brlek, 'Looking for Mr. Hyde: The protest paradigm, violence and (de)legitimation of mass political protests', *International Journal of Media & Cultural Politics* 13 (2017) afl. 1, 131 – 148, aldaar 133– 136.

¹⁸² Wijfjes, *Journalistiek in Nederland 1850-2000*, 335 – 346.

¹⁸³ Hellema, *Nederland en de jaren zeventig*, 23 – 69.

die van diens felste tegenstanders: de SAVO.

De Stichting Actiecomité Verontruste Ouders (SAVO) werd opgericht in 1970 als protestbeweging tegen het Nederlandse jeugdbeleid. Net als de alternatieve hulpverlening noemde de SAVO het jeugdbeleid 'misdadig', maar haar argumenten daarvoor waren van compleet tegenovergestelde aard.¹⁸⁴ Zo verzette de SAVO zich onder meer tegen de 'slapheid van de jeugd', 'de ongeremde seks', 'de smerige taal', abortusklinieken, seksuele voorlichting op lagere scholen, Paradiso en Fantasio, drogisten die in de buurt van scholen condoomautomaten buiten hingen, Dolle Mina en de 'lammeling Van het Reve'.¹⁸⁵ Maar bovenal: het subsidiebeleid van minister Klompé (KVP), die 'ontspoorde lieden subsidieert met door velen opgebrachte belastinggelden – [uit] wraak op moeders omdat zij zelf geen kinderen heeft'.¹⁸⁶ Het verzet tegen deze 'ontspoorde lieden' en hun illegale opvangpraktijken vormden dan ook een van de belangrijkste activiteiten van de SAVO.¹⁸⁷

In 1975 bood het televisieprogramma *Televizier Magazine* (AVRO) de SAVO de mogelijkheid om haar bezwaren toe te lichten aan de hand van verschillende interviews met ouders die hun weggelopen kinderen 'verloren' hadden aan de alternatieve hulpverlening. De reportage laat goed zien dat de visie van de SAVO op minderjarigen haaks stond op de ideologie van de alternatieve hulpverlening.¹⁸⁸

Waar de laatste in haar mediaoptredens voortdurend de nadruk legde op de keuzevrijheid van jongeren, toonden de SAVO-ouders in deze televisie-uitzending geen begrip voor het weglopen van hun kinderen. De gezinsopvattingen van de SAVO-ouders kenmerkten zich meer door een bevelshuishouding, dan een onderhandelingscultuur. De oorzaak van het weglopen bleek in alle gevallen in de uitzending dan ook verband te

¹⁸⁴ Ruud Gortzak, 'Uit liefde voor de kinderen', *Algemeen Dagblad*, 3-10-1970, 17.

¹⁸⁵ Jan Willem Luger, 'Noodkreet ener Bezorgde Moeder', *Het vrije volk*, 12-12-1970, 15.

¹⁸⁶ Gortzak, 'Uit liefde voor de kinderen', *Algemeen Dagblad*, 3-10-1970, 17.

¹⁸⁷ Stichting Actiecomité Verontruste Ouders, *Uw kinderen het doelwit misdadig geleid jeugdbeleid. Zwartboek III. Alternatieve Hulpverlening* (Den Haag 1975) 3 – 4.

¹⁸⁸ *Televizier Magazine*, AVRO, 9-5-1975.

houden met een conflict over keuzevrijheid tussen kind en ouders. Zo gaven bijna alle ouders aan dat de aanleiding van het weglopen het verbod op omgang met een jongen betrof. De overige moeder vertelde dat haar dochter Sheila zou zijn weggelopen vanwege een ruzie om een paar laarzen.¹⁸⁹

In tegenstelling tot de pleitbezorgers van de alternatieve hulpverlening, lieten de verontruste ouders mogelijke psychologische factoren onbenoemd. Waar bijvoorbeeld de vader van Yvonne sprak over de spanningen waar zijn dochter onder leed, en opvanggezinnen opriep om jongeren de kans te bieden 'zichzelf te vinden', lieten de SAVO-ouders eventuele welzijnsproblemen van hun kinderen onbesproken. Het belang van een vriendschappelijke relatie tussen ouders en kind lijkt eveneens afwezig. Alleen Sheila's moeder gaf aan dat er ook al voor de laarzenruzie sprake was van een 'vervreemdingsproces', maar dat was volgens haar ingetreden doordat haar dochter softdrugs begon te gebruiken.¹⁹⁰

Ook de retoriek van de SAVO stond in schil contrast met de mediaoptredens van weglopers en alternatieve hulpverleners. Waar de alternatieve hulpverlening het opvangen van weglopers als een empathische en bovenal oplossingsgerichte werkwijze formuleerde, kenmerkte de houding van de SAVO zich vooral door woede. Zo antwoordde een zichtbaar geëmotioneerde moeder op de vraag wat zij van alternatieve hulpverleners vond:

Die moeten ze allemaal de nek omdraaien. Doodschieten. Tegen de muur, de hele handel. Dat is het enige antwoord wat ik erop te zeggen heb. Het is dat ik de steun heb van de vereniging. Mijn man durft niet meer naar buiten te gaan, die is een hartaanval nabij. Maar anders had hij ze, wanneer hij ze voor de wielen had gekregen, gegarandeerd doodgereden.¹⁹¹

¹⁸⁹ Ibidem.

¹⁹⁰ Ibidem.

¹⁹¹ Ibidem.

Afbeelding 8: verontruste moeder in Televizier Magazine, AVRO, 9-5-1975

De uitspraak paste in een patroon van agressiviteit binnen de SAVO, waar tegenstanders dankbaar gebruik van maakten. De Sosjale Joenit in Den Haag kon de onderhandelingen met de SAVO over ondergedoken weglopers bijvoorbeeld in alle redelijkheid weigeren, nadat een verontruste ouder gedreigd had het gebouw van de Sosjale Joenit in brand te steken, haar medewerkers 'kapot' te schieten en haar raadsman 'met een mes van boven naar beneden [open te rijten]'.¹⁹²

De SAVO vormde een exponent van conservatieve tegenbewegingen die zich in de jaren zeventig in veel Westerse landen manifesteerden. Deze ontstonden als een reactie op de toenemende liberalisering dan wel verloedering van de moraliteit. Waar de SAVO in de media doorgaans werd gerepresenteerd als een marginaal clubje van ouderwetse agressievelingen, beriepen dergelijke bewegingen zich juist op de 'zwijgende meerderheid' of de 'morele meerderheid'. De kritiek op het verval van de maatschappelijke zedelijkheid ging vaak hand in hand met bezorgdheid over toenemende criminaliteit en felle verontwaardiging over de lakse houding binnen de politiek en maatschappelijke

¹⁹² "'Verontruste ouder' bedreigt Joenit-mensen', *Het vrije volk*, 17-6-1975, 6.

instituties.¹⁹³

Zo richtte de woede van de SAVO zich niet alleen tot de alternatieve hulpverlening, maar ook tot de politie, de rechtspraak en overheden. Dit had voor een belangrijk deel te maken met de toenemende samenwerking tussen alternatieve hulpverleners en instituties, die het opvangen steeds vaker openlijk gedoogden of zelfs steunden. In februari 1975 spande de SAVO een kortgeding aan tegen de Sosjale Joenit in Den Haag vanwege het verborgen houden van de veertienjarige Jacqueline. Tot grote verontwaardiging van de verontruste ouders verklaarde de officier van Justitie mr. C. van Steenderen geen maatregelen te nemen tegen de alternatieve hulpverleners, en ook de Haagse politie weigerde mee te werken aan verdere opsporing.¹⁹⁴

Het incident is tekenend voor de koers die het wegloopdebat begon aan te nemen. Halverwege de jaren zeventig begonnen het publiciteitsoffensief van de alternatieve hulpverlening en haar pogingen om politici te overtuigen concrete vruchten af te werpen. Met name PvdA-Kamerleden Hein Roethof en Ineke Haas-Berger toonden zich gevoelig voor de betogen van de alternatieve hulpverlening. Na verschillende overleggen met het LOAH dienden zij in Augustus 1975 een wetsontwerp in waarin werd voorgesteld om de strafbaarheid van het verborgen houden van minderjarigen vanaf twaalf jaar volledig uit het Artikel 280 van het Wetboek van Strafrecht te schrappen.¹⁹⁵

Hierop volgde een langdradig proces van getouwtrek tussen de PvdA enerzijds en de VVD, de D66 en de KVP anderzijds. Middels verschillende amendementen en tegenvoorstellen probeerden de laatste partijen Artikel 280 zo om te vormen, dat de strafbaarheidsstelling voor hulpverleners voor een bepaalde periode zou komen te vervallen, op voorwaarde dat zij de Raad voor de Kinderbescherming en/of kinderrechter zouden inlichten.¹⁹⁶

¹⁹³ Hellema, *Nederland en de jaren zeventig*, 183, 201 – 203.

¹⁹⁴ 'Justitie weigert medewerking aan opsporing van verdwenen meisje', *De Telegraaf*, 15-2-1975, 5.

¹⁹⁵ Themmen en Gerritsen, 'Knelpunten', 107.

¹⁹⁶ Soetenhorst- de Savornin Lohman, 'Alternatieve hulpverlening en overheidsbeleid', 43 – 44.

Volgens het LOAH betekenden deze voorstellen zo mogelijk een nog slechtere rechtspositie voor weglopers. Deze zouden immers alleen maar tot meer kinderschermingsmaatregelen en dus minder rechten voor minderjarigen leiden.¹⁹⁷ Deze kritiek werd niet alleen gedeeld door de PvdA – die het voorstel hierdoor dreigde in te trekken – maar ook door rechters, officiële jeugdhulpverleners en vertegenwoordigers van de politie.¹⁹⁸

Zo vreesde mr. A. Visser, hoofd van de kinder- en zedenpolitie in Utrecht, dat de meldplicht ervoor zou zorgen dat de Raad voor de Kinderbescherming vaker werd ingeschakeld. Dit zou de kans dat jongeren in ‘de fuik van de kinderbescherming’ terechtkwamen alleen maar vergroten. Een wijziging van Artikel 280 – zonder betrokkenheid van de kinderrechter – zou volgens haar een ‘doorbraak’ betekenen, omdat het zou onderstrepen dat de minderjarige recht had op hulp. Net als de alternatieve hulpverlening stelde zij dat weggelopen moest worden opgevat als een signaal van een probleemsituatie dat serieus moest worden genomen.¹⁹⁹

Bovendien zouden de opvattingen binnen de politie over de alternatieve hulpverlening inmiddels aanzienlijk zijn veranderd. Het stereotype van de alternatieve hulpverleners als ‘langharig, verdovende middelen gebruikend tuig’ was al lang verdwenen, en volgens Visser zou er in de meeste gemeentes sprake zijn van een uitstekende samenwerking. Zelfs in Den Haag hadden politie en alternatieve hulpverleners elkaar gevonden, zo deelde de Haagse kinderpolitie in 1978 mee aan *De Volkskrant*. Waar diens conflicten met de Sosjale Joenit begin jaren zeventig geregeld hoog waren opgelopen, waren zij inmiddels in goed overleg tot overeenstemming gekomen over opvangpraktijken en opsporingsactiviteiten.²⁰⁰

Ook (kinder)rechters zagen weinig in de extra belasting van de Raad van de

¹⁹⁷ IISG, Archief Landelijk Overleg Alternatieve Hulpverlening (ARCH02846), inv.nr. 2: 1978-1982, ‘Open brief aan de Eerste Kamer’, najaar 1979, 1 – 2.

¹⁹⁸ Soetenhorst- de Savornin Lohman, ‘Alternatieve hulpverlening en overheidsbeleid’, 43 – 44.

¹⁹⁹ Marieke Aarden, ‘PVDA trekt ontwerp in over minderjarigen. CDA/VVD nemen voorstel nu over’, *De Volkskrant*, 3-10-1978, 7.

²⁰⁰ Ibidem.

Kinderbescherming en de rechtbank. Al sinds de eerste vervolgingen van alternatieve hulpverleners lieten rechters zich geregeld kritisch uit over de wetgeving voor weglopers.²⁰¹ Het grote aantal weglopers en de veranderde opvattingen in de maatschappij zouden onder meer leiden tot een arbitraire rechtspraak. Zo stelde mr. O Berg, voorzitter van de afdeling jeugd- en familierecht van de Nederlandse Vereniging voor Rechtspraak, dat het van persoonlijke opvattingen afhing of een kinderrechter zich over een wegløopmelding opwond, of deze op de grote stapel naast zich neerlegde.²⁰²

Bovendien stamde de wet nog uit een tijd waarin de rechtspositie van jongeren maar weinig leefde en het verborgen houden van minderjarigen voornamelijk geassocieerd werd met kidnapping. Zo vatte een journalist van het *Nieuwsblad van het Noorden* Artikel 280 in 1977 samen als ‘een wet, die op z’n zachtst gezegd volledig voorbij gaat aan de achtergronden van het wegløpen en alleen maar gericht lijkt op het facet van de criminaliteit,’ en stelde daarbij dat het tijd werd ‘dat we het wegløpen gaan beschouwen als een noodsignaal. Pas als we die nood gaan begrijpen en er daadwerkelijk aan tegemoetkomen, doen we in deze maatschappij aan echte kinderscherming.’²⁰³

Terwijl de alternatieve hulpverlening de haar inmiddels goedgezinde instituties achter zich schaarde, beriepen de VVD, de D66 en de KVP zich op een andere actor: de stemgerechtigde burger. In opdracht van Staatssecretaris van Justitie Zeevalking (D66) verrichtte het Instituut voor Toegepaste Sociologie in Nijmegen een onderzoek naar de opvattingen van de bevolking over eventuele veranderingen in de rechtspositie van minderjarigen.²⁰⁴ Hieruit bleek in 1977 dat er nauwelijks behoefte bestond om de huidige situatie aan te passen.²⁰⁵

²⁰¹ Soetenhorst- de Savornin Lohman, ‘Alternatieve hulpverlening en overheidsbeleid’, 41 – 43.

²⁰² Aarden, ‘PVDA trekt ontwerp in over minderjarigen’, *De Volkskrant*, 3-10-1978, 7.

²⁰³ ‘Tienduizenden jongeren lopen jaarlijks weg: ouders en kinderen met rug tegen muur’, *Nieuwsblad van het Noorden*, 28-12-1977, 14.

²⁰⁴ ‘Verborgen houden weggeløpen jongeren. Enquête over wetswijziging’, *Het Parool*, 6-4-1975, 6.

²⁰⁵ ‘Rechten minderjarigen. Enquête als basis voor wet gehegeld’, *De Volkskrant*, 10-6-1977, 3.

In 1980 ontstond er een compromis dat inhield dat de strafbaarheidstelling zou komen te vervallen indien de hulpverlener de Raad voor de Kinderbescherming ten spoedigste de verblijfplaats van de minderjarige meedeelt, *of* indien de hulpverlener handelt in het kader van zorgvuldige hulpverlening aan de minderjarige. In deze vorm belandde het voorstel bij de Eerste Kamer, waar het wederom tot hevige discussie leidde. Uiteindelijk zou het tot mei 1983 duren totdat de wijziging van artikel 280 Wetboek van strafrecht van kracht werd. Hulpverleners waren nu weliswaar verplicht om aan te geven dat een wegloper zich bij hen gemeld had, maar de jongere in kwestie mocht zelf bepalen of diens verblijfplaats bekend werd gemaakt.²⁰⁶ Het LOAH beschouwde de meldplicht voornamelijk als een principekwestie en reageerde daarom overwegend negatief op de uitkomst.²⁰⁷

Omdat alternatieve hulpverleners de meeste wegliepgevallen inmiddels al bij de politie, opvoeder of kinderbescherming meldde, zou de wetswijziging in de praktijk weinig invloed hebben op de al bestaande situatie.²⁰⁸ Maar zij symboliseerde wel de erkenning van de alternatieve hulpverlener als respectabel maatschappelijk werker en het recht van minderjarigen om voor zichzelf op te komen. Dit was niet alleen het gevolg van een vruchtbare samenwerking tussen alternatieve hulpverleners en gevestigde instituties, maar ook van een veranderende maatschappelijke houding ten aanzien van afwijkend jongerengedrag.

De assistentie van de alternatieve hulpverlening aan de minderjarige bleek daarmee wederkerig, want in haar strijd om bestaansrecht bleek de alternatieve hulpverlening de wegloper misschien wel net zozeer nodig te hebben als andersom. De verhalen van weglopers toonden zich immers van cruciaal belang om een breed publiek te overtuigen van de relevantie van de alternatieve hulpverlening. De tehuiswegloper speelde

²⁰⁶ Soetenhorst- de Savornin Lohman, 'Alternatieve hulpverlening en overheidsbeleid', 43 – 43.

²⁰⁷ IISG, Archief Landelijk Overleg Alternatieve Hulpverlening (ARCH02846), inv.nr. 2: 1978-1982, Joop de Smet, 'Over artikel 280 Wetboek van Strafrecht. Hulpverlener blijft strafbaar', mei 1983, 1 – 3.

²⁰⁸ Tweede Kamer der Staten-Generaal, Kamerstuk 13538, nr. 15, Voorstel van wet van de leden Roethof en Haas-Berger tot aanvulling van artikel 280 van het Wetboek van Strafrecht (Hulpverlening aan minderjarigen), 22-2-1979, 8. Website officiële bekendmakingen.nl, <https://zoek.officiëlebekendmakingen.nl/0000176492> (30-6-2023).

bijvoorbeeld een belangrijke rol in het maatschappelijke bewustwordingsproces over de misstanden binnen het jeugdzorgsysteem, en de mediaoptredens van gezinsweglopers droegen bij aan de overtuiging dat de alternatieve jeugdzorg een oplossing kon bieden bij crisissituaties. Bovendien vormde het weglloofenomeen de directe aanleiding voor de oprichting van het LOAH. Hierdoor werd het de alternatieve hulpverlening mogelijk gemaakt om zich te profileren als een volwaardige actor binnen het jeugdzorgsysteem. De wetswijziging van Artikel 280 kan daarom gezien worden als het sluitstuk van de strijd om bestaansrecht van de alternatieve hulpverlening, maar voor weglopers zelf vormde dit slechts een eerste stap richting het recht op zelfbeschikking. Naar mate de jaren tachtig vorderden, zou echter blijken dat het pad hiernaartoe op talloze wijzen versperd werd.

Hoofdstuk 3. Wie wegloopt, wordt gezien: 1982-2000

Op dinsdagavond 4 november 1986 voorzag Hans de Booij het jongerenpraatprogramma *Snuikers* (IKON) van een muzikale afsluiting met zijn nummer 'Kinderen aan de macht':

Het zijn de ware anarchisten

In chaos zijn het specialisten

Kennen geen rechten en geen plichten

Onbesuisde kracht maakt o zo zacht

Geef de kinderen het commando

Ze berekenen niet wat ze doen

De wereld hoort in kinderhanden

In alle, alle landen

Wie had er zoiets nu verwacht

De kinderen aan de macht!²⁰⁹

Hoewel waarschijnlijk onbedoeld, hadden de woorden van De Booij in relatie tot het voorafgaande een tamelijk ironische bijmaak. In het kader van het thema 'zwervende jongeren' had Cees Grimbergen zojuist vier weglopen minderjarigen geïnterviewd, die maar weinig in staat bleken het 'commando' over hun eigen leven te voeren. Hun 'specialisme in chaos' bestond eruit dat zij zonder inkomsten moesten zien rond te komen en gewend waren geraakt om elke nacht opnieuw op zoek te gaan naar een slaapplek. De achttienjarige Alex kon bijvoorbeeld vijf dagen per maand in het Amsterdamse Poortgebouw terecht, maar sliep de overige nachten meestal in portieken of treinen.²¹⁰ Voor de meeste weglopers was 'het ware anarchisme' evenmin een luxe die zij zich konden permitteren. Zij waren gebonden aan de openingstijden van opvangcentra en afhankelijk van de gezindheid van Gemeentelijke Sociale Diensten (GSD) en volwassenen. Zo vertelde

²⁰⁹ *Snuikers*, IKON, 4-11-1986.

²¹⁰ Ibidem.

wegloper Ringo dat hij sinds vier maanden eindelijk een uitkering had kunnen regelen omdat een 73^e jarige vrouw hem toestond haar adres te gebruiken. Een voorwaarde was alleen wel dat hij maandelijks vijftig gulden aan haar afstond. Op de vraag of hij het normaal vond om te moeten betalen voor een uitkering waar hij recht op had, antwoordde Ringo: 'Liever vijftig gulden betalen, dan helemaal geen geld. Dat is de enige oplossing die ik nog had.'²¹¹

Afbeelding 9: Alex (rechts) in *Snuiters*, IKON, 4-11-1986

De uitzending van *Snuiters* is kenmerkend voor de manier waarop vele televisie- en radiomakers het weglloofenomeen in de jaren tachtig in beeld brachten. Met schrijnende verhalen over onhoudbare thuissituaties en erbarmelijke zwerftochten paste de wegloper uitstekend in de snel veranderende mediacultuur, waarin spannende incidenten, emotionele associaties en persoonlijke ervaringen steeds sterker de boventoon begonnen te voeren. Deze ontwikkeling ging gepaard met een nieuwe vorm van engagement. Waar de journalist in de jaren zeventig zich graag liet voorstaan op een felle maatschappijkritiek, toonden de mediamakers van de jaren tachtig zich vooral grote voorstanders van het steeds populairder wordende genre *human interest*.²¹²

De ideologische pleitbezorgingen van de alternatieve hulpverlening over de onderdrukte positie van jongeren in het algemeen maakten daarbij plaats voor de beleveniswereld van individuele weglopers zelf. De wegloper werd hierdoor diens eigen woordvoerder, maar was in deze persoonlijke reputatiebehartiging vervolgens ook grotendeels op zichzelf aangewezen. Dit contrast met de mediarepresentatie van de jaren zeventig was meer dan een platte knieval naar de sensatiebeluste mediaconsument. Het was namelijk tevens het gevolg van twee met elkaar verband houdende ontwikkelingen die

²¹¹ Ibidem.

²¹² Wijfjes, *Journalistiek in Nederland*, 440 – 444.

het weglloofenomeen in de jaren tachtig ingrijpend zouden doen veranderen: de professionalisering en institutionalisering van de jeugdzorg enerzijds, en een verandering van heersende opvattingen over de verzelfstandiging van minderjarige jongeren onder wetgevers, beleidsmakers, wetenschappers en hulpverleners anderzijds.

Het sinds kort populaire talkshow-format toonde zich bij uitstek geschikt om de uiteenlopende emoties en ervaringen van weglopers in beeld te brengen.²¹³ Dat blijkt onder meer uit een uitzending van *Rondom Tien* (NCRV) uit 1985, waarin Hans van Leeuwenhoek in gesprek ging met een studiozaal vol weglopers. De onverenigbaarheid van hun verhalen werd al duidelijk bij een eerste rondvraag naar de motivaties en aanleidingen die de jongeren deden weglopen. Zo was Carrie weggelopen omdat haar moeder niet wilde geloven dat haar vader haar mishandelde, terwijl Willeke haar tehuisen, pleeggezinnen en leefgroepshuizen al vanaf jonge leeftijd ontvluchtte omdat zij naar eigen zeggen ‘nergens kon wennen’.²¹⁴

Afbeelding 10: Willeke in *Rondom Tien*, NCRV, 23-12-1

Afbeelding 11: Carrie in *Rondom Tien*, NCRV, 23-12-1

Op de hoofdvraag of weglopen iets oploste, kon evenmin een eenduidig antwoord worden gegeven. Voor Julia, die op haar zeventiende wegliep omdat zij zich in haar vrijheid bekort voelde, schied haar tijdelijke afwezigheid de mogelijkheid om de relatie met haar ouders weer te herstellen: ‘Omdat ik niet thuis woonde, durfde ik veel meer te zeggen omdat je

²¹³ Ibidem, 444.

²¹⁴ *Rondom Tien*, NCRV, 23-12-1985.

daarna niet meer de angst hebt dat je daarna met ruzie in hetzelfde huis moet zijn.’ Het weglopen bleek voor haar dan ook wel degelijk iets te hebben opgelost, want inmiddels woonde Julia naar alle tevredenheid weer thuis.²¹⁵

Dit gold helaas niet voor Yke. Zij had het contact met haar ouders al drie jaar verbroken, maar was verre van gelukkig met haar leven op straat en in opvangcentra.²¹⁶ Op de vraag waarom ze met het programma mee wilde doen antwoordde Yke:

Ik wil vooral zeggen tegen mensen die erover nadenken om weg te lopen: denk heel goed na over wat je doet. Maar ook echt heel goed. [...] En ook om aan mensen duidelijk te maken dat er ontzettend veel jongeren zijn die geen vaste woonplaats hebben, die geen geld hebben, die om negen uur ’s ochtends op straat worden gezet en er om vijf uur weer in kunnen. [...] Ik heb niet zoiets van: had ik het maar niet gedaan, want ik heb er ontzettend veel van geleerd. Maar ik denk gewoon, de meest ideale situatie voor jongeren is gewoon dat je een leuk thuis hebt. Dat is veel beter dan rondzwerven, of welk opvangcentrum dan ook. Het kan het beste opvangcentrum van de wereld zijn, maar in een gezin wonen is gewoon, tja, lekkerder. Simpel.²¹⁷

Afbeelding 12: Yke in Rondom Tien, NCRV, 23-12-1

Afbeelding 13: Julia (links) in Rondom Tien, NCRV, 23-12-1

²¹⁵ Ibidem.

²¹⁶ Ibidem.

²¹⁷ Ibidem.

Volgens schattingen zouden er gedurende de jaren tachtig ongeveer twintigduizend tot veertigduizend jongeren per jaar weglopen, en daarmee werd het weglloopenfenomeen als een steeds groter wordend sociaal maatschappelijk probleem beschouwd.²¹⁸ Daarom stelden programma's als *Rondom 10* al deze verschillende verhalen wel degelijk in dienst van een overkoepelende boodschap. Zo de individuele weglloopervaringen als geheel immers iets lieten zien, dan was het wel dat de praktijk van het weglopen niets te maken had met romantiek of avontuur. Wie in deze tijden van extreme jeugdwerkloosheid, woningnood en bezuinigingen op sociale bijstandsuitkeringen wegliep, kwam namelijk onvermijdelijk in de problemen terecht.²¹⁹

Tijdens de economische crisis in de jaren tachtig verzwakte met name de economische positie van jongeren in Nederland aanzienlijk.²²⁰ Dat weglopers hier echter nog zwaarder in getroffen werden, blijkt onder meer uit het onderzoek *Weggelopen jongeren* (1986) van criminoloog Jan Terpstra. Zo was het aantal weglopers dat vroegtijdig diens opleiding beëindigde uitzonderlijk groot.²²¹ Dit had deels te maken met emotionele spanningen, maar daarnaast lagen hier ook financiële redenen aan ten grondslag. Schoolgaande jongeren hadden in de regel namelijk geen recht op bijstand. Wanneer zij echter geen opleiding volgden, konden zij als werkloze vanaf zestien jaar wel een RWW-uitkering aanvragen. Omdat de RWW voor veel weggelopen jongeren de enige manier was om aan geld te komen, zat er vaak weinig anders op dan een vroegtijdige schoolverlating.²²² In 1983 werd de RWW-uitkering voor jongeren van zestien en zeventien jaar weliswaar afgeschaft, maar dit leidde niet tot een aanzienlijke stijging van de onderwijsparticipatie

²¹⁸ Stadsarchief Amsterdam, Archief van het Jongeren Advies Centrum (JAC) (31173), inv.nr. 144: Jaarverslagen. 1970-1996, *Twee-jarenverslag 1983/1984* (Amsterdam 1985) 4; Jan Terpstra, *Weggelopen jongeren* (Nijmegen 1987) iii; *Rondom 10*, NCRV, 23 – 11 – 1985.

²¹⁹ *Rondom 10*, NCRV, 23 – 11 – 1985.

²²⁰ Hans van Ewijk, *De Verschuiving. De veranderende positie van jongeren in de jaren tachtig* (Utrecht 1994) 13 – 15, 61 – 73.

²²¹ Terpstra, *Weggelopen Jongeren*, 144 – 147.

²²² Wegloopgroep Jongeren Advies Centrum Utrecht, *Weggelopen... Je bekijkt het maar* (Utrecht 1979) 32 – 36, 44 – 47.

van weglopers.²²³ Integendeel, twee derde van de jongeren die halverwege de jaren tachtig wegliep, onderbrak haar of zijn opleiding, en voor meer dan de helft daarvan was deze stopzetting – op het moment van Terpstra's onderzoek in 1986 althans – definitief.²²⁴

Een vroegtijdige schoolverlating leidde uiteraard tot een zwakke positie op de arbeidsmarkt, zeker in een periode waarin de jongerenwerkloosheid ongekende hoogtes had aangenomen. Op zijn hoogtepunt, in 1985, werd de jeugdwerkloosheid op 26,3 procent van de jongerenpopulatie tussen de 15 en 25 jaar oud geschat.²²⁵ Maar het aantal werkloze weglopers was nog veel ontstellender. Zo laat het onderzoek van Terpstra van een jaar later zien dat het percentage weglopers dat inkomsten uit werk ontving een krappe 6 procent betrof.²²⁶

Bovendien werden de mogelijkheden om zelfstandig rond te komen – ook als werkende wegloper – aanzienlijk beperkt door de verlagingen van het minimumjeugdloon in 1981 en 1983.²²⁷ In de eerste helft van de jaren tachtig adviseerden hulpverleners weglopers daarom meestal een 'wegloopuitkering' aan te vragen. Vanaf 1980 konden jongeren de eerste dertig dagen na hun weglopen aanspraak maken op een nooduitkering. Vervolgens was het aan de Gemeentelijke Sociale Dienst om te bepalen of een minderjarige wegloper in aanmerking kwam voor een bijstandsuitkering.²²⁸ Omdat bijstandsuitkeringen in de regel als gezinsuitkeringen golden en de meeste minderjarigen tot een gezin werden gerekend, hadden weglopers in principe geen zelfstandig recht op bijstand, tenzij er sprake was van 'zeer bijzondere omstandigheden'. In 1983 verscheen er een circulaire van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid waarin dit begrip van nadere invulling werd voorzien. Daarin werd onder meer gesteld dat bijstand aan weggelopen jongeren enkel kon worden verleend wanneer er 'voldoende zwaarwegende argumenten' golden,

²²³ Van Ewijk, *De verschuiving*, 42 – 43.

²²⁴ Terpstra, *Weggelopen Jongeren*, 144 – 147.

²²⁵ Turpijn, *80's dilemma*, 119.

²²⁶ Terpstra, *Weggelopen jongeren*, 81.

²²⁷ Van Ewijk, *De Verschuiwing*, 38 – 40, 45 – 46.

²²⁸ Stichting Meidenhuis Amsterdam, *Neem de benen en... Reilen en zeilen van het Meidenhuis te Amsterdam* (Amsterdam 1985) 86 – 87.

zoals 'een situatie waarin de relatie tussen ouder en kind zo ernstig [was] verstoord, dat terugkeer in het gezin niet verantwoord [was]'.²²⁹

Uit het onderzoek van Terpstra blijkt dat deze regeling in de praktijk tot een tamelijk willekeurig beleid leidde, waarbij de toekenning van een weglouputkering vaak leek af te hangen van subjectieve opvattingen binnen GSD-afdelingen.²³⁰ Volgens het JAC Amsterdam waren de meeste GSD's vooral onredelijk terughoudend in hun toezeggingen. Vaak zouden fysiek en seksueel misbruik als enige legitieme redenen worden beschouwd en konden verhalen over andere vormen van psychologische en emotionele mishandeling of verwaarlozing op geen enkel begrip rekenen.²³¹ Bovendien werden de wegloupredenen voor tehuisweglopers per definitie illegitiem verklaard. Zij werden zowel voor de tijdelijke als langdurige regelingen uitgesloten.²³² De gereserveerde houding van GSD's wordt ook bevestigd door de gegevens van Stichting Meidenhuis Amsterdam, een feministisch opvanghuis voor weggelopen meiden. Het aanvragen van een weglouputkering gold daar als standaardprocedure en werd begeleid door gespecialiseerde vrijwilligsters. In de meeste gevallen mocht deze hulp echter niet baten, want slechts tien procent van de aanvragen werd toegewezen.²³³

Daarnaast werd er vanaf gedurende de jaren tachtig doorlopend op de jeugdzorg bezuinigd, waardoor alternatieve hulpverleners hun werk naar eigen zeggen onvoldoende konden uitvoeren.²³⁴ Zo stelde het JAC Amsterdam in 1982 vast:

Jongeren raken steeds vaker in de knel tussen opvoeding, onderwijs en hulpverlening, gebaseerd op idealen als mondigheid, autonomie, flexibiliteit, zelfbeschikkingsrecht; idealen die door de overheid grotendeels (nog) met de mond

²²⁹ Terpstra, *Weggelopen jongeren*, 73.

²³⁰ Ibidem, 74 – 80.

²³¹ Stadsarchief Amsterdam, Archief van het Jongeren Advies Centrum (JAC) (31173), inv.nr. 144: Jaarverslagen. 1970-1996, *Te jong om waar te zijn. Jaarverslag '86 + '87 JAC Amsterdam* (Amsterdam) 17 – 18.

²³² Terpstra, *Weggelopen jongeren*, 73.

²³³ Stichting Meidenhuis Amsterdam, *Neem de benen en...*, 86 – 89.

²³⁴ Stadsarchief Amsterdam, Archief van het Jongeren Advies Centrum (JAC) (31173), inv.nr. 144: Jaarverslagen. 1970-1996, JAC Amsterdam, *Jaarverslag 1982* (Amsterdam 1983) 13.

beleden worden terwijl er geen enkele materiele basis gecreëerd wordt tot effectuering van deze idealen'.²³⁵

Aan het feit dat weggelopen jongen hierdoor noodgedwongen werden teruggedreven naar het 'heilige gezin', zou bovendien een politieke drijfveer ten grondslag liggen, want 'vanuit rechtse kringen wordt handig ingespeeld op deze uit bezuinigingswoede ingegeven ideologische verandering: het gezin wordt verheerlijkt, hulpverlening die jongeren in hun zelfstandigheid stimuleert afgekraakt.'²³⁶

Hiermee refereerde het JAC zowel aan een ideologisch standpunt over de machtsrelatie tussen opvoeders en kinderen, als de transitie van de verzorgingsstaat naar de participatiesamenleving. Inderdaad werden beide hartstochtelijk omarmd door het CDA, dat gedurende de hele jaren tachtig de grootste partij van Nederland zou blijven. Al aan het eind van de jaren zeventig accepteerden overigens vrijwel alle politieke partijen dat de grenzen van de verzorgingsstaat waren bereikt. Voor een belangrijk deel had dit te maken met de economische crisis die volgens velen noopten tot bezuinigingen. Maar daarnaast was er ook sprake van een veranderend klimaat waarin het welzijnsbeleid als een onwenselijke inbreuk op de eigen verantwoordelijkheid en zelfontplooiing werd gezien.²³⁷ Daarnaast legde het CDA grote nadruk op het ideaal van het nucleaire gezin. Hoewel de partij zich in de loop van de jaren tachtig enigszins toleranter zou opstellen tegenover de arbeidsverdeling tussen mannen en vrouwen en ongetrouwde samenlevingsvormen, bleef het CDA ten aanzien van de waarborging van het ouderlijk gezag vasthoudend in zijn opvattingen.²³⁸ Zo luidde zijn ideologische standpunt over dit onderwerp in 1986:

²³⁵ Ibidem.

²³⁶ Ibidem, 22.

²³⁷ Van Baalen en Bos ed., *Grote idealen, smalle marges*, 312 – 313.

²³⁸ James Kennedy en Hans-Martien ten Napel, 'Geen buigingen naar rechts? Enkele opmerkingen over de programmatische ontwikkeling van het CDA tussen 1980 en 2010' in: Gerrit Voerman ed., *De conjunctuur van de macht. Het Christen Democratisch Appèl 1980 – 2010* (Amsterdam 2011) 109 – 128, aldaar 114 – 117.

Het CDA hecht bijzondere waarde aan huwelijk en gezin en die duurzame samenlevingsverbanden waarin beide partners de verantwoordelijkheid voor elkaar aanvaarden. De positie van het kind vereist bijzondere aandacht, omdat het behoort te kunnen opgroeien onder de voortdurende zorg en verantwoordelijkheid van zijn ouders of verzorgers, waarbij geborgenheid, liefde en onderlinge zorg voorop staan. De overheid moet enerzijds ouders en verzorgers op hun verantwoordelijkheid ten opzichte van hun kinderen aanspreken, anderzijds moet de overheid het mogelijk maken dat ouders en verzorgers hun verantwoordelijkheid ten opzichte van hun kinderen kunnen blijven dragen.²³⁹

Dat weglopers door deze heersende politieke ideologie ernstig bekort werden in hun zelfstandigheid, bevestigde volgens het JAC dat het met de emancipatie van jongeren ernstig gesteld was. Het weglloofenomeen fungeerde daarmee nog altijd als een barometer voor de maatschappelijke positie van jongeren in het algemeen.²⁴⁰ Maar tegelijkertijd verrees er ook een groeiende behoefte aan inzichten die het stijgende aantal weglopers konden verklaren.

In de loop van de jaren zeventig was de wetenschappelijke interesse in dit vraagstuk aanzienlijk toegenomen, met name onder Amerikaanse en Britse sociale wetenschappers. Anders dan hun voorgangers in de jaren zestig, benaderden zij weglloofgedrag niet langer als een psychiatrische of pathologische aandoening, maar als een effect van een interactie tussen jongeren en hun directe omgeving. Hierbij kwam de nadruk te liggen op slechte relaties tussen gezinsleden onderling, de opvoedingsstijl of de onvolledigheid van het gezin. Daarnaast verreezen er verschillende theorieën die weglopen verklaarden vanuit het streven naar zelfstandigheid. Zo beschouwden sommigen weglloofgedrag als een fase in een op zichzelf gezond losmakingsproces tussen jongeren en hun opvoeders, terwijl anderen weglopen explicieter in het licht plaatsten van een maatschappelijk

²³⁹ CDA, *Uitzicht. Samen werken voor morgen. Verkiezingsprogramma 1986-1990* (Den Haag 1986) 17.

²⁴⁰ Stadsarchief Amsterdam, Archief van het Jongeren Advies Centrum (JAC) (31173), inv.nr. 144: Jaarverslagen. 1970-1996, JAC Amsterdam, *Jaarverslag 1982*, 28.

emancipatieproces.²⁴¹

Toch zou het verband tussen weglopen en delinquentie nooit helemaal vervagen, want het overgrote aandeel weglooponderzoeken werd nog altijd geleverd door criminologen. In Nederland toonde met name criminoloog Balthazar Beke zich actief in dit studieveld.²⁴² Beke, die in de media ook wel de ‘wegloopprofessor’ werd genoemd, stelde onder andere dat er grofweg twee categorieën gezinsweglopers bestonden.²⁴³ Hij ging daarbij zowel uit van situationele verklaringen, die zich richtten op de achtergronden van weggelopen jongeren en hun omgeving, maar maakte daarnaast ook gebruik van de zelfstandigheidstheorie.²⁴⁴ In de meeste gevallen zou het weglopen volgens Beke voortkomen uit een zelfstandigheidsstreven of een gezagsconflict tussen opvoeders en kinderen. Een overkoepelend kenmerk van deze ‘zelfstandigheidsweglopers’ was dat er over het algemeen sprake was van een betrekkelijk gezonde gezinssituatie.²⁴⁵ Een tweede weglooptreden had veeleer te maken met structurele problemen binnen het gezin of andere leefomgeving die meestal al veel langer speelden. Het kon daarbij bijvoorbeeld gaan om mishandeling van jongeren zelf, maar ook om huwelijksproblemen van ouders of gebroken gezinnen.²⁴⁶ Volgens Beke kwam dit ‘type’ wegloper minder vaak voor, maar vormden dergelijke weglopers wel een grote reden tot bezorgdheid. Deze jongeren zouden namelijk met ernstige socialisatieproblemen kampen waardoor zij, anders dan de

²⁴¹ Terpstra, *Weggelopen jongeren*, 3 – 16.

²⁴² Zie bijvoorbeeld: B. M. W. A. Beke, *Weggelopen minderjarigen uit kinderbeschermingstehuizen* (Nijmegen 1987); Angenent en Beke, *Gezinweglopers*; idem, ‘Weglopers: een inleidend overzicht’, *Pedagogisch Tijdschrift*, 7 (1982) afl. 7, 361 – 365; idem, ‘De weglopers en de wetgeving’, *Pedagogisch Tijdschrift* 7 (1982) afl. 10, 456 – 461; B.M.W.A. Beke en K. Schraa, ‘Hulpverlening aan weggelopen minderjarigen: een systeemtheoretische benadering’ in: S.M.J. van Hakken en W.M. Schoorl-Bouwman ed., *Weggelopen jongeren en hun ouders* (Amsterdam 1988), 25 – 38.

²⁴³ “‘Wegloopprofessor’: Opvang deugt niet’, *Algemeen Dagblad* 10-02-1987, 9.

²⁴⁴ Angenent en Beke, *Gezinweglopers*, 33 – 40.

²⁴⁵ *Rondom Tien*, NCRV, 23-12-1985.

²⁴⁶ Angenent en Beke, *Gezinweglopers*, 132 – 142.

zelfstandigheidswegloper, niet in staat waren zichzelf te redden.²⁴⁷

In de loop van de jaren tachtig besteedden mediamakers steeds meer aandacht aan deze laatste groep: de slachtoffers van het probleemgezin. Zo luidde het televisieprogramma *AKTUA* (TROS) in 1988 een rubriek over weglopers in met de mededeling dat hun toeneming het gevolg was van alcoholisme, werkloosheid, echtscheidingen en andere gezinsproblemen, die zo groot waren dat ze niet meer waren op te lossen. Volgens H. Leeuwen, directeur van het opvangtehuis TIMON was de zelfstandigheidwegloper inmiddels dan ook in de minderheid. Waar er tien jaar eerder nog voornamelijk sprake was van een gezagsconflict, stelde hij vast dat er tegenwoordig veel ernstigere problemen, zoals incest, speelden.²⁴⁸

Daarnaast viel het jeugdhulpinstellingen op dat een groeiende groep jongeren onvrijwillig wegliep. Volgens de cijfers van het JAC Amsterdam waren in 1985 drie van de tien weglopers hun huis in feite uitgestuurd. Een veelgehoorde, maar onbevestigde theorie over de toename van weggelopen en weggestuurde jongeren was dat de economische crisis en de bezuinigingen op sociale voorzieningen met name tot spanningen leidden binnen gezinnen met een lage sociaaleconomische status.²⁴⁹ Het is echter moeilijk te zeggen of er sprake was van een reële verschuiving, of dat dit eerder een kwestie van perceptie betrof. Het onderscheid tussen weggelopen en weggestuurde jongeren werd bijvoorbeeld pas rond 1982 gesignaleerd.²⁵⁰ En omdat incest pas vanaf de jaren tachtig onder de aandacht van kinderbeschermers en mediamakers kwam te liggen, is het niet vast te stellen of het aantal incest-gevallen toe- of afnam.²⁵¹

²⁴⁷ *Rondom Tien*, NCRV, 23-12-1985.

²⁴⁸ *AKTUA*, TROS, 23-8-1988.

²⁴⁹ Stadsarchief Amsterdam, Archief van het Jongeren Advies Centrum (JAC) (31173), inv.nr. 144: Jaarverslagen. 1970-1996, JAC Amsterdam, *Jaarverslag 1985* (Amsterdam 1986) 4 – 5.

²⁵⁰ Stadsarchief Amsterdam, Archief van het Jongeren Advies Centrum (JAC) (31173), inv.nr. 144: Jaarverslagen. 1970-1996, JAC Amsterdam, *Jaarverslag 1982*, 11.

²⁵¹ Mieke Komen, *Gevaarlijke kinderen - kinderen in gevaar. De justitiële kinderbescherming en de veranderende sociale positie van jongeren, 1960 – 1995* (Amsterdam 1999) 107 – 109.

In ieder geval werd weglopen in de tweede helft van de jaren tachtig steeds vaker in verband gebracht met factoren die voorheen als ‘onmaatschappelijk’ werden benoemd. Hiermee ontstond een narratief over weglopers dat nog maar weinig afweek van dat van de jaren vijftig, zij het dat de omvang en de zichtbaarheid van het wegllopenfenomeen inmiddels sterk waren toegenomen. Het beeld van de wegloper als slachtoffer van het probleemgezin stond hierdoor dieper op het publieke netvlies gebrand, en werd door mediamakers explicieter als zodanig gepresenteerd.

Dit gebeurde bijvoorbeeld in een uitzending van het radioprogramma *De stand van zaken* (VARA) uit 1986. Hierin kwam onder anderen dezelfde Ringo van de *Snuiters*-uitzending aan het woord, die vertelde dat hij zijn dagen vulde met rondhangen in coffeeshops en zwerven op straat. Ook zijn moeder bleek bereid om haar kant van het verhaal toe te lichten. Over haar vermeldde de radiomakers dat zij in een vervallen, doch leefbaar huis in een ‘asociale’ Amsterdamse buurt woonde, en dat ze niet kon lezen of schrijven omdat ze nooit naar school was geweest. Tijdens het interview merkte een verslaggever op dat één van haar andere zoons in de gevangenis zat, en vroeg vervolgens waarom het met haar kinderen toch zo anders was gelopen dan zij had gewild.²⁵² Daarop antwoordde Ringo’s moeder:

Ja, [dat] komt omdat het altijd een slecht huwelijk is, en omdat mijn man erg veel drinkt elke dag. Die kinderen zagen alles, weet je wel. Als je ruzie had, dan horen ze het en zo. Nou, en dat nemen ze allemaal op. Nou, en dan gaat het nooit goed, dat kan niet.²⁵³

Afbeelding 14: Ringo in *Snuiters*, IKON, 4-11-1986.

²⁵² *De stand van zaken*, VARA, 24-10-1986.

²⁵³ Ibidem.

Bij het uitlaten van de verslaggevers merkte ze nog op: 'Dit soort dingen gebeurt alleen bij ons, arme mensen.' Deze hypothese werd een scene later bevestigd door Marie José Spithoven, coördinator van het Amsterdamse jongerenopvanghuis het Poortgebouw. Zij vertelde dat de omstandigheden van haar cliënten meestal terug te leiden waren tot hun maatschappelijke positie. Ze zouden vaak weinig kans van slagen hebben 'omdat ze gewoon bepaalde bagage die je nodig hebt om je toch te redden, gewoon niet hebben.'²⁵⁴

De herrezen aandacht voor het probleemgezin en probleemjongeren beperkte zich niet tot het weglloofenomeen, maar paste ook in een bredere ontwikkeling binnen de jeugdwetenschappen.²⁵⁵ Volgens pedagoog Manuela du Bois-Reymond en onderwijssocioloog Frans Meijers moest deze ontwikkeling worden toegeschreven aan de crisis van de verzorgingsstaat. Net als tijdens de eerste jaren na de Bevrijding leidde een dergelijke maatschappelijke transformatie onvermijdelijk tot een publieke paniek over de integratie en de toekomst van de jeugd. Alleen richtte deze bezorgdheid zich niet meer op een homogene 'massajeugd', maar op een veelsoortige probleemgroep. Hiervoor werd zelfs de term 'randgroepjongeren' in het leven geroepen, die onder anderen betrekking had op werkloze jongeren, jonge drugsverslaafden, schoolverlaters, spijbelaars, jongeren met een migratieachtergrond en ook weglloofjongeren.²⁵⁶

De gewaarwording van dergelijke moderne jongerenproblemen leidde tot een groeiende ontevredenheid over het bestaande jeugdbeleid. Daarbij werd met name het ideaal van de zelfstandige jongere in toenemende mate bevraagd. Zo stelde pedagoog Yolanda de Poel in het artikel 'Het jongerenwerk als pedagogische praktijk: terug naar de jaren vijftig' (1986) dat de morele verheerlijking van zelfstandigheid en eigen verantwoordelijkheid in de praktijk van de jeugdhulpverlening vaak tot problemen leidde. Toen organisaties als het JAC het ideaal van zelfhulp introduceerden, werden de materiele mogelijkheden voor jongeren om een zelfstandig bestaan op te bouwen nog uitgebreid. In de jaren tachtig waren deze mogelijkheden echter geminimaliseerd, met als gevolg dat de

²⁵⁴ Ibidem.

²⁵⁵ Van der Zande en Gerritsen, 'Het Fata Morgana van het jeugdbeleid', 177 – 178.

²⁵⁶ Meijers en Du Bois-Reymond, 'Inleiding', 11 – 13.

materiele basis voor een verzelfstandigde jongerenstatus volgens De Poel volledig ontbrak. De misvatting dat jongeren de beoogde zelfstandigheid ook daadwerkelijk konden verwezenlijken, resulteerde hierdoor vooral in teleurstelling. Het gevolg was dat jongeren die niet konden voldoen aan het onrealistische zelfstandigheidsideaal ten onrechte werden verweten lui of opstandig te zijn, wat enkel leidde tot een negatief jongerenbeeld.²⁵⁷

‘Wegloopprofessor’ Beke toonde zich eveneens kritisch over het zelfstandigheidsideaal binnen de jongerenhulpverlening. Samen met orthopedagoog K. Schraa pleitte hij voor een systeemgerichte hulpverlening aan weglopers, waarbij de verschillende motieven en processen die aan het weglloopgedrag ten grondslag lagen, bepalend moesten zijn voor de hulpverleningsstrategie. In het artikel ‘Hulpverlening aan weggelopen minderjarigen’ (1988) schetsten zij een aantal weglloopscenario’s die moesten illustreren hoe de achtergrond van het wegllopen van invloed diende te zijn op de daaropvolgende hulpverlening. De auteurs waren dan ook weinig te spreken over de individualistische benadering van jeugdhulpverleners, hun onvoorwaardelijke solidariteitsverklaring met de jongere en de daarmee onlosmakelijk verbonden keuze tegen opvoeders. Hulpverlening aan weglopers zou zich in eerste plaats moeten toeleggen op de verbetering van gezins- en leefgroepssituaties en niet op de zelfstandigheidswensen van weglopers, zo stelden Schraa en Beke. Sterker nog, in ‘bepaalde gevallen’ zou het niet alleen beter zijn om jongeren terug naar huis te sturen, maar ook om juist de zijde van hun opvoeders te kiezen. De term ‘bepaalde’ moet daarbij nogal nauw worden opgevat, want een zelfstandig leven buiten het gezin of tehuis bleef in alle door Beke en Schraa geschetste scenario’s onbenoemd. Hun voorschriften aan jeugdhulpverleners ten aanzien van weglopers beperkten zich uitsluitend tot terugsturen, terugsturen en bemiddelen, en terugsturen en behandelen.²⁵⁸

Het verwijt dat de jeugdhulpinstellingen enkel oog hadden voor de zelfstandigheidswensen van weglopers was in 1988 echter achterhaald. Want hoewel

²⁵⁷ Yolanda De poel, ‘Het jongerenwerk als pedagogische praktijk: terug naar de jaren vijftig’ in: M. de Bois-Reymond, J. Hazekamp, M. Matthijssen, red., *Jeugd onderzocht* (Amersfoort 1986) 193 – 208, aldaar 193 – 205.

²⁵⁸ Beke en Schraa, ‘Hulpverlening aan weggelopen minderjarigen’, 25 – 38.

jeugdhulpverleners zich doorlopend zouden blijven beklagen over de juridische en sociale positie van jongeren, veranderde hun standpunt ten aanzien van weglopers wel degelijk. Dat blijkt onder andere uit het artikel 'Uitgangspunten en werkwijze van de alternatieve hulp aan weglopers' (1988) van P. Takken, dat in dezelfde bundel als het artikel van Schraa en Beke was verschenen. Als staffunctionaris methodiek ontwikkeling bij het LOAH constateerde Takken dat er binnen de jeugdhulporganisaties een verschuiving had plaatsgevonden van materiele naar immateriële hulpverlening. Waar de hulpverlening aan weglopers voorheen vooral bestond uit het faciliteren van onderdak, werd er in de loop der jaren steeds meer aandacht besteed aan achterliggende problemen en de band tussen jongeren en ouders. Wanneer weglopers zich bij organisaties als het JAC meldden, werd hen tegenwoordig nadrukkelijk geadviseerd zo snel mogelijk in gesprek te gaan met hun opvoeders, omdat hiermee de kans op herstel zo groot mogelijk bleef.²⁵⁹

De prioritering van de terugkeer naar huis en het herstel van gezinsrelaties stond in schil contrast met het radicale zelfstandigheidsideaal van waaruit veel alternatieve hulpverleningsorganisaties in de jaren zeventig waren ontstaan. Deze mentaliteitsverandering moet voor een groot deel worden toegeschreven aan de inmiddels heersende crisistemming. Voortdurende bezuinigingen hadden er in de loop der jaren toe geleid dat een deel van de plaatselijke alternatieve hulpverleningsorganisaties verdween of fuseerde en als gevolg hiervan gold het JAC halverwege de jaren tachtig als het synoniem van wat voorheen de alternatieve hulpverlening had geheten. Tegelijkertijd nam zowel het aantal jonge weglopers als de ernst van hun problematiek alleen maar toe.²⁶⁰

In dit licht zagen jeugdhulpverleners zich steeds meer genoodzaakt hun radicale jongerenidealen in een realistisch perspectief te plaatsen. Waar sociale actievoering en alternatieve hulpverlening in de jaren zeventig nog hand in hand gingen, ontstond er binnen alternatieve hulpverleningsorganisaties in de jaren tachtig een zogenoemde 'actiemoeheid'. De opvatting dat minderjarigen, ongeacht hun redenen, gefaciliteerd

²⁵⁹ P.P.M. Takken, 'Uitgangspunten en werkwijze van de alternatieve hulp aan weglopers' in: S.M.J. van Hakken en W.M. Schoorl-Bouwman ed., *Weggelopen jongeren en hun ouders* (Amsterdam 1988), 39 – 54, aldaar 45, 49.

²⁶⁰ Takken, 'professionalisering binnen de alternatieve hulpverlening', 83 – 87.

moesten worden in hun zelfstandigheidsstreven, gold in theorie misschien als een mooi uitgangspunt, maar bleek in de realiteit niet langer houdbaar.²⁶¹

Net als De Poel, moest ook LOAH-medewerker Takken erkennen dat de economische omstandigheden en de sociale voorzieningen voor minderjarigen inmiddels dermate te wensen overlieten, dat een acceptabel zelfstandig leven hen zo goed als onmogelijk werd gemaakt. En hoewel zij nog altijd voorop stelde dat de solidariteitsverklaring met jongeren de absolute voorwaarde voor adequate hulpverlening vormde, zag Takken ook in dat een pleitbezorging voor de *alternatieve* hulpverlening in deze tijden van bezuinigingen een zinloze zaak was.²⁶²

Bovendien waren de jeugdhulporganisaties gebonden aan de subsidie-eisen van overheden. In de loop van de jaren tachtig ontwikkelde de landelijke overheid een nieuwe visie op het jeugdzorgbeleid waarin de overgebleven vrijwillige jeugdhulpinstellingen evenals de kinderbeschermingsorganisaties op den duur volledig zouden integreren tot één overkoepelend jeugdzorgstelsel.²⁶³ Dit beleid werd in 1989 verankerd in de nieuwe Wet op de Jeugdhulpverlening, en zou later bekend komen te staan als het ‘zo-zo-zo-beleid’: jeugdzorg diende zo licht mogelijk, zo kort mogelijk en zo dicht mogelijk bij huis te zijn.²⁶⁴

Volgens veel jeugdhulpverleners moest de vervaging tussen alternatieve en traditionele hulpverlening worden opgevat als een liberalisering van het jeugdzorgsysteem, omdat het er tevens op gericht was het aantal strenge kinderbeschermingsmaatregelen drastisch te verminderen.²⁶⁵ Zo werd het budget van de kinderbescherming in de periode 1982 – 1989 met ongeveer 15 procent gekort, wat resulteerde in een tekort van ongeveer duizend plaatsen voor tehuisjongeren. Om de wachtlijsten binnen de residentiele sector enigszins terug te dringen, werd er steeds vaker

²⁶¹ Ibidem.

²⁶² Takken, ‘Uitgangspunten en werkwijze van de alternatieve hulp aan weglopers’, 52 - 54.

²⁶³ Tilanus, ‘Jongerenadviescentra’, 59 – 60.

²⁶⁴ Dekker e.a., *Jeugdzorg in Nederland 1945-2010*, 63.

²⁶⁵ Tilanus, ‘Jongerenadviescentra’, 59.

overgegaan tot alternatieve vormen, zoals de veel goedkopere pleegzorg en de begeleide kamerwoningen.²⁶⁶

Tegelijkertijd ging het ‘zo-zo-zo-beleid’ gepaard met een groeiende behoefte aan interventies in gezinssituaties. Om de jeugdzorg zo kort, goedkoop en dichtbij mogelijk te kunnen houden, moest de hulpverlening immers zoveel mogelijk gericht zijn op preventieve maatregelen. Activiteiten die voorheen onder de bezigheden van de kinderbescherming vielen, werden daarbij in toenemende mate overgeheveld naar de minder afschrikwekkende jeugdhulporganisaties.²⁶⁷ Een intrigerend voorbeeld hiervan was het Jongeren Uithuisplaatsing Buro (JUB) dat in 1986 door het JAC Amsterdam werd opgericht. Het JUB opereerde als een zelfstandige afdeling binnen het JAC en zou een wenselijk alternatief op de bestaande uithuisplaatsingsbureaus vormen omdat het jongeren ‘zo klantgericht als het kan’ uit huis plaatste.²⁶⁸

Toch ging deze grensvervaging tussen de kinderbescherming en de lichtere vormen van jeugdzorg ontegenzeggelijk ten koste van de rechtspositie van jongeren. In de Wet op de Jeugdhulpverlening (1989) werd bijvoorbeeld ook vastgelegd dat niet alleen minderjarige jongeren, maar ook hun ouders als cliënten van de vrijwillige hulpverlening moesten worden beschouwd.²⁶⁹ Indien er sprake was van een conflictsituatie – zoals bij wegliepgevallen dikwijls het geval was – waren hulpverleners dus niet langer gelegitimeerd zich enkel voor de belangen van de jongere in te zetten. Bovendien hoefden opvoeders weliswaar niet expliciet in te stemmen met hulpverlening aan jongeren, maar zij moesten deze wel gedogen. Dit betekende dat wanneer opvoeders bezwaar aantekenden,

²⁶⁶ Dekker e.a., *Jeugdzorg in Nederland 1945-2010*, 61 – 63.

²⁶⁷ Soetenhorst- de Savornin Lohman, ‘Alternatieve hulpverlening en overheidsbeleid’, 46 – 47.

²⁶⁸ Stadsarchief Amsterdam, Archief van het Jongeren Advies Centrum (JAC) (31173), inv.nr. 144: Jaarverslagen. 1970-1996, JAC Amsterdam, *Jaarverslag ’86 + ’87* (Amsterdam 1988) 10.

²⁶⁹ Zie hiervoor: Wet op Jeugdhulpverlening 1989, Artikel 45a, lid 5, website Wettenbank.

<https://wetten.overheid.nl/BWBR0004608/2003-06-01> (26 juni 2023).

de hulpverlening aan weglopers volgens de officiële wetgeving moest worden beëindigd.²⁷⁰

Net als in de meeste andere sectoren van het welzijnswerk resulteerde de aanzienlijke verhoging van de werkdruk binnen veel van de overgebleven jeugdhulporganisaties in reorganisatiediscussies.²⁷¹ Zo ook binnen het JAC Amsterdam, waar de ‘overvolle agenda’s’ en het ‘spervuur aan overheidsmaatregelen’ de overspannen medewerkers in 1986 de noodklok hadden doen luiden. In het jaarverslag hekelde de organisatie weliswaar het door ‘*efficiency*’ gedreven overheidsbeleid dat meer prioriteit stelde in kostenbesparingen dan in de kwaliteit van jeugdhulp, maar gaf zij tegelijkertijd te kennen dat een herziening van de organisatiestructuur noodzakelijk was om de slagvaardigheid en werkbaarheid te bevorderen.²⁷²

Een doorlichtingsrapport van een extern onderzoeksbureau en een interimmanager later, was de reorganisatie in 1989 een feit. Van de eerdere aversie tegen ‘*efficiency*’ was toen geen sprake meer. De horizontale organisatiestructuur werd vervangen voor een verticale gezagsstructuur, waarmee ook een eind was gekomen aan de genivelleerde inkomens en democratische inspraakcultuur. Hoewel de reorganisatie in eerste instantie op weerstand stuitte bij de werknemers, zette de professionalisering in de jaren daarna alleen maar door.²⁷³ Zo verklaarde het JAC Amsterdam in haar jaarverslag van 1992 te werken aan een ‘professionele organisatie’ door in te zetten op een ‘efficiënte bedrijfsvoering, de verbetering van de kwaliteit van het aanbod, [en] een klantgerichte opstelling’, wat onder meer bereikt moest worden door verschillende

²⁷⁰ Stadsarchief Amsterdam, Archief van het Jongeren Advies Centrum (JAC) (31173), inv.nr. 144: Jaarverslagen. 1970-1996, JAC Amsterdam, *Jaarverslag 1992* (Amsterdam 1993) 8.

²⁷¹ Gerard Donkers, *Emancipatie en hulpverlening. Werken met individuen en groepen* (Baarn 1988) 16 – 17.

²⁷² Stadsarchief Amsterdam, Archief van het Jongeren Advies Centrum (JAC) (31173), inv.nr. 144: Jaarverslagen. 1970-1996, JAC Amsterdam, *Jaarverslag ’86 + ’87* (Amsterdam 1988) 7, 11.

²⁷³ Stadsarchief Amsterdam, Archief van het Jongeren Advies Centrum (JAC) (31173), inv.nr. 144: Jaarverslagen. 1970-1996, JAC Amsterdam, *Jaarverslag 90/1* (Amsterdam 1992) 39.

‘deskundigheidbevorderingsactiviteiten’.²⁷⁴

Het zou nog tot halverwege de jaren negentig duren totdat de institutionalisering en professionalisering van de jeugdhulporganisaties een hoogtepunt bereikten. De overgebleven JAC's werden toen samen met allerlei andere organen geleidelijk samengevoegd tot één regionaal overkoepelend jeugdhulpstelsel dat de weinig laagdrempelig klinkende naam ‘Bureau Jeugdzorg’ zou dragen.²⁷⁵ De signalerende functie van hulpverleners bleef daarbij bewaard, maar in plaats van de verzelfstandiging van jongeren daarbij centraal te stellen, kwam de nadruk te liggen op preventief ingrijpen in ongezonde gezinssituaties. Op papier betekende Bureau Jeugdzorg de definitieve verdwijning van wat ooit de alternatieve hulpverlening had geheten, maar in de praktijk hadden veel jeugdhulpverleners hun rol als actievoerder al jaren geleden sluipenderwijs verruild voor die van deskundige.²⁷⁶

Zo probeerde het JAC Amsterdam ook al voor de intreding van de Wet op Jeugdhulpverlening het rooskleurige beeld van weglopen te corrigeren en stuurde zij vooral aan op bemiddeling en gezinstherapie. In het jaarverslag van 1986/1987 verklaarde het JAC deze preventieve en gezinsondersteunende functie als ‘zeer belangrijk’ te beschouwen, en benadrukte daarbij: ‘het beeld dat sommige jongeren en veel ouders hebben dat het JAC er alleen zou zijn voor weglopers klopt niet en zou uit de wereld geholpen moeten worden.’²⁷⁷

Zodoende voegde de voormalige alternatieve hulpverlening zich in toenemende mate naar een overheidsbeleid dat grotendeels in lijn stond met het eerder genoemde ideologische gedachtegoed van het CDA. Dit beleid moest er enerzijds op toezien dat ouders en verzorgers de verantwoordelijkheid voor hun kinderen zoveel mogelijk konden

²⁷⁴ Stadsarchief Amsterdam, Archief van het Jongeren Advies Centrum (JAC) (31173), inv.nr. 144: Jaarverslagen. 1970-1996, JAC Amsterdam, *Jaarverslag 1992*, 7.

²⁷⁵ Maurice van Lieshout, *Raad en daad. De vele gezichten van bureau jeugdzorg* (Amsterdam 2007) 7 – 8.

²⁷⁶ Soetenhorst- de Savornin Lohman, ‘Alternatieve hulpverlening en overheidsbeleid’, 46 – 47.

²⁷⁷ Stadsarchief Amsterdam, Archief van het Jongeren Advies Centrum (JAC) (31173), inv.nr. 144: Jaarverslagen. 1970-1996, JAC Amsterdam, *Jaarverslag '86 + '87*, 20.

blijven dragen. Anderzijds moesten instanties ook op tijd kunnen ingrijpen wanneer opvoeders hun zorgplicht ontoereikend vervulden.

Maar wat betekende dit voor jongeren zoals Ringo en Yke, voor wie preventief ingrijpen te laat of tevergeefs was gebleken? Zij kregen een nieuwe identiteit als ‘zwerfjongere’ aangemeten en kwamen daarmee in de jaren negentig zo mogelijk nog meer in de publieke en wetenschappelijke belangstelling te staan. Anders dan de zelfstandigheidswegloper werden zwerfjongeren op geen enkele positieve manier in verband gebracht met een emancipatieproces. In plaats daarvan toonden zij zich het concrete bewijs dat jongeren in probleemsituaties maar weinig baat hadden bij het anti-pedagogische denken van de jaren zestig en zeventig, maar juist bij de begeleiding van deskundige professionals.²⁷⁸

Tegelijkertijd betekende dit niet dat het verzelfstandigingsideaal volledig overboord werd gegooid. In het laatste decennium van de twintigste eeuw verrezen er overal in Nederland sociale pensions voor zwerfjongeren, speciaal bedoeld om dak- en thuisloze jongeren te leren hun leven ‘alsnog op de rails’ te krijgen. De hulpverlening aan zwerfjongeren bestond weliswaar uit intensieve begeleiding, maar legde daarbij wel de nadruk op de eigen motivatie en verantwoordelijkheid van jongeren. Zo was het binnen deze zwerfjongerenpensions gebruikelijk om van jongeren te eisen dat zij zich bij hun inschrijving verbonden aan afspraken, die er stapsgewijs toe moesten leiden dat zij als volwaardig burger konden meedraaien in de samenleving.²⁷⁹ Hiermee werd, al dan niet bewust, afstand gedaan van de onvoorwaardelijke solidariteitsverklaring met de hulp vragende jongere. Het gevolg van dit zwerfjongerenbeleid was immers dat jongeren die niet bereid of in staat waren geweest om bijtijds een baan te bemachtigen of een opleiding te volgen, het verblijf in deze opvangpensions werd ontzegd.²⁸⁰

In dat opzicht kreeg Hans de Booij deels zijn zin. Aan het eind van de twintigste eeuw overheerste inderdaad de opvatting dat jongeren zelf het commando moesten

²⁷⁸ Dirk J. Korf e.a., *Het volgende station. Zwerfjongeren in Nederland* (Amsterdam 1999) 1 – 10.

²⁷⁹ Ibidem, 8 – 9.

²⁸⁰ Zie voor een voorbeeld van hoe dit beleid tot uitvoering werd gebracht: 2 *Vandaag*, TROS, 19-10-1999.

voeren. Zij het dat dit alleen gold voor hen die, om wat voor reden dan ook, al op zichzelf waren aangewezen.

Conclusie

In de tweede helft van de twintigste eeuw steeg het aantal minderjarige weglopers in Nederland van enkele duizenden naar enkele tienduizenden per jaar, en als gevolg hiervan groeide de publieke, politieke en wetenschappelijke belangstelling in deze groep jongeren aanzienlijk. Tegelijkertijd zorgden verschillende maatschappelijke ontwikkelingen ervoor dat de manier waarop er over weglappende jongeren gedacht en gesproken werd, veranderde. Deze veranderende houding ten aanzien van weglopers beïnvloedde vervolgens ook de praktijk van het weglopen. In dit onderzoek is nagegaan hoe deze ontwikkeling verliep.

Uit het eerste hoofdstuk is gebleken dat wegloupedrag tijdens de eerste twee naoorlogse decennia sterk geassocieerd werd met delinquentie en onmaatschappelijkheid. Waar weglopen eerder voornamelijk als een problematische, doch particuliere aangelegenheid werd beschouwd, 'verhieven' journalisten de wegloper in de loop van de jaren zestig tot een sensationeel mediafenomeen. Deze media-aandacht ging in eerste instantie gepaard met een uitgesproken negatieve beeldvorming waarbij de wegloper werd voorgesteld als een 'asociale' jeugddelinquent. Dit beeld moet worden gezien als een exponent van een door wetenschappers en media uitgedragen narratief, waarin de losgeslagen arbeidersjeugd gerepresenteerd werd als een problematische bedreiging voor de maatschappelijke orde. In de tweede helft van de jaren zestig maakte dit angstbeeld plaats voor morele paniek over de toenemende populariteit van de tegencultuur onder jongeren uit de middenklasse. De wegloper werd daarbij gerepresenteerd als een toonbeeld van de schadelijk invloed van de tegencultuur op het welzijn van de jeugd, en diens ontwrichtende uitwerking op het gezinsleven.

In deze periode, waarin het gelijk van de wetenschap en het ideaal van het gezonde gezin zegenvierden, bezat de wegloper zelf weinig tot geen *agency* om de beeldvorming omtrent zichzelf te beïnvloeden. Diens zichtbaarheid stond vrijwel uitsluitend in dienst van het destijds heersende narratief over de jeugd. Zo werden weglopers als Hans Tuynman in de jaren vijftig zowel binnen de wetenschappelijke verhandelingen als de mediaberichtgevingen over het wegloupfenomeen volledig buiten beschouwing gelaten. Als stiefzoon van een jurist correspondeerde hij immers niet met de hardnekkige opvatting dat

weglooptgedrag enkel voorkwam in ‘asociale’ en ‘onmaatschappelijke’ gezinnen. Maar als eigenaar van de provoboot vormde hij voor journalisten en mediaconsumenten daarentegen wel een perfecte illustratie voor de maatschappelijke bedreiging van de tegencultuur in de jaren zestig.

In het tweede hoofdstuk is geschetst hoe de alternatieve hulpverlening de wegloper in de jaren zeventig verhief tot de personificatie van de onderdrukte positie van minderjarige jongeren in de Nederlandse samenleving. De alternatieve hulpverlening vormde een collectief van verschillende organisaties, waarvan een deel was voortgevloeid uit anarchistische tegen-culturele bewegingen van de jaren zestig, en een deel het product was van een paradigmaverschuiving binnen de psychologie, de pedagogie en andere jeugd-gerelateerde sociale wetenschappen.

In bredere zin kan de alternatieve hulpverlening worden beschouwd als een exponent van de hervormings- en democratiseringsbewegingen die zich in alle sectoren van de samenleving afspeelden. Met name onder jonge wetenschappers, hulpverleners en studenten leidde de toenemende populariteit van de antipedagogie tot de overtuiging dat de jeugd niet zozeer moest worden opgevoed, maar juist zoveel mogelijk middelen moest worden toegereikt om tot een vergroting van diens zelfbeschikking te komen. Dit vereiste een radicaal andere vorm van jeugdhulpverlening, waarin de belangen van jongeren zelf centraal moesten staan.

Al vroeg in de jaren zeventig vormden de verschillende alternatieve hulpverleningsorganisaties zich tot een homogene sociale beweging waarbij moderne jeugdhulpverlening en sociale actievoering hand in hand gingen. Zoals de kritische psychiatriebeweging de onderdrukking van gehandicapten bevocht tijdens de bezetting van Dennendal, zo bestreed de alternatieve hulpverlening de onderdrukking van jongeren aan de hand van de wegloper. Deze activistische strijd werd zeer concreet tot uiting gebracht door het onrechtmatig en strafbare opvangen en huisvesten van minderjarige weglopers. De hieruit volgende vervolgingen van alternatieve hulpverleners ontketenden hevige publieke en politieke debatten over de rechtspositie van minderjarigen.

Binnen deze debatten kon de alternatieve hulpverlening op bijval van een groot aantal progressieve journalisten rekenen. Als gevolg hiervan droegen zij bij aan een positief beeld van de wegloper dat haaks stond op dat wat hun voorgangers in de jaren zestig

hadden gevormd. In plaats van als delinquent, werd de wegloper gerepresenteerd als een zelfstandig individu, dat opkwam voor diens persoonlijke welzijn. Deze ontwikkeling moet worden toegeschreven aan een verandering binnen de Nederlandse mediacultuur, waarin de nadruk in toenemende mate kwam te liggen op het blootleggen van misstanden binnen instituties en de bestrijding van maatschappelijk onrecht.

De veranderende mediacultuur leidde tevens tot een toenemende zichtbaarheid van weglopers. Als gevolg van hun solidariteit met de alternatieve hulpverlening, stelden journalisten weglopers in toenemende mate in staat hun motivaties en belangen openlijk uit te dragen. Het effect hiervan was dat weglopers de publieke opvattingen over het wegloopenfenomeen wel degelijk konden beïnvloeden. Zo speelde de tehuiswegloper een belangrijke rol in het maatschappelijke bewustwordingsproces over de misstanden binnen het jeugdzorgsysteem, en droegen de mediaoptredens van gezinsweglopers bij aan de overtuiging dat de alternatieve hulpverlening een oplossing kon bieden bij crisissituaties.

Waar het tot in de jaren zestig als een vanzelfsprekendheid gold dat weggelopen jongeren zonder verdere bevragingen dienden te worden opgespoord en thuisgebracht, verrees in de loop van de jaren zeventig onder steeds meer politici, (kinder)rechters, politiemedewerkers en kinderbeschermingsmedewerkers de overtuiging dat wegloopengedrag als signaal serieus moest worden genomen. In de deze periode, waarin het persoonlijke welzijnsideaal hoogtij vierde en vrijwel alle sectoren van het maatschappelijke leven onderhevig waren aan emancipatie- en democratiseringsprocessen, kon een staking van de leefgroep- of gezinsparticipatie gemakkelijk worden beschouwd als een legitiem middel, bedoeld om de onderhandelingspositie van minderjarigen te versterken. Uit deze ontwikkeling blijkt dat de standpunten van radicale bewegingen zoals de alternatieve hulpverlening kunnen worden genormaliseerd wanneer deze op zodanige manier worden geformuleerd, dat zij appelleren aan algeheel aanvaarde idealen, zoals het gedemocratiseerde gezin en individueel welzijn.

Tegelijkertijd moet worden geconstateerd dat de gefaciliteerde zichtbaarheid van weglopers voornamelijk in dienst stond van het publiciteitsoffensief en de activistische agenda van de alternatieve hulpverlening. Dit leidde ertoe dat de nadruk binnen het publieke en politieke debat in de praktijk vaak meer kwam te liggen op het bestaansrecht

van de alternatieve hulpverlening, dan op de wegloper zelf. Hoewel de debatten omtrent het weglloophenomeen zich in eerste instantie expliciet toespitsten op de rechtspositie voor minderjarigen, resulteerde dit vooral in de wetswijziging van Artikel 280 van het Wetboek van Strafrecht. Hierdoor konden hulpverleners niet langer vervolgd worden voor het opvangen van wegllopers. De wetswijziging bekrachtigde weliswaar de publieke en politieke erkenning van de alternatieve hulpverlening als legitieme sector en diens medewerkers als adequate jeugdhulpverleners, maar betekende betrekkelijk weinig voor de rechtspositie van minderjarige wegllopers op de langere termijn. Naast een zeer tijdelijke financiële tegemoetkoming en opvangmogelijkheid, bestonden er voor hen immers geen verdere regelingen die een zelfstandig leven konden bevorderen.

Maar bovenal ging de publicitaire strijd om het bestaansrecht van de alternatieve hulpverlening gepaard met een tamelijk selectieve zichtbaarheid van wegllopers. Binnen de mediarepresentatie van de wegloper kwamen voornamelijk de minderjarigen aan het woord die zich voorstander van de alternatieve hulpverlening betoonden. Hoewel dit weinig reden geeft om de uitspraken van deze wegllopers in twijfel te trekken, vonden er hierdoor wel vormen van *silencing* plaats. Zo valt het te bevragen hoeveel minderjarige wegllopers zich ook daadwerkelijk schaarden achter het anti-institutionele gedachtegoed dat veel alternatieve hulpverleningsorganisaties propageerde. De veertienjarige Truus Oldenburg bleek bijvoorbeeld maar weinig baat te hebben bij het zo bepleitte zelfstandigheidsideaal. Terwijl progressieve hulpverleners en journalisten in haar naam actievoerden, klampte zij zich – volledig ongebonden aan elke vorm van ouderlijk gezag – vast aan pooiers en heroïne. Haar weglopen viel dan ook niet toe te schrijven aan de restricties die het gezinsleven aan haar oplegde, maar aan het gebrek aan zorg en liefde binnen dit ‘instituut’.

Vanaf de jaren tachtig verrees er aanzienlijk meer aandacht voor de problemen die er met de praktijk van het wegllopen gepaard gingen. Uit het derde hoofdstuk is gebleken dat de oplossing voor deze problemen niet zozeer werden gezocht in de verbetering van de materiële en immateriële omstandigheden voor wegllopers, maar in het begrijpen van de oorzaak van het weglloophenomeen. Binnen de sociale wetenschappen, en de criminologie in het bijzonder, resulteerde deze zoektocht naar kennis in het inzicht dat wegllopen ofwel als een normale uitwerking van een gezond ontwikkelingsproces moest worden

beschouwd, ofwel als een symptoom van een ongezonde gezins- of leefgroepssituatie.

De categorisering van weglopers droeg impliciet bij aan een onderscheid tussen 'legitiem' en 'illegitiem' weglloopgedrag. Dit onderscheid bleek van grote betekenis voor de praktijk van het wegllopen. Binnen de politiek ontwikkelde zich een overheidsbeleid ten aanzien van weglopers waarmee een tijdelijke wegllooperperiode weliswaar gefaciliteerd werd, maar de mogelijkheden op een langdurig zelfstandig leven buiten het gezin of tehuis vrijwel volledig werden uitgesloten, tenzij er sprake was van 'zeer bijzondere omstandigheden'.

Met andere woorden, wegllopen diende zo min mogelijk tot wegblijven te leiden. Dit standpunt berustte zowel op een hernieuwde waardering van het gezinsleven en het daarmee gepaard gaande ouderlijk gezag, als de transitie van de verzorgingsstaat naar de participatiesamenleving. In lijn hiermee ontwikkelde de overheid een jeugdbeleid dat enerzijds op moest toezien dat ouders en verzorgers de verantwoordelijkheid voor hun kinderen zoveel mogelijk konden blijven dragen. Anderzijds moest de overheid ook kunnen ingrijpen wanneer opvoeders hun zorgplicht ontoereikend vervulden.

In eerste instantie protesteerde de alternatieve hulpverlening hevig tegen het ontmoedigingsbeleid voor weglopers. Maar naarmate de jaren tachtig vorderden, verruilden alternatieve hulpverleners hun rol als actievoerder geleidelijk aan voor die van deskundige en stuurden zij in hun weglloopbeleid steeds vaker aan op een terugkeer naar het gezin of tehuis. Voor een deel kwam deze beleidsverandering voort uit een terechte bezorgdheid over de sociaaleconomische positie van minderjarigen. Hiermee was het immers dermate slecht gesteld, dat de materiële basis om als minderjarige zelfstandig te kunnen leven simpelweg ontbrak.

Maar daarnaast was het nieuwe weglloopbeleid ook het gevolg van de institutionalisering van de alternatieve hulpverlening. Waar zij in de jaren zeventig een belangrijk rol speelde in de normalisering van de wegloper, leidde de normalisering van de alternatieve hulpverlening zelf er in de jaren tachtig toe dat zij zich in toenemende mate conformeerde aan de rol die de overheid van haar verlangde. In lijn met de politieke doelstelling waarbij hulpverlening zo goedkoop mogelijk, zo kort mogelijk en zo dicht mogelijk bij huis moest plaatsvinden, ontwikkelde zich binnen de vrijwillige jeugdhulpverlening een werkwijze die er veelal op gericht was preventief in te grijpen in

‘ongezonde’ gezinssituaties.

Ondertussen trachtten mediamakers het weglloofenomeen te begrijpen door in het kader van het opkomende genre *human interest* de individuele beleveniswereld van weglopers zelf centraal te stellen. Deze ontwikkeling betekende enerzijds dat de wegloper meer dan ooit in staat werd gesteld om diens motieven, emoties en ervaringen kenbaar te maken. Anderzijds leidde het wegvallen van de systeem-kritische betogen van de alternatieve hulpverlening ertoe dat zij in hun woordvoering volledig op zichzelf waren aangewezen. De uitspraken van weglopers illustreerden vooral de schrijnende omstandigheden die er met de praktijk van het weglopen gepaard gingen en droegen hierdoor – gewild of niet – bij aan de publieke opvatting dat weglopen eerder voorkomen dan gefaciliteerd diende te worden.

Bovendien ging deze medialogica in toenemende mate gepaard met een negatieve beeldvorming van weglopers. Want hoewel de aandacht in eerste instantie werd gevestigd op de diversiteit onder weglopers, wezen journalisten in de loop van de jaren tachtig steeds explicieter naar het dysfunctionele gezin als oorzaak van het weglloofprobleem. Binnen deze beeldvorming bestond er geen ruimte meer voor de wegloper als zelfstandig individu, dat uit onvrede met diens levenssituatie besloot het heft in eigen hand te nemen. In plaats daarvan werd deze speciale categorie ‘randgroepjongeren’ opnieuw gereduceerd tot een problematisch product van onkundige en onmaatschappelijke opvoeders.

Waar het ideële recht om weg te *lopen* vanaf de jaren zeventig werd geformuleerd als een keuzevrijheid die elke jongere toekwam, werd het reële recht om weg te *blijven* enkel toegekend aan hen die zich volgens de lezing van sociale dienstmedewerkers, beleidsmakers, rechtsprekers en hulpverleners konden kwalificeren voor het slachtofferschap van een probleemgezin. In de laatste decennia van de twintigste eeuw, waarin de legitimiteit van weglloofgedrag enkel werd afgemeten aan de ‘gezondheid’ van het gezin, konden noch tehuisweglopers, noch weglopers als Natasha Gerson op veel begrip, laat staan financiële ondersteuning rekenen. Natasha liep immers niet weg van haar gezinssituatie – ze omschreef deze zelfs als ‘idyllisch’ – maar vanwege intensief pestgedrag en leerproblemen. Dat Natasha hierdoor naar eigen zeggen ‘doodongelukkig’ opgroeide,

deed niets af aan de ‘illegitimiteit’ van haar weglloopgedrag.²⁸¹

Uit het voorafgaande moet worden geconcludeerd dat er een opmerkelijke discrepantie bestond tussen de toenemende zichtbaarheid van weglopers enerzijds, en hun *agency* om de beeldvorming omtrent hen te beïnvloeden anderzijds. De verklaring hiervoor ligt voor een groot deel in de sociale constructie van ‘de wegloper’ zelf. Weglopers vormden weliswaar een aparte sociale *groep*, maar geen sociale *beweging*. Anders dan sociale bewegingen droegen weglopen jongeren immers geen collectieve belangen of standpunten uit. Weglopers hebben zich dan ook zelden tot nooit uit eigen initiatief als collectief verenigd, maar werden vrijwel uitsluitend door andere actoren als zodanig gevormd. De culturele betekenis van ‘de wegloper’ als sociaal construct werd daarbij voortdurend in het licht gehouden van achterliggende ideologieën en actuele thema’s.

Dit leidde tot een selectieve zichtbaarheid van weglopers, waarbij hun uitspraken voornamelijk in dienst werden gesteld van elkaar afwisselende publieke, wetenschappelijke en politieke overtuigingen. Deze overtuigingen hadden zowel betrekking op de verhoudingen tussen jongeren en de rest van de samenleving, als wel op bredere maatschappelijke kwesties zoals democratisering of de participatiesamenleving. Met de verandering van de actualiteit, veranderde ook de beeldvorming van de wegloper. Hoewel met name media de wegloper in toenemende mate aan het woord lieten, werd hun stem lang niet altijd gehoord. In plaats daarvan werd het beeldvormingsproces omtrent hen voornamelijk gedomineerd door de blik van immer bezorgde volwassenen.

Uit dit onderzoek is gebleken dat deze ‘volwassen blik’ van grote invloed was op de praktijk van het weglopen. Voor een volledig inzicht in hoe deze praktijk ervaren werd door weglopers zelf, is echter nader onderzoek nodig. Om recht te kunnen doen aan de ervaringen van weglopers, kan dit vraagstuk het best worden onderzocht doormiddel van *oral history*. De vruchtbaarheid van deze methode heeft zich vrij recentelijk bewezen in het ruchtmakende onderzoeksrapport *Onvoldoende beschermd* (2019) van de Commissie Onderzoek naar Geweld in de Jeugdzorg. Hierin worden belangrijke inzichten verschaft

²⁸¹ Sophie Janssens, *De wegwijzers*, 30-6-2023.

https://open.spotify.com/show/7qZL5H7ulGe8AhXxHNmAZX?si=qWssKcFwRtuW4x6t_8VfWQ&nd=1 (20-6-2023).

over de schrijnende misstanden die er in de Nederlandse jeugdzorg van 1945 tot heden hebben plaatsgevonden, die niet verkregen hadden kunnen worden zonder de tientallen verhalen van (ex-)pupillen. De resultaten van het rapport nodigen uit tot nader onderzoek waarin tevens de aandacht wordt gevestigd op jongeren zoals Hans, Truus en Natasha, die weliswaar niet of weinig in aanraking kwamen met het jeugdzorgsysteem, maar wiens levens desalniettemin hevig beïnvloed werden door het destijds bestaande jeugdbeleid.

Omdat dit onderzoek zich vooral heeft toegespitst op de algehele ontwikkeling van het weglloofenomeen, zijn aspecten als gender en migratieachtergronden grotendeels buiten beschouwing gelaten. Tijdens dit onderzoek verrees echter de indruk dat dergelijke factoren belangrijke deelaspecten vormden, die zowel van invloed waren op de praktijk als de beeldvorming van wegllopers. Het zou daarom van waarde zijn om het weglloofenomeen in vervolgonderzoek te benaderen vanuit intersectioneel perspectief.

Zoals de term zelf al aangeeft, is wegllopen onlosmakelijk verbonden met thema's als ruimtelijkheid en mobiliteit. Sociaalgeografische en stadshistorische theorieën over de verplaatsing en verzameling van (groepen) mensen naar specifieke locatietypen zouden zich daarom goed lenen voor een nadere verdieping in de praktijk van het wegllopen. In dit onderzoek is veel ingegaan op bewegingen, organisaties en andere casussen die vooral plaatshadden in de Randstad, en Amsterdam in het bijzonder. Een dergelijke benadering zou daarom ook bijdragen aan een beter inzicht in de mogelijke lokale verschillen die er binnen het weglloofenomeen in Nederland plaatsvonden.

Tot slot zullen de hierboven beschreven bevindingen in een transnationaal perspectief moeten worden geplaatst. Hoewel er in dit onderzoek enkele internationale verbanden zijn gelegd, is het onvoldoende duidelijk geworden in hoeverre de beschreven ontwikkelingen een nationaal, Europees, Westers of universeel karakter hadden. Om te kunnen begrijpen hoe het weglloofenomeen in Nederland zich verhield tot de rest van de wereld, zal de grenzeloosheid van de wegloper nader verkend moeten worden.

Overigens viel het met de grenzeloosheid van wegllopers Hans, Truus en Natasha uiteindelijk wel mee. Hans Tuynman bleef het grootste gedeelte van zijn leven in Amsterdam wonen en stierf daar in 1993. Tijdens zijn uitvaart, die in de traditie van Provo de vorm van een ware 'happening' kreeg, nam men afscheid met de tekst: 'Hans Tuynman

Vrij'.²⁸² Truus Oldenburg werd tijdens een gevangenisstraf in 1990 gedwongen om *cold turkey* af te kicken. Dit bleek haar redding te zijn, want inmiddels is ze al meer dan dertig jaar *clean*. Ze woont in Amsterdam en zet zich – ondanks haar chronische gezondheidsklachten – als ervaringsdeskundige in voor de verslavingszorg.²⁸³ Natasha Gerson trok jarenlang mee met een circus en verwerkte haar herinneringen aan de onstuimige kraak- en kunstscene van Amsterdam in haar gefictionaliseerde roman *Plaatstaal* (1995).²⁸⁴ Inmiddels heeft ze twee volwassen kinderen en woont ze samen met haar vriend in het Overijsselse Hardenberg, op dezelfde idyllische boerderij van haar ouders waar zij als puber van was weggelopen.²⁸⁵

²⁸² Niek Pas, 'Tuijnman, Henri Ernst Alexander (1942-1993)' 12 november 2013, website Huygens Instituut. <https://resources.huygens.knaw.nl/bwn1880-2000/lemmata/bwn6/tuijnman> (14-6-2023).

²⁸³ Oldenburg, *Fucking Hell*, 49 – 55, 63 – 70.

²⁸⁴ Natasha Gerson, *Plaatstaal* (Amsterdam 1995).

²⁸⁵ Janssens, *De wegwijzers*.

Literatuur

- Abma, Ruud, *Jeugd en tegencultuur. Een theoretische verkenning* (Nijmegen 1990).
- Angenent, Huub en B. M. W. A. Beke 'De weglopers en de wetgeving', *Pedagogisch Tijdschrift* 7 (1982) afl. 10, 456 – 461.
- Angenent, Huub en B. M. W. A. Beke, 'Weglopers: een inleidend overzicht', *Pedagogisch Tijdschrift*, 7 (1982) afl. 7, 361 – 365.
- Angenent, Huub en Balthazar Beke, *Gezinsweglopers. Een oriënterend onderzoek naar het weglopen van minderjarigen uit het ouderlijk gezin* (Groningen 1983).
- Baalen, Carla van en Anne Bos ed., *Grote idealen, smalle marges. Een parlementaire geschiedenis van de late jaren zeventig 1971-1982* (Amsterdam 2022).
- Bakker Nelleke e.a., *Vijf eeuwen opvoeden in Nederland. Idee en praktijk 1500 – 2000* (Assen 2010).
- Bavel, Janet van e.a. ed., *Je voelt je als een beest. Isolaties van minderjarigen in Nederlandse tehuizen* (Rotterdam 1980).
- Beke, B. M. W. A., *Weggelopen minderjarigen uit kinderbeschermingstehuizen* (Nijmegen 1987).
- Beke, B.M.W.A. en K. Schraa, 'Hulpverlening aan weggelopen minderjarigen: een systeemtheoretische benadering' in: S.M.J. van Hakken en W.M. Schoorl-Bouwman ed., *Weggelopen jongeren en hun ouders* (Amsterdam 1988), 25 – 38.
- Belangenvereniging Minderjarigen, *Rijksinrichtingen. Zwartboek van de Belangenvereniging Minderjarigen* (Rotterdam 1979).
- Bernard, Yvonne, 'Van Beeldvorming tot Imaazje. Tien jaar Amsterdamse jeugdcultuur' in: Ger Tillekens e.a., *Nuchterheid en nozems. De opkomst van de jeugdcultuur in de jaren vijftig* (Muiderberg 1990) 186 – 204.
- Blankman, Kees, *Weglopers in getallen. Een onderzoek naar weggelopen minderjarigen, uitgevoerd t.b.v. het W.I.J.N.* (Utrecht 1975).
- Blok, Gemma, *Baas in eigen brein. 'Antipsychiatrie' in Nederland, 1965-1985* (Amsterdam 2004).
- Borst, Dorus, *Weglopers* (Amsterdam 1985).

- Boss, Eelco, “Resistance after the War”: the Cultural Transfer of the Concept “Release” from London to Amsterdam’, *The Global Sixties: An Interdisciplinary Journal*, nog te verschijnen.
- Brentjes, H. J. H., *Visies op jeugd. Een systematische vergelijking van theorieën over jeugd en maatschappij* (Deventer 1978).
- Buikhuisen, Wouter, *Achtergronden van nozemgedrag. Analyse und Deutung der Halbstarken-Erscheinung* (Assen 1965).
- Burgemeestre, Carol e.a. ed., *Als je nu nog een keer wegloopt breken we je beentjes. Interviews met kinderen die van overheidswege werden beschermd* (Amsterdam 1983).
- CDA, *Uitzicht. Samen werken voor morgen. Verkiezingsprogramma 1986-1990* (Den Haag 1986).
- Clarke, John, e.a., ‘Subcultures, Cultures and Class: a theoretical overview’ in: Stuart Hall en Tony Jefferson ed., *Resistance Through Rituals. Youth subcultures in post-war Britain* (New York 1999) 9 – 74.
- Commissie Onderzoek naar Geweld in de Jeugdzorg, *Onvoldoende beschermd. Geweld in de Nederlandse jeugdzorg van 1945 tot heden* (Den Haag 2019).
- Damsma, Dirk, *Familieband. Geschiedenis van het gezin in Nederland* (Utrecht en Antwerpen 1999) 155 – 156.
- Dekker, J.J.H. e.a., *Jeugdzorg in Nederland 1945-2010: Resultaten van deelonderzoek 1 van de commissie-Samson: Historische schets van de institutionele ontwikkelingen van de jeugdsector vanuit het perspectief van het kind en de aan hem/haar verleende zorg* (Groningen 2012).
- Deur, Heleen van en Jan van Lieshout, *De eigen wijze van het JAC. Profiel van het werken met jongeren in Amsterdam* (Utrecht 1991).
- Donkers, Gerard, *Emancipatie en hulpverlening. Werken met individuen en groepen* (Baarn 1988).
- Duivenvoorden, Eric, *Rebelse jeugd. Hoe nozems en provo's Nederland veranderden* (Amsterdam 2015).

- Ewijk, Hans van, *De Verschuiving. De veranderende positie van jongeren in de jaren tachtig* (Utrecht 1994).
- Fauwe, Loes de, *Een moeilijke jeugd. De zoektocht van Anita Leeser, kinderrechter* (2008).
- Feldman-Barrett, Christine, 'Back to the future: mapping a historic turn in youth studies' *Journal of Youth Studies* 21 (2018) afl. 6, 733 – 746.
- Gerritsen, Sjors, 'Van begin noch eind. 25 jaar alternatieve hulpverlening als beweging in de tijd' in: Sjors Gerritsen en Ton Schrama ed., *Hulp in nood. Opbouw, groei en verwording in een kwart eeuw alternatieve hulpverlening* (Utrecht 1994) 11 – 23.
- Gerson, Natasha, *Plaatstaal* (Amsterdam 1995).
- Hall, Stuart, 'Notes on Deconstructing "the Popular"' in: Stuart Hall en David Morley, *Essential Essays vol. 1. Foundations of Cultural Studies* (Durham 2019) 347 – 361.
- Hall, Stuart, 'The spectacle of the "other"' in: Stuart Hall e.a. ed., *Representation. Cultural representations and signifying practices* (Londen 2003) 223 – 290.
- Hellema, Duco, *Nederland en de jaren zeventig* (Amsterdam 2012).
- Heuvel, Mark van den en Hans Mommaas, 'Oorden van vrijheid en vermaak. De herstructurering van de vrije-tijd' in Ger Tillekens e.a., *Nuchterheid en nozems. De opkomst van de jeugdcultuur in de jaren vijftig* (Muiderberg 1990) 148 – 164.
- Inglehart, Ronald, *The Silent Revolution. Changing Values and Political Styles Among Western Publics* (Princeton 1977).
- JAC Amsterdam, *10 jaar Jongeren Advies Centrum Amsterdam* (Amsterdam 1980).
- JAC Amsterdam, *Bij leven en welzijn. Evaluatie over 5 jaar JAC Amsterdam* (Amsterdam 1975).
- JAC Amsterdam, *Het JAC Amsterdam in zijn voornaamste geledingen. Ervaringen met een 1 ¾ jaar oude hulpverleningsinstantie* (Amsterdam 1972).
- JAC Amsterdam, *Jaarverslag 1970* (Amsterdam 1971).
- JAC Amsterdam, *Jaarverslag 1975* (Amsterdam 1976).
- JAC Amsterdam, *Jaarverslag 1978* (Amsterdam 1979).
- JAC Amsterdam, *Jaarverslag 1982* (Amsterdam 1983).
- JAC Amsterdam, *Jaarverslag 1985* (Amsterdam 1986).
- JAC Amsterdam, *Jaarverslag 90/1* (Amsterdam 1992).

- JAC Amsterdam, *Jaarverslag 1992* (Amsterdam 1993).
- JAC Amsterdam, *Te jong om waar te zijn. Jaarverslag '86 + '87* (Amsterdam 1988).
- JAC Amsterdam, *Twee-jarenverslag 1983/1984* (Amsterdam 1985).
- Janus, Mark David e.a., *Adolescent 'runaways': causes and consequences* (Massachusetts 1987).
- Kagie, Rudie en Hans Simonse, “Met foefjes worden we zoet gehouden!” Elf jaar aktievoeren met de Belangenvereniging Minderjarigen’ *Jeugd en samenleving*, 12 (1982) afl. 5, 308 – 335.
- Kagie, Rudie en Hans Simonse, ‘Akties in de kinderbescherming zijn niet langer voorpagina-nieuws’, *Jeugd en samenleving*, 12 (1982) afl. 5, 303 – 307.
- Kagie, Rudie, *De kinderbeschermers* (Baarn 1979).
- Kennedy, James en Hans-Martien ten Napel, ‘Geen buigingen naar rechts? Enkele opmerkingen over de programmatische ontwikkeling van het CDA tussen 1980 en 2010’ in: Gerrit Voerman ed., *De conjunctuur van de macht. Het Christen Democratisch Appèl 1980 – 2010* (Amsterdam 2011) 109 – 128.
- Kennedy, James, *Nieuw Babylon in aanbouw. Nederland in de jaren zestig* (Amsterdam 2017).
- Kidd, Sean A. en Barry Taub, ‘A History of Psychological Research into the Runaway Phenomenon: From Delinquent to Street Kid’, *Journal of Social Distress and the Homeless* 13 (2004) 327 – 343.
- Kilgo, Danielle K. e.a., ‘Martin to Brown. How time and platform impact coverage of the Black Lives Matter movement.’, *Journalism Practice* 13 (2019) afl. 4, 413 – 430.
- Kler, Herman de en Ineke van der Zande, ‘Hulpverlening tegen de achtergrond van het maatschappelijke proces’ in: Herman de Kler en Ineke van der Zande ed., *Alternatieve hulpverlening. Teksten en kritiek* (Amsterdam 1979) 10 – 38.
- Kler, Herman de, ‘Wij experimenteren. Een persoonlijke terugblik op de eerste jaren bij de Sosjale Joenit en wat daar aan vooraf ging (1959-1973)’ in: Sjors Gerritsen en Ton Schrama ed., *Hulp in nood. Opbouw, groei en verwording in een kwart eeuw alternatieve hulpverlening* (Utrecht 1994) 25 – 39.
- Komen, Mieke, *Gevaarlijke kinderen - kinderen in gevaar. De justitiële kinderbescherming en de veranderende sociale positie van jongeren, 1960 – 1995* (Amsterdam 1999).

- Korf, Dirk J. e.a., *Het volgende station. Zwerfjongeren in Nederland* (Amsterdam 1999).
- Lieshout, Maurice van, *Raad en daad. De vele gezichten van bureau jeugdzorg* (Amsterdam 2007).
- Marten, James, 'Introduction. A Kaleidoscope of Youth Cultures' in: James Marten ed., *The Oxford Handbook of the History of Youth Culture*, nog te verschijnen.
- Marwick, Arthur, *The Sixties. Cultural Revolution in Britain, France, Italy and the United States, c.1958-c.1974* (Oxford 1998).
- McMillian, John, *Smoking Typewriters. The Sixties Underground Press and the Rise of Alternative Media in America* (Oxford 2011).
- Meijers, Frans en Immanuela du Bois-Reymond, 'Inleiding' in: Frans Meijers en Immanuela du Bois-Reymond ed., *Op zoek naar de moderne pedagogische norm. Beeldvorming over de jeugd in de jaren vijftig: het massajeugdonderzoek (1948 – 1952)* (Amersfoort en Leuven 1987) 11 – 40.
- Oldenburg, Truus, *Fucking Hell. Het verhaal van Truus Oldenburg* (Amsterdam 2018).
- Pas, Niek, *Imaazje! De verbeelding van Provo 1965 – 1967* (Amsterdam 2003).
- Poel, Yolanda de, 'Het jongerenwerk als pedagogische praktijk: terug naar de jaren vijftig' in: M. de Bois-Reymond, J. Hazekamp, M. Matthijssen, red., *Jeugd onderzocht* (Amersfoort 1986).
- Righart, Hans, *De eindeloze jaren zestig. Geschiedenis van een generatieconflict* (Amsterdam en Antwerpen 1995).
- Righart, Hans, *De wereldwijde jaren zestig. Groot-Brittannië, Nederland, de Verenigde Staten* (Utrecht 2004).
- Rooy, Piet de, 'Vetkuifje waarheen? Jongeren in Nederland in de jaren vijftig en zestig' in: H.W. von der Dunk, *Wederopbouw, welvaart en onrust* (Houten 1986) 119 – 146.
- Schuyt, C.J.M. en Ed Taverne, *150. Welvaart in zwart-wit* (Den Haag 2000).
- Simonse, Hans, *De visie van de Belangen Vereniging Minderjarigen op de kinderbescherming* (Rotterdam 1981).
- Smet, Joop de, *Landelijk Overleg Jaarverslag 1978* (Utrecht 1979).
- Soetenhorst- de Savornin Lohman, Jacquélien, 'Alternatieve hulpverlening en overheidsbeleid: horzel of vlieg' in: Sjors Gerritsen en Ton Schrama ed., *Hulp in nood. Opbouw, groei en verwording in een kwart eeuw alternatieve hulpverlening* (Utrecht

1994).

Sosjale Joenit E.M., *Jaarverslag 1972. 4 jaar Sosjale Joenit 1969 tot en met 1972* (Den Haag 1973).

Sosjale Joenit E.M., *Jaarverslag 1973* (Den Haag 1975)

Stichting Actiecomité Verontruste Ouders, *Uw kinderen het doelwit misdadig geleid jeugdbeleid. Zwartboek III. Alternatieve Hulpverlening* (Den Haag 1975).

Stichting Meidenhuis Amsterdam, *Neem de benen en... Reilen en zeilen van het Meidenhuis te Amsterdam* (Amsterdam 1985).

Takken, Nelly, 'Professionalisering binnen de alternatieve hulpverlening' in: Sjors Gerritsen en Ton Schrama ed., *Hulp in nood. Opbouw, groei en verwording in een kwart eeuw alternatieve hulpverlening* (Utrecht 1994) 81 – 90.

Takken, P.P.M. 'Uitgangspunten en werkwijze van de alternatieve hulp aan weglopers' in: S.M.J. van Hakken en W.M. Schoorl-Bouwman ed., *Weggelopen jongeren en hun ouders* (Amsterdam 1988), 39 – 54.

Terpstra, Jan, *Weggelopen jongeren* (Nijmegen 1987).

Themmen, N. en Sjors Gerritsen, 'Knelpunten. Twintig jaar Landelijk Overleg Alternatieve Hulpverlening' in: Sjors Gerritsen en Ton Schrama ed., *Hulp in nood. Opbouw, groei en verwording in een kwart eeuw alternatieve hulpverlening* (Utrecht 1994) 105 – 124.

Tilanus, C. P. G., 'Jongerenadviescentra: produkt van hun tijd?' in: Sjors Gerritsen en Ton Schrama ed., *Hulp in nood. Opbouw, groei en verwording in een kwart eeuw alternatieve hulpverlening* (Utrecht 1994).

Trivundza, Ilja Tomaniç en Saso Slaček Brlek, 'Looking for Mr. Hyde: The protest paradigm, violence and (de)legitimation of mass political protests', *International Journal of Media & Cultural Politics* 13 (2017) afl. 1, 131 – 148.

Trouillot, Michel-Rolph, *Silencing the Past. Power and the production of History* (Boston 1995).

Turpijn, Jouke, *80's dilemma. Nederland in de jaren tachtig* (Amsterdam 2011) 123 – 124.

Tuynman, Hans, *Full-time Provo* (Amsterdam 1966).

Wegloopgroep Jongeren Advies Centrum Utrecht, *Weggelopen... Je bekijkt het maar* (Utrecht 1979).

Weijers, Ido, *De creatie van het mondige kind. Geschiedenis van pedagogiek en jeugdzorg* (2001 Amsterdam).

Wijfjes, Huub, *Journalistiek in Nederland 1850-2000. Beroep, cultuur en organisatie* (Amsterdam 2005).

Zande, Ineke van der en Sjors Gerritsen, 'Het Fata Morgana van het jeugdbeleid' in: M. de Bois-Reymond e.a. ed., *Jeugd onderzocht* (Amersfoort 1986) 177 – 191.

Bronnen

Afbeeldingen

Illustratie voorblad: Philip Hopman

Afbeelding 1: Jac. de Nijs, *Elsevier*, 31-8-1964, Nationaal Archief

Afbeelding 2: Ron Kroon, *Anefo*, 9-3-1967, Nationaal Archief

Afbeelding 3: Hans Peter, *De Volkskrant*, 5-10-1972, Nationaal Archief

Afbeelding 4: IKOR, 'Gewoon Helpen', 6-9-1970, CLARIAH Media Suite

Afbeelding 5: VPRO, 'De hulpverleners', 13-7-1972, CLARIAH Media Suite

Afbeelding 6: NOS, *Werkwinkel*, 9-4-1975, CLARIAH Media Suite

Afbeelding 7: NOS, *Werkwinkel*, 9-4-1975, CLARIAH Media Suite

Afbeelding 8: AVRO, *Televizier Magazine*, 9-5-1975, CLARIAH Media Suite

Afbeelding 9: IKON, *Snuikers*, 4-11-1986, CLARIAH Media Suite

Afbeelding 10: NCRV, *Rondom Tien*, 23-12-1985, CLARIAH Media Suite

Afbeelding 11: NCRV, *Rondom Tien*, 23-12-1985, CLARIAH Media Suite

Afbeelding 12: NCRV, *Rondom Tien*, 23-12-1985, CLARIAH Media Suite

Afbeelding 13: NCRV, *Rondom Tien*, 23-12-1985, CLARIAH Media Suite

Afbeelding 14: IKON, *Snuikers*, 4-11-1986, CLARIAH Media Suite

Archieven

IISG, Amsterdam:

Archief Release (Amsterdam)

Archief Landelijk Overleg Alternatieve Hulpverlening

Stadsarchief Amsterdam:

Archief van het Jongeren Advies Centrum (JAC)

Audio(-visueel) materiaal

AVRO, *Televizier Magazine*, 9-5-1975.
IKON, *Snuiters*, 4-11-1986.
IKOR, 'Gewoon Helpen', 6-9-1970.
Janssens, Sophie, *De wegwijzers*, 30-6-2023.
KRO, *Brandpunt*, 25-7-1964.
KRO, *Brandpunt*, 1-9-1964.
NCRV, *Rondom Tien*, 23-12-1985.
NOS, 'Van Gewest tot Gewest', 1-5-1974.
NOS, *Werkwinkel*, 9-4-1975.
TROS, *2 Vandaag*, 19-10-1999.
TROS, *AKTUA*, 23-8-1988.
VARA, *Achter het nieuws*, 19-2-1974.
VARA, *De stand van zaken*, 24-10-1986.
VPRO, 'De hulpverleners', 13-7-1972.
VPRO, 'De opkomst', 9-10-1977.

Internetverwijzingen, -bronnen, en databases

CLARIAH Media Suite, mediasuite.clariah.nl

Delpher, delpher.nl

Huet, Bob van den en Sanne Riepema, 'Geboren in de 60's? Dan hoor je thuis in de Verloren Generatie', 29 juni 2017, website Algemeen Dagblad. <https://www.ad.nl/dit-zijn-wij/geboren-in-de-60-s-dan-hoor-je-thuis-in-de-verloren-generatie~a98dceb7/?referrer=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F>.

Marten, James, 'Introduction. A Kaleidoscope of Youth Cultures' in: James Marten ed., *The Oxford Handbook of the History of Youth Culture*, website Oxford Academic. <https://academic.oup.com/edited-volume/35409/chapter/396351117>.

Nationaal Archief, Nationaalarchief.nl

Overheid.nl, Officiële bekendmakingen, officiëlebekendmakingen.nl

Overheid.nl, Wettenbank, wetten.overheid.nl

Pas, Niek, 'Tuijnman, Henri Ernst Alexander (1942-1993)' 12 november 2013, website

Huygens Instituut. <https://resources.huygens.knaw.nl/bwn1880-2000/lemmata/bwn6/tuijnman>

Periodieken

Algemeen Dagblad

Algemeen Handelsblad

De Telegraaf

De tijd

Deventer dagblad

De Volkskrant

De waarheid

Het Parool

Het vrije volk

Leeuwarder courant

Limburgsch dagblad

Nieuwe Haarlemsche courant

Nieuwe Tilburgse courant

Nieuwsblad van het Noorden

Panorama

Provinciale Drentsche en Asser courant

Trouw

Tubantia

Zutphens dagblad

